

उपदेश

134

1478

४५९

1
202

२१९

શ્રીજૈનધર્માભિયુદય-ગ્રંથમાલા [૪]

પાવાગઢથી વડોદરામાં

પ્રકટ થયેલા ૪૫૬
૩

જરાવલા પાર્શ્વનાથ.

લેખક :—

પં. લાલચંદ્ર ભગવાન શ્રીધી.

પ્રકાશક :—

સાહિત્ય-ભૂષણ

અભયચંદ્ર ભગવાન ગાંધી.

હેરીસ રોડ, ભાવનગર.

વીર સં. ૨૪૬૭]

: :

[વિ. સં. ૧૯૯૭

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

પ્રથમાવૃત્તિ ૫૦૦

મુદ્રક:—શાહ ગુલામચંદ લલુભાઈ,

પ્રો. શ્રી મહોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

દાણાપીઠ, ભાવનગર.

તા. ૩૧-૭-૪૧

આવણુ શુદ્ધ ૮, શ્રી પાર્શ્વનાથ-મોક્ષકલ્યાણક.

ન્યાય-વ્યાકરણતીર્થ

પં. હરગોવિંદદાસ ત્રિકમચંદ શેઠ.

જન્મ : સં. ૧૯૪૫ વૈશાખ શુદ્ધ ૬ રાધનપુર.

સ્વર્ગવાસ : સં. ૧૯૯૭ વ્યાપાઠ વદિ ૧૩ મુળધ.

[કાશીમાં સં. ૧૯૮૧ માં પ્રકાશક સાથે સ્નેહિ-મંડલની
પ્રતિકૃતિ પરથી.]

શ્રી મહોદય પ્રી. પ્રેસ-ભાવનગર.

સદ્ગત સુહૃદ પં. હરગોવિંદભાઈને

→ સ્નેહાંજલિ ←

સુપ્રસિદ્ધ જૈનાચાર્ય સ્વ. શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીના સદુપદેશ-
ભર્યા પ્રશંસનીય પ્રયત્નથી કાશીમાં સ્થપાયેલી શ્રીયશોવિજય-
નામાંકિત જૈન સંસ્કૃત પાઠશાલાએ જે સુવાસિત મનોહર સુપુષ્પો
ખીલવ્યાં, સંતોષ-જનક જે સુયશસ્વિ કૃષ્ણો સમાજને સમર્પ્યાં, જે
પ્રતિભાશાલી મહાધર્મ્ય તેજસ્વી વિદ્વદ્-રત્નો સમર્પણ કર્યાં; તેમાંનું
અગ્રગણ્ય ઝળહળતું શ્રેષ્ઠ વિદ્વદ્ગરત્ન ગત આપાઠ વ. ૧૩ ના પ્રભાતે
મુંબઈમાં અદશ્ય થયું છે; જેની પુનઃ પ્રાપ્તિ અશક્ય છે; જેનાં
પુનર્દર્શન દુર્લભ છે, જેમના અવસાનથી જૈન-સમાજને અને
વિદ્વત્-સમાજને થયેલી ન્યૂનતાની પૂર્તિ થવી ઘણી મુશ્કેલ છે.

વિ. સં. ૧૯૪૫માં જેમણે જન્મથી ગૂર્જરદેશને ગૌરવશાલી
કર્યો, રાજ-ધન્ય-રાધનપુરને રંજિત કર્યું, વિદ્વદ્-ધન્ય તરીકે
વિખ્યાત કર્યું, વીસાશ્રીમાલી વણિક્ષ-જ્ઞાતિને વિકસ્વર બનાવી,
ધર્મ-પ્રેમી જૈન-સમાજને આનંદિત કર્યો, દેવ-ગુરુ-ભક્ત પિતા
ત્રિકમચંદ શેઠને અને ધર્મનિષ્ઠ માતા પ્રધાનદેવીને સાચા
ધન્યવાદનાં પાત્ર બનાવ્યાં. મનોહર અક્ષર-લેખન સાથે માતૃભાષા
ગુજરાતીનું તથા હિંદી, અંગ્રેજી, વગેરે ભાષાઓનું અને વિવિધ-
સાહિત્યનું પણ ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. જેમણે સં. વ્યાકરણ, ન્યાય,
સાહિત્યાદિના વિશિષ્ટ વિદ્યાભ્યાસ દ્વારા વારાણસીના વિદ્યાલયની
વિખ્યાતિ વિદેશો પર્યન્ત વધારી, ન્યાય-વ્યાકરણતીર્થ પદવીવાળી
સંસ્કૃતની ઉચ્ચ પરીક્ષાઓમાં ઉચ્ચ કક્ષામાં સફલતા પ્રાપ્ત
કરી, એટલું જ નહિ, પ્રાકૃતભાષામાં અને સીલોન-લંકા જઈ

પાલીલાષામાં પણ પ્રાવીણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. સ્વરૂપ સમયમાં પરીક્ષા પસાર કરી. ‘જૈન ધર્મની મહત્તા’ પણ પ્રકાશિત કરી.

જૈનતત્ત્વજ્ઞાન દ્વારા જીવનમાં જૈન સાહિત્યની, જૈનધર્મની અને જૈન-સમાજની શક્ય સેવાઓ બજાવવા છતાં જેમણે બહુ પ્રસિદ્ધિની પરવા કરી નહિ-અપેક્ષા રાખી નહિ, મિથ્યા આડંબરને કદાપિ મહત્ત્વનો માન્યો નહિ. કર્તવ્ય-પરાયણતાને જ જીવન-સૂત્ર તરીકે સ્વીકારી. જેમણે ૧૫ વર્ષોના સતત પરિશ્રમથી, સેંકડો ગ્રંથોના પરિશીલનથી પ્રાકૃતશબ્દ-મહાર્ણવ (સં. ૧૯૮૩-૮૫) જેવા લક્ષાવધિ શબ્દાર્થ વૈલવશાલી મહત્ત્વના અત્યુપયોગી પ્રાકૃત-સંસ્કૃત-રાષ્ટ્રભાષા(હિંદી)મય બૃહત્કોશની વિશિષ્ટ સંકલના કરી, સુશિક્ષિત સદ્ગુણી સધર્મચારિણી મુલદ્રાદેવીના સુયોગ-સાહાય્યથી પ્રકટાવેલા અમર-કીર્તિરૂપ એ મહાભારત કોશ-રત્નને જ ચિરંજીવ-પુત્રરત્ન માની સંતોષ ધારણ કર્યો. એવા મહાકોશ દ્વારા જેમણે પ્રાકૃતભાષાના અભ્યાસીઓ-વિદ્યાર્થીઓ પર જ નહિ, વિદ્યા-વ્યાસંગી જિજ્ઞાસુ વિદ્વાનો અને સમસ્ત સાહિત્ય-સેવીઓ પર પણ ચિરસ્મરણીય મહાન્ ઉપકાર કર્યો.

જેમણે ૨૮ હજાર શ્લોકોવાળા વિસ્તૃત વિવરણવાળા વિશેષા-વશ્યકલાખ્ય જેવા વિશેષ આવશ્યક શાસ્ત્રીય ગ્રંથનું સ્વતંત્ર સુયોગ્ય સંશોધન-સંપાદન કર્યું (વિ. સં. ૧૯૬૭ થી ૧૯૭૧) અને પં. એચરદાસભાઈ જેવા સહાધ્યાયી સહસંપાદકનો સહયોગ મેળવી મહત્ત્વના વિવિધ વિષયોના સંખ્યાબંધ પ્રાચીન ગ્રંથોનાં પ્રશંસનીય સંશોધન-સંપાદનો કરી શ્રીયશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળાનું ગૌરવ વધાર્યું, જૈન વિવિધ-સાહિત્ય-શાસ્ત્રમાલાની યોજના કરી લુપ્ત થતા પ્રાકૃત સંસ્કૃત પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી સુરસુંદરી-ચરિત્ર (સં. ૧૯૭૨), સુપાર્શ્વનાથ-ચરિત્ર (સં. ૧૯૭૪-૭૫) જેવા મહત્ત્વના હજારો પદ્યોવાળા

ઉપયોગી અપ્રકટ ગ્રંથોને પ્રશસ્ત પદ્ધતિએ સંશોધિત કરી પ્રકાશમાં મૂક્યા અને દેશ-વિદેશના વિદ્વજ્જનોનું લક્ષ્ય એ તરફ ખેંચ્યું. જેમના ગ્રંથોને યુનિવર્સિટીઓએ પણ પરીક્ષ્ય-પાઠ્ય પુસ્તકોમાં મહત્વનું સ્થાન આપ્યું.

જેમણે છટાદાર સંસ્કૃતમાં મહત્વની ઐ. પ્રસ્તાવનાઓ તથા હરિભદ્રસૂરિ-ચરિત (સં. ૧૯૭૩) જેવા નિબંધો રચીને અને ગુજરાતીમાં હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રૌઢ પાંડિત્યનો પરિચય કરાવીને પ્રસંગાનુસાર પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની બ્રાન્તિયોનાં પણ યુક્તિ-વિવેક-પૂર્વક પ્રામાણિક નિરસનો કર્યા (‘ જૈનશાસન ’ સં. ૧૯૬૭ વૈ.થી ભાદ્રપદ), ભારતવર્ષની ભવ્ય વિદ્વત્તાનું વાસ્તવિક ઉચ્ચ સ્થાન જગતમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું. જેમણે દેવી શારદાના આરાધન સાથે લક્ષ્મીદેવીનું પણ યોગ્ય આરાધન કર્યું; વિદ્યાને વાસ્તવિક સ્વરૂપમાં અર્થકરી અને યશસ્કરી બનાવી.

જેમણે સૌજન્યાદિ સદ્ગુણોથી અને સત્કર્તવ્યોથી, પ્રાચીન સાહિત્યના પરિશીલનથી, અધ્યયન-અધ્યાપન, સંશોધન-સંપાદન જેવા વિદ્યા-વ્યાસંગથી જીવનની અમૂલ્ય ક્ષણોને સાર્થક કરી, પોતાની શક્તિયોને સન્માર્ગમાં વાળી તેનો સદ્વ્યય કર્યો. ક્ષણભંગુર વિનશ્વર અસાર દેહ દ્વારા પણ ચિરસ્થાયી સારભૂત યશોભય દેહ રચ્યો. જેમણે કલકત્તા-વિશ્વવિદ્યાલય(યુનિવર્સિટી)માં સં. ૧૯૭૪ થી પ્રાકૃત-સંસ્કૃતાદિભાષાના વ્યાખ્યાતા-અધ્યાપક અને પરીક્ષક તરીકે વીશ વર્ષો પર્યંત વિશદ સેવા બજાવી થોડા સમયથી જ નિવૃત્તિ સ્વિકારી હતી.

મીરજના પ્રખ્યાત કુશલ ડોક્ટરો જે વ્યાધિનો પ્રતિકાર કરી શક્યા નહિ, તે કેન્સર જેવા દુઃસાધ્ય કિલષ્ટ વ્યાધિએ દુર્દૈવથી એકાદ વર્ષથી કષ્ટ ઉત્પન્ન કર્યું હતું, છતાં કર્મ-વિપાકને સમ-

જનારા જે સુરો અસાધારણ સહનશીલતા-સમતા દર્શાવી. અંતે સુશીલ પત્નીની સફલાવ-ભક્તિભરી સતત પરિચર્યા સફળ થઈ શકી નહિ. બહેન મોંઘી અને બનેવી તથા મામા મોહનલાલભાઈ ખોડીદાસ શાહ વગેરે અનેક સ્વજન-આત્મજનોના ઉપચારે ઉપ-યોગી નીવડ્યા નહિ, સુભાષિતપદ્ય-રતનાકર (વિભાગ ૧ થી ૫)ના સંગ્રાહક મુનિ વિશાલવિજય (આખૂના લેખક ઇતિહાસપ્રેમી શાંતમૂર્તિ મુનિરાજ જયંતવિજયજીના સુશિષ્ય) જેવા અનુજ સહોદર બંધુનાં વિશાલ સુભાષિતો-અનુશાસનો આશ્વાસન-કારક થવા છતાં આયુષ્ય-વર્ધક થઈ શક્યાં નહિ!! બાવન વર્ષ જેટલી મધ્યમ આયુષ્ય-મર્યાદા પૂર્ણ કરી જેમણે સમાધિ-પૂર્વક પર-લોક-પ્રયાણ કર્યું; તે પં. હરગોવિંદભાઈના સફળજીવન અને સત્કર્તવ્યોનું સંક્ષેપમાં સંસ્મરણ શું થઈ શકે? તેમના અવસાનથી સર્વ કોઈ પરિચિત સહવાસી સ્વજન અને સાહિત્ય-સેવી સજ્જન દુઃખી, દિલગીર અને શોકાકાન્ત થાય તો વર્ષો પર્યન્ત સહવાસ-વિનોદ કરનારને અધિક દુઃખ થાય એ સ્વાભાવિક છે; પરંતુ ભવિતવ્યતા આગળ કોનું ચાલ્યું છે? અથવા ચાલે છે? એમ સમજી ઘેર્ય ધરવું જોઈએ. તેમના શાસન-પ્રેમી ઉચ્ચ-કક્ષાના આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય, એમની શુભ ભાવનાઓ સફલ થાય, પ્રાકૃત સાહિત્ય-સમુદ્ધાર-પ્રચારનાં એમનાં અધૂરાં રહેલાં-ઈચ્છેલાં અભીષ્ટ શુભ કાર્યો પૂર્ણ થાય-એવું આપણે સૌ ઈચ્છીએ-શાસનદેવને પ્રાર્થના કરીએ. તેમના આત્માને અન્ય શું સમર્પણ કરી શકાય? એ સદ્ગત સ્નેહી સાક્ષર બંધુને લઘુ સહાધ્યાયી આ લઘુ પુસ્તિકામાં સ્મરણાંજલિરૂપ સફલાવભરી સ્નેહાંજલિ સમર્પી કેટલેક અંશે પોતાને કૃતાર્થ માને છે.

વિ. સં. ૧૯૯૭
શ્રા. શુ. ૧૩ વડોદરા

લા. ભ. ગાંધી.

વિષયાનુક્રમ

પ્રાસ્તાવિક ૧ થી ૮

કવિ દીપવિજય-પરિચય
કવિતા-પરિચય
ઐતિહાસિક મહત્ત્વ

કવિતાનો સાર (ઐ. ટિપ્પનો સાથે) ૯ થી ૨૪

ચાંપાનેર, પાવાગઢ ચૌહાણોના સમયમાં	૯
બારમી સદીમાં પાવાગઢ પર શ્વેતાંબર જૈન-મંદિરો	૧૦
અભિનંદન-શાસનદેવતા કાલિકાનું વર્ણન	૧૩
શ્વે. જૈનોની અભિનંદન-શાસનદેવી	૧૪
વિધિપક્ષ (અંચલ ગચ્છ)ની અધિષ્ઠાયિકા	૧૬
લાલણની ગોત્રદેવી	૧૭
સયાજીરાવ(બીજી)ના રાજ્ય-સમયમાં ચાંપાનેરથી વડોદરામાં				
પધારેલા પાર્શ્વનાથ (પ્રતિમા)	૨૦
શાંતિસાગરસૂરિ	૨૧
સૂબા ગિરધરદાસ પાટોલ (પટેલ)	૨૩
શેઠ દુર્લભદાસ	„
જીરાવલી-પાર્શ્વનાથનું સ્તવન	૨૪
„ „ „ (ઢાળ ૧ થી ૫, અભિષેક, આરતી)	૨૫-૩૩
કલ્યાણ-પાર્શ્વનાથનું સ્તવન	૩૩-૩૫

ઐતિહાસિક સંશોધન ૩૬ થી ૧૦૮

[૧]

જીરાવલા પાર્શ્વનાથનાં સંસ્મરણો ૩૬ થી ૯૦

જીરાવલી-પાર્શ્વજિન-તીર્થનો પ્રમંથ [૧]	...	૩૬ થી ૪૧
„ „ [૨]	...	૪૧ થી ૪૪
„ „ [૩]	...	૪૫ થી ૪૬
જીરાવલી-ગચ્છના ઉલ્લેખો	૪૬ થી ૪૮

વિક્રમની ૧૪ મી સદીમાં ૪૯ થી ૫૧

સં. પેથડ, ઝાંઝણ સંધ-યાત્રા	૪૯
યાત્રા-સ્તોત્રો	૫૦-૫૧

વિક્રમની ૧૫ મી સદીમાં ૫૧ થી ૬૨

જીરાવલા પાર્શ્વનાથનાં સ્તવનો
કવિ મેરુનંદન દ્વાગ [૬૭-૭૧]
„ જયસિંહસૂરિ, કવિ મહેન્દ્રસૂરિ, કવિ મેરુતુંગસૂરિ,			
„ જયશેખરસૂરિ, મુનિસુંદરસૂરિ, ભુવનસુંદરસૂરિ વિગેરેનાં કવિત્વો.			
ખંભાતના મોઢ રામ અને પર્વત	૫૩
જીરાવલી-તીર્થમાં મંડપ વગેરે	૫૭
સંધવી આદ્ધા, પાહ્	„
જીરાવલા-પાર્શ્વનાથ-ચૈત્યમાં દેવકુલિકાઓ	૫૮
સં. કોચરની સંધ સાથે યાત્રા	૫૯
સંધવી ધનરાજ	„
મેલાદેવીની યાત્રા	૬૦
જીરાઉલાના સમ	„
ક્ષેમકીર્તિ	૬૧

વિક્રમની ૧૬ મી સદીમાં ૬૨ થી ૮૬

જીરાપદ્મી-પાર્શ્વ-વરપ્રસાદ	૬૨
તપાગચ્છના લક્ષ્મીસાગરસૂરિના આધિપત્ય સમયમાં ...	૬૩
અમદાવાદના મંત્રી સંઘવી ગદાશાહ	,,
સીરોહીના સંઘવી બિજલ અને કાગ્ન	૬૫
પર સંઘવીઓમાં ગુણરાજ	૭૫
૮૮ સંઘવીઓમાં જોસિંગ અને રત્નશાહ	૭૬
ગુણરાજની યાત્રા	૭૭
શાહ પર્વત અને ડૂંગર યાત્રા... ..	૮૧
મંત્રી પેથ, કવિ નન્નસૂરિ, કવિ લાવણ્યસમય વગેરેનાં કવિત્વો...	

વિક્રમની ૧૭ મી સદીમાં ૮૬ થી ૮૮

વિક્રમની ૧૮ મી સદીમાં ૮૮ થી ૯૯

વિક્રમની ૧૯ મી સદીમાં ૯૯ થી ૯૦

[૨]

ચૌહાણો સાથે શ્વેતાંબર જૈનોનો ઇતિહાસ ૯૧ થી ૧૦૮ શાકંભરીશ્વરો.

મલધારી અભયદેવસૂરિ અને પૃથ્વીરાજ (૧)	૯૧
જિનદત્તસૂરિ અને અર્જોરાજ	૯૨
ધર્મધોષસૂરિ અને ૩ શાકંભરીશ્વરો
(૧ અન્નયરાજ, ૨ અર્જોરાજ અને ૩ વિગ્રહરાજ)	૯૩
મહામાત્ય ધનદેવ	૯૯
પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ (૨)	૧૦૧

બલોરના ચૌહાણોના રાજ્યમાં ૧૦૩-૧૦૮

સમરસિંહના રાજ્યમાં મંત્રી યશોવીર અને અન્નયપાલ ...	૧૦૩
---	-----

ઉદયસિંહના મંત્રી ઉદય અને યશોવીર...	...	૧૦૪-૧૦૭
મહામાત્ય દેવપાલ, ધનપાલ	૧૦૭-૧૦૮
પરિશિષ્ટ અભિપ્રાયો...	...	૧૦૯-૧૧૪
વિશેષ વક્તાવ્ય	૧૧૪-૧૨૧
સંવત્-સૂચી	૧૨૨-૧૨૪
ઐતિહાસિક વિશેષનામોની અનુક્રમણિકા	...	૧૨૫-૧૪૧
પાઠ-ભેદ	૧૪૨-૧૪૬
શુદ્ધિ-પત્રક	૧૪૭

પ્રાસ્તાવિક

આજથી ૧૦૮ વર્ષો પહેલાં જનેલી આ ઘટના છે. વિ. સં. ૧૧૧૨ માં પાવાગઢમાં પ્રતિષ્ઠિત જીરાવલા પાર્શ્વનાથની પ્રાચીન પ્રતિમા વિ. સં. ૧૮૮૬ માં માગ. વ. ૧૧ વડોદરામાં પ્રકટ થયા પછી તેનો ઉલ્લેખ, તે પછી જે જ મહિનામાં (કા. શુ. ૨) એ ઘટનાને પ્રત્યક્ષ જોનાર-જાણનાર કવિએ રસિક વિવિધ રાગોમાં પાંચ ઢાળવાળી મનોહર કવિતામાં કર્યો છે. એ પરિચય કરાવનાર એ સમયનાં સુપ્રસિદ્ધ કવિ શ્રે. જૈન યતિ પં. દીપવિજય (તપાગચ્છ-વિજયાનંદસૂરિ-પક્ષના પં. પ્રેમવિજય-રત્નવિજયના શિષ્ય) છે, જેની વિ. સં. ૧૮૫૨ માં રચેલી વડોદરાની ગજ્જલ અમ્હે ‘ વટપદ્ર (વડોદરા)ના ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો ’ નામની લેખમાલામાં દર્શાવી હતી. ‘ સુવાસ ’ માસિકના પાઠકોને એ સુવિદિત હશે. ત્યાં અમ્હે કવિનો વિશેષ પરિચય આપ્યો છે. એથી ઇતિહાસ-પ્રેમીઓને સ્મરણમાં હશે કે-વડોદરાના શ્રીમંત રાજશ્રી ગાયકવાડ તરફથી તેમને ‘ કવિરાજ ’ એવું ખિરદ મળ્યું હતું. એ હકીકતને તેમણે વિ. સં. ૧૮૭૭ માં પોતાને હાથે લખેલા રાઠોડ મહારાજ માનસિંહના સમુદ્રખંધ ચિત્રમય આશીર્વાચન કાવ્ય-પટમાં જણાવેલ છે,* ૭ મનોહર ચિત્રોવાળો

* તેના અંતમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે—

“ હિત શ્રીમત્તપાગળ-શ્રીવિજયાનંદસૂરીગચ્છે રાજશ્રીગાયકવાડદત્ત-

આ સચિત્ર પટ, વડોદરાના આત્મારામજી જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં જોઈ શકાય છે.

વડોદરાની ગઝલ સિવાય સૂરત, ખંભાત, પાલણપુર, સીનોર, જંબૂસર, ઉદયપુર વગેરે અનેક નગરોની વિવિધ છટાદાર ગઝલો રચી, ગોડીપાર્શ્વનાથ-સ્તવન, કાવી-તીર્થ-વર્ણન, ધૂલેવા-કેસરિયાજીની લાવણી વગેરે કરી કવિએ કવિત્વશક્તિ સાથે પોતાનું વિશિષ્ટ ભૌગોલિક, ઐતિહાસિક જ્ઞાન દર્શાવ્યું છે. સોહમ્મકુલરત્નપટ્ટાવલી રાસ (વિ. સં. ૧૮૭૭), ગરુડનાયક શ્રીપૂજ્ય વિજયલક્ષ્મીસૂરિ-સ્તુતિમાલા જેવી બીજી કૃતિઓ દ્વારા પણ કવિનો ઇતિહાસ-પ્રેમ જણાઈ આવે છે. તે સમયે વર્તમાન કાલ જેવી સાધન-સામગ્રીનો સફલાવ સુલભ ન હોવાથી તેમનાં ઐતિહાસિક સૂચનોમાં સંભવિત સ્ખલનને વિશેષ અવકાશ હોવા છતાં તે તે સ્થળે અને વ્યક્તિઓ રચેલી સંબંધમાં ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને આ કવિની કૃતિઓ કેટલેક અંશે ઉપયોગી થઈ શકે તેવી છે.

એ સિવાય અષ્ટાપદ, નંદીશ્વર, આગમો વગેરેની પૂજાઓ, તીર્થંકરોનાં સ્તવનો, સ્વાધ્યાયો, ગુરુ-ગુણ-ગહુલીઓ, ચંદ-ગુણાવલી-લેખ (કવિતા) વગેરે અનેક પ્રકારની કવિની ગુજરાતી હિંદી કવિતાઓ જાણવામાં આવી છે. વિ. સં.

‘કવિરાજ’વિરદ જતી પં. દીપવિજયકવિરાજેન વિરચિતં શ્રીરાઠોડ-કુલગગન-ભાન-મહારાજાધિરાજ-મહારાજશ્રીમાનસિંહમહીપાલ-કીર્તિ-ગુન-સમુદ્રબંધ આસિરવચન શ્રેયઃ ।

સંવત ૧૮૭૭ વર્ષે શકે ૧૭૮૨ પ્રવર્તમાને શ્રીઆસોજસુદિ-વિજ-યાદશમ્યાં લિખિતં સ્વહસ્તે પં. દીપવિજય કવિરાજે ।”

૧૮૯૦ માં વડોદરાનગરસ્થાયી આ કવિરાજને અહિંના સુશ્રાવક ગાંધી દુલભદાસ ઝવેરચંદ વગેરેએ મહાનિશીથ સૂત્ર સંબંધમાં પ્રશ્નો પૂછેલા, તેના પ્રત્યુત્તરે કવિએ આપેલા તે ૩૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ગુજરાતી ગદ્યગ્રંથ ‘મહાનિશીથ-ખેલ’ નામે પ્રકટ થયેલ છે. વિ. સં. ૧૮૯૨ માં જ્યારે આ કવિ સૂરત ખંદરમાં હતા, ત્યારે પણ વડોદરાના ઉપર્યુક્ત શ્રાવક ગાંધી દુલભદાસ ઝવેરચંદ અને ખીજા શ્રાવકોએ મૂર્તિ-પૂજા વગેરે વિષયમાં પૂછાવેલું-એ અવતરણ અમ્હે ‘વટપદ્મ (વડોદરા) ના ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો’ લેખ-માલામાં કર્યું હોવાથી અહિં પુનરુક્તિરૂપે દર્શાવીશું નહિ.

વિક્રમની ૧૯ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં નામાંકિત થયેલા, ‘કવિરાજ ખડાફર’ નામે સુપ્રસિદ્ધ એ કવિ દીપવિજયજીએ ‘વડોદરાનગર-સ્થાયી જીરાવલા પાર્શ્વનાથ-સ્તવન’ નામની એક નાની પણ ઐ. દૃષ્ટિએ અને કવિતાની દૃષ્ટિએ મહત્ત્વની કૃતિ રચી હતી. જૂઠા જૂઠા રાગોમાં રચેલી પાંચ ઢાળવાળી મનોહર એ કવિતામાં પ્રસ્તુત ઘટનાનો કવિએ સપ્રમાણ નિર્દેશ કર્યો છે.

કવિએ વડોદરાની ગર્જલમાં જેમ મહારાજ ગાયકવાડ દામાજીરાવ, સિયાજીરાવ, ફતેસિંહરાવ, ગોવિંદરાવ, રાવ આનાજી, રાવ કાનાજી અને દીવાન રાઉળા વગેરેનું સ્મરણ કર્યું છે; તેમ આ ઘટના જેમના રાજ્ય-સમયમાં ખની, તે મહારાજ સહાજી(સયાજીરાવ ખીજા)નું તથા તેમના વંશના ૮ વંશજોનો નામ-નિર્દેશ આ કવિતામાં કવિએ કર્યો છે. ઘટના સાથે સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિયો, સંવત્, માસ, તિથિ વગેરે આવશ્યક હકીકતો સૂચવવા કવિએ પૂરતું લક્ષ્ય રાખ્યું છે.

આ કૃતિની ૪ પત્રવાળી એક હ. લિ. પ્રતિ લીંબડી (કાઠિયાવાડ)ના શેઠ આ. ક. જૈનપુસ્તક-ભંડાર (નં. ૧૯૨૨) માં વિદ્યમાન છે. ઇતિહાસપ્રેમી મુનિરાજ જયંતવિજયજી મહારાજે એ જોવા મંગાવેલી, ત્યાંથી પં. ફતેહચંદ બેલાણી હસ્તક આવી અમદારા વડિલબંધુ (આ પુસ્તિકાના પ્રકાશક અભયચંદભાઈ) દ્વારા પાછી ભંડારમાં પહોંચી જવાની તૈયારીમાં હતી-તેવામાં ગત માર્ગશીર્ષમાં મહારે ભાવનગર જવાનું થતાં એ પોથી અકસ્માત મહારા જોવામાં આવી. એ વાંચી-વિચારી જોતાં મને ઉપયોગી લાગી, એથી મેં એની પ્રેસકૉપી કરી લીધી. એમાંનાં એ. નામો સંબંધમાં શોધખોળ કરતાં મને વિચાર આવ્યો કે પાવાગઢ-ચાંપાનેર સાથે શ્વે. જૈનોનો જે ઇતિહાસ, મેં ‘તેજપાલનો વિજય’ પુસ્તકના પ્રાસ્તાવિકમાં આજથી છ વર્ષો પહેલાં, દર્શાવ્યો છે, તેની અનુસંધાન-પૂર્તિ આથી થશે, શ્વે. જૈનોના ભૂલાઈ ગયેલા ઇતિહાસના અનુસંધાનમાં આ ઇતિહાસ નવું પ્રકરણ ઉમેરશે, પાવાગઢની કાલિકા સંબંધમાં પણ કેટલોક અપ્રકટ વૃત્તાંત પ્રકાશમાં આવશે, વડોદરાના રાજ્યકર્તાઓ અને જૈનમંદિર-મૂર્તિઓનો કેટલોક ઇતિહાસ પણ આથી વિશેષ પ્રકાશમાં આવશે. પુરાતત્ત્વ ગવેષણા કરનારા, સાચા ઇતિહાસના સંશોધક અભ્યાસીઓને, ઉત્સાહી ઇતિહાસ-પ્રેમીઓને આ નાની કૃતિમાંથી પણ સંશોધન-યોગ્ય થોડી ઘણી સામગ્રી મળશે. તીર્થ-પ્રેમીઓને અને કવિતા-પ્રેમીઓને પણ આથી આનંદ થશે અને વિશેષ જાણવાનું મળશે. આ લઘુ કૃતિ તેવા તેવા અધિકારીઓને કંઈક માર્ગ-દર્શન કરાવશે અને પ્રેરણા આપશે-એવા વિચારથી પ્રેરાઈને પ્રાપ્ત થયેલી પ્રતિના આધારે કવિની ભાષામાં પરિવર્તન કર્યા વિના આવશ્યક અશુદ્ધિઓનું

સંશોધન કરી આ કૃતિને પ્રકાશમાં લાવવા નિર્ણય કર્યો-અને પાઠકો જાણીને વિશેષ આનંદ પામશે કે-આ સાથે કવિતાનો સાર દર્શાવી એમાં જણાવેલ ઐતિહાસિક નામો સંબંધી વિશેષ જ્ઞાતવ્ય, ખાસ કરીને જીરાવલા પાર્શ્વનાથનો પ્રાદુર્ભાવ, તેનો મહિમા, સ્મરણો, સ્તોત્રો, યાત્રા-સંઘો, મંદિર, મંડપ, દેવકુલિકાઓ, ઉપદ્રવો, ઉદ્ધારો, તે સ્થાનથી પ્રખ્યાત થયેલા ગરુડના આચાર્યાદિએ કરેલ પ્રતિમા-પ્રતિષ્ઠા વગેરે સંબંધનો શક્ય ક્રમ-સંબંધ સંકલિત કરેલો ઐતિહાસિક સંશોધનવાળો પ્રાચીન ઇતિહાસ ગાંભીર અન્વેષણ કરી જણાવવા અમે અહિં પ્રયત્ન કર્યો છે.

વિક્રમની ચૌદમી સદીથી ખરતરગરુડ, અંચલગરુડ (વિધિપક્ષ), તપાગરુડ, કોરંટકગરુડ વગેરે વિવિધ ગરુડના આચાર્યોએ અને વિખ્યાત કવિઓએ આ તીર્થનાં ભક્તિભાવ-ભર્યાં છટાદાર સ્તોત્રો સંસ્કૃતાદિ વિવિધ ભાષામાં, વિવિધ છંદોમાં વિવિધ નામે રચેલાં જણાય છે; તેમાંથી જાણવામાં આવેલાં કેટલાંકનું અહિં સપ્રમાણ સૂચન કરવામાં આવ્યું છે.

કેટલાય સંઘો આ તીર્થની યાત્રાએ આવ્યા જણાય છે, તેમાંથી કેટલાકના સંબંધમાં અહિં ઉલ્લેખો દર્શાવ્યા છે. આ તીર્થમાં મંડપ, દેવકુલિકા વગેરે સત્કર્તવ્યો કરનારા-કરાવનારા સંબંધમાં પણ જે પ્રામાણિક રીતે જાણી શકાયું-તે જણાવવા અહિં પ્રયત્ન કર્યો છે, તે જોવામાં આવશે.

તીર્થની યાત્રા કરનારાઓએ તીર્થમાલા, ચૈત્ય-પરિપાટી, પાર્શ્વનાથ-નામમાલા-સ્તોત્ર-સ્તવનાદિમાં અને અનેક ગ્રંથ-કારોએ પોતાની ગ્રંથરચનામાં આ જીરાવલા પાર્શ્વનાથ-તીર્થનું

સ્મરણ કર્યું જણાય છે, તેમાંથી પ્રસિદ્ધ, અપ્રસિદ્ધ અનેક ગ્રંથોનું અન્વેષણ કરતાં જે જે જાણી શકાયું, તે તે એકત્ર કરી વ્યવસ્થિત ક્રમે સંકલિત કરી દર્શાવવા અહિં પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે; તેમ જોવાશે.

એ સાથે પાવા-પતિના પૂર્વજ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણનો પરિચય કરાવતાં ચૌહાણ મહારાજાઓ (રણથંભોરવાળા શાકંભરીશ્વરો તથા જાલોર ગઢવાળા-સોનગરા) સાથે શ્વે. જૈનોનો ઇતિહાસ, રાજસભા અને રાજાઓ પર શ્વે. જૈનાચાર્યોનો પ્રભાવ, સમર્થ ઉચ્ચ કર્તવ્ય-દક્ષ શ્વે. જૈન મંત્રીશ્વરો આદિનો પણ પ્રામાણિક પરિચય પરિશ્રમ લઈ દર્શાવેલો અહિં દૃષ્ટિગોચર થશે, અને તે ઇતિહાસ-પ્રેમીઓને બહુ ઉપયોગી જણાશે.

વડોદરામાં પ્રકટ થયેલ એ જીરાવલા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને પછી કયાં પ્રતિષ્ઠિત કરી? એ વગેરે સંબંધમાં તત્કાલ જનાવેલી એ કવિતામાં કવિએ જણાવેલું ન હોવાથી તે સંબંધમાં અમે વિશેષ શોધખોળ કરી અને હાલ પાટણમાં બિરાજતા વડોદરાના વિશેષજ્ઞ ૯૧ વર્ષના વયોવૃદ્ધ મુનિરાજ પ્રવર્તકજી કાંતિવિજયજી મહારાજને પણ પૂછાવેલું, પરંતુ તેમની પાસેથી જાણવા લાયક વિશેષ હકીકત ન મળી આવી; તેમ છતાં નિરાશ ન થતાં વિશેષ તપાસ અને પ્રયત્ન કરતાં જાણવામાં આવ્યું કે-મામાની (પહેલાં-બાલચંદ પટેલની) પોળમાં ઉચ્ચ શિખરબદ્ધ મનોહર જૈનમંદિર કરાવી તેમાં વિ. સં. ૧૮૯૬ માં બિરાજમાન કરવામાં આવેલા અને સર્વને કદયાણુ કરનારા હોઈ ‘ કદયાણુ પાર્શ્વનાથ ’ નામે નામાંકિત કરવામાં

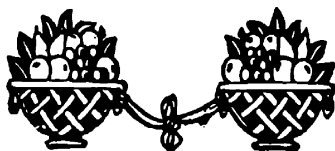
આવેલા, તે જ પૂર્વોક્ત કવિએ વર્ણવેલ જીરાવલા પાર્શ્વનાથ (શ્યામ પ્રતિમા) છે-એવી દૃઢ માન્યતા થઈ. જેમની પ્રતિષ્ઠાનો શતાબ્દી-મહોત્સવ શાંતિ-સ્નાત્રાદિ પૂર્વક ગયે વર્ષે જ ઉજવાયેા હતો. વિ. સં. ૧૮૮૯ માં એ પ્રતિમા પ્રકટ થયા પછી ૭ વર્ષે દહેરાસર તૈયાર થતાં વિ. સં. ૧૮૯૬ માં (માધ શુ. ૧૩) તેમની પ્રતિષ્ઠા થયેલી. આ પ્રસંગને સૂચવતું એક સ્તવન, વિ. સં. ૧૯૬૩ માં મુનિરાજ સિદ્ધિવિજયજીના શિષ્ય ભક્તિવિજયજીએ રચેલું મળી આવ્યું, તે પણ અમે અહિં પાછળ દર્શાવ્યું છે. પ્રયત્ન કરવા છતાં આ પ્રતિમાનો લેખ જોવા-વાંચવામાં કે અહિં દર્શાવવામાં સફળતા મળી શકી નથી; તેમ છતાં એ જૈન-મંદિરનો વિ. સં. ૧૯૩૯ થી જીવન-પર્યન્ત વહીવટ કરનાર સ્વ. મગનલાલ પરીખના ઉત્સાહી સુપુત્ર શ્રીયુત વકીલ ડાહ્યાભાઈળી.એ., એલ.એલ. ળી., તથા ઇતિહાસ-પ્રેમી વૈદ્ય વાડીલાલભાઈ અને વિજયલલિતસૂરિજીના શિષ્ય મુનિ પ્રભા-વિજયજી વગેરે સાથે વિચાર કરતાં ઉપરની માન્યતા પુષ્ટ થાય છે.

આ ઇતિહાસનો મુખ્ય ભાગ વાંચી જઈ પ્રાસંગિક સૂચનો કરી પ્રોત્સાહિત કરવા માટે ખરોડા કૉલેજના ઇતિહાસના પ્રોફેસર શ્રીયુત કેશવલાલભાઈ હિં. કામદાર એમ. એ., તથા પાલીના પ્રોફેસર, રાજદક્ષતરદાર શ્રીયુત ચિંતામણિ વિ. જોશી એમ. એ., તથા ગુજરાતીના પ્રો. મંજુલાલભાઈ ર. મજમુદાર એમ. એ., એલ.એલ. ળી., તથા સુપ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ-લેખક સાક્ષર મોહનલાલભાઈ દ. દેશાઈ ળી. એ; એલ.એલ. ળી., ઍડવોકેટ તથા ‘સુવાસ’ના તંત્રી શ્રીયુત ચીમનલાલ સંઘવી તથા અન્ય સહાયક સજ્જનોનો આભાર માનું છું.

આશા છે કે-ગુણરૂ સજ્જનોને આમાંથી ઉપયોગી પ્રામાણિક
ઇતિહાસ જાણવા મળી આવશે, જેમાંનો અપ્રકટ ઇતિહાસ બહુ
થોડા જાણતા હશે. સુર ઇતિહાસપ્રેમીઓ સૌજન્યથી એનો
સદુપયોગ-સત્કાર કરે, વિશેષજ્ઞો વિશેષ દર્શાવે-એવી આશા
રાખી વિરમું છું.

વિ. સં. ૧૯૯૭ વૈ. શુ. ૫,
વડોદરા. }

લા. ભ. ગાંધી.

પાવાગઢથી વડોદરામાં

પ્રકટ થયેલા

જીરાવલા પાર્શ્વનાથ

કવિતાનો સાર.

૧

પહેલી ઢાળમાં-જીરાવલી(પાર્શ્વનાથ)ને પ્રણામ કરીને
કવિ પ્રારંભ કરે છે. ગુજરાત દેશના
ચાંપાનેર-પાવા-વડોદરામાં પ્રગટ થયેલ પાર્શ્વનાથ દેવ
ગઢ, ચૌહાણોના (શ્યામ મૂર્તિ)નું વર્ણન કરવા સૂચન કરે
સમયમાં છે. તેની આદિથી ઉત્પત્તિનું કથન કરતાં
ચાંપાનેર-ચંપાવતી નગરની પ્રાચીન મહત્તા
દર્શાવે છે. શ્રીમંત-વ્યવહારી-વેપારી લોકોનો વાસ, લક્ષ્મીનો
વાસ, જન-સંખ્યાની અધિકતા સાથે સૂચવે છે. ૮૪ ચૌટાં,
દેવ-દરબારમાં વાગતી ઘંટાના મંગલ નાદ જણાવે છે. એ
પછી અસમાન ઉંચા પાવાગઢ ગિરિનું વર્ણન આપતાં, તેના
પર દેવતાનો વાસ અને કિંનરોનાં ગાન જણાવે છે. દિલ્લીપતિ
સુલતાન પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના વંશમાં દીપતા પતાઇ રાવળનું
સ્મરણ કરે છે, જે અનમી (બીજને ન નમનારા) નૃપ-

શિરતાજ પાવા-પતિ તરીકે રાજ્ય કરતા હતા. કવિએ ત્યાં દર્શાવેલો સમય વિક્રમસંવત્ ૧૧૦૦ એ પાવા-પતિ *ચૌહાણના પૂર્વજોનો સમજવો જોઈએ.

૨

ખીજી ઢાળમાં-પાવાગઢ ઉપર સંઘે જગ-જન-હિતકારક જગ-મનોહર દેવળ કર્યું જણાવ્યું^૧ છે, આરમી સદીમાં એને ફરતી (ચોતરફ) પર આવન દેહરીઓ પાવાગઢ પર હોઈ-એ^૨ આવન જિનાલય હતું. એમાં શ્વે. જૈન મંદિરો. જ્ઞાન-રસિક અભિનંદન દેવ (જૈનોના ચોથા તીર્થંકર) અને જીરાવલી-પ્રભુ

* ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ વિશ્વાસપાત્ર ન જણાતા ચંદ અરદાષના પૃથ્વીરાજ-રાસોના આધારે સંવત્ દર્શાવ્યો હોય, તો તે સંવત્ પાવા-પતિ માટે ઘટી શકે નહિ. પતાઇ રાવળ(જયસિંહ) સંબંધમાં અમ્હે ‘ તેજપાલના વિજય ’ના પ્રાસ્તાવિકમાં જણાવી ગયા છીએ અને પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ વગેરે સંબંધી કેટલોક પરિચય આગળ જોવાશે.

૧ પાવાગઢ-ચાંપાનેર સાથે શ્વે. જૈનો(વિક્રમની ૧૨ મી સદીથી ૧૯ મી સદી સુધી)નો ઇતિહાસ મેં વિસ્તારથી ‘ તેજપાલનો વિજય ’ ના પ્રાસ્તાવિકમાં સપ્રમાણ દર્શાવ્યો છે. વિશેષમાં જણાવ્યું છે કે-

પાવાગઢના શ્વે. સંભવ-જિનમંદિરમાં ૮ દેહરીઓ કરાવનાર વિક્રમની ૧૫મી સદીના ખંભાતના ઓસવાળ શ્વે. મેધાશાહ.

ઉકેશવંશમાં થયેલા સચિવેન્દ્ર ભાદરશેડના વંશજોમાં ધર્મ-નિષ્ઠ શ્રીમાન્ શેડ મેધાશાહ, વિક્રમની ૧૫મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ગયા. જેમણે ધાર્મિક સર્વ ક્ષેત્રોમાં મેઘની જેમ વસુ-વૃષ્ટિ કરી હતી. તેમને

(૨૩ મા પાર્શ્વનાથ)ની મુખ્ય પ્રતિમાઓ હતી. એ બન્ને દેવોની અંજન-શલાકા પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૧૧૨ માં વૈશાખ શુ. ૫ ગુરુવારે આચાર્ય ગુણસાગરસૂરિ દ્વારા થઈ હતી-તેમ જણાવ્યું છે. પ્રસ્તુત જીરાવલી પાર્શ્વનાથની તે પ્રતિષ્ઠાના

પહેલી પત્ની ભોલીથી માણિક્ય નામનો પુત્ર અને બીજી પત્ની કમલાધથી હીર અને વીર નામના ૨ પુત્રો થયા હતા. વ્યવહારીઓથી શોભતા શ્રેષ્ઠ નગર સ્તંભતીર્થ(ખંભાત)માં વસતા મેઘાશાહે અગ્રણી તરીકે પ્રખ્યાત થયા હતા. તેમણે પાવકાચલ(પાવામઢ)ના શણગારરૂપ શંભવજિનનાં મંદિર(જે સંબંધમાં ' તેજપાલનો વિજય ' પુસ્તકના પ્રાસ્તાવિકમાં અમ્હે પ્રમાણે દર્શાવ્યાં છે)માં કલિકાલનો નાશ કરનારી ૮ દેવકુલિકાઓ કરાવી હતી—

“ પાવકાચલશૃંગાર-શ્રીશમ્ભવજિનાલયે ।

તેનાઘૃ દેવકુલિકાઃ કલિકાલહતાઃ કૃતાઃ ॥ ”

તે મેઘાશાહે પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચીને સોપારકપુરેશ્વર(જિન)ના જીર્ણ ચૈત્યને નવું કર્યું હતું. તેમણે દર્શનથી ઉદ્ભવેગને દૂર કરનારી-મનોહર ૨૪ તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ કરાવી હતી, તથા સુરત્રાણ(સુલતાન)-પુરમાં ઉજ્જવલ વિશાલ શાલા (ઉપાશ્રય) કરાવી હતી, તથા માહિન્દ્રી નદીના તટ(મહીકાંઠા)પર ૨૪ વાર અમારિ કરાવી સર્વ પ્રકારની હિંસાને નિવારી હતી, ઘણી તીર્થયાત્રાઓ અને ઘણી સંબંધક્રિયા કરી હતી. તેજ મેઘાશાહે તપાગણરૂપી આકાશમાં સૂર્ય જેવા યુગપ્રધાન સોમ-સુંદરસૂરિના શ્રુત-ભક્તિ તરફ પ્રેરતા સદુપદેશને સાંભળી હર્ષિત થઈ સિદ્ધાંત વગેરે લાખ ગ્રંથ(શ્લોકો) લખાવતાં વિ. સં. ૧૪૯૮ માં લખાવેલ અને ચિત્કોશ(જ્ઞાનભંડાર)માં સ્થાપેલ પુસ્તક (સૂક્ષ્માર્થ-વિચારસારચુર્ણિ-તાડપત્રપુસ્તકા હાલ જૈનજ્ઞાનશાળા વીમ્બપુરમાં વિદ્યમાન)ની ૨૧ શ્લોકોવાળી પ્રાંત પ્રશસ્તિમાં એ ઉલ્લેખ છે [જુઓ-જૈનસાહિત્ય-પ્રદર્શન-પ્રશસ્તિસંગ્રહ-તાડપત્ર-વિભાગ પૃ. ૯-૧૦]

પ્રસંગે ચાંપાનેરના સંઘમાં હર્ષ-વધાર્થ થઈ હતી. ચાંપા-
નેરમાં અને પાવાગઢ પર સર્વજનો પ્રભુ-ગુણ ગાતા હતા. આ
સાથે મૂલનાયક અભિનંદન જિનના શાસનની રક્ષિકા શ્યામ
વર્ણવાળી, પદ્માસના અને ચાર ભુજવાળી લટકાળી કાલીદેવીને
પણ ત્યાં સ્થાપી હતી.

પરતરગચ્છના નાયક શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ, કે જેમને મંત્રીશ્વર કર્મ-
ચંદ્રે શહેનશાહ અકબરની અધ્યક્ષતામાં ‘યુગપ્રધાન’ પદવીથી
સન્માનિત કરાવ્યા હતા અને જે આચાર્યના સદુપદેશથી અકબરે
આષાઢ અષાઢિકાનું અમારિ-ફરમાન પ્રકટ કર્યું હતું, તે આચાર્ય સાથે,
સંઘપતિ સોમજીવાળો સંઘ શત્રુજય-યાત્રાએ ચાલ્યો, તે સમયે વિ.
સં. ૧૬૪૪ માં દેશોદેશના સંઘોમાં ચાંપાનેરનો સંઘ પણ આવ્યો
હતો-એવો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૬૪૮ માં રચાયેલા જિનચંદ્રસૂરિ-રાસમાં
મળે છે—

“વિક્રમપુર મંડોવરઉ, સિન્ધુ જેસલમેર;
સિરોહી જલોરનઉ, સોરઠિ ચાંપાનેર. રર
સંઘ અનેક તિહાં આવિયા, ભેટણુ વિમલ ગિરિન્દ;
લોકતણી સંખ્યા નહીં, સાથે ગુરુ જિનચન્દ. ર૩”

—વિશેષ માટે જૂઓ ઐતિહાસિક જૈનકાવ્ય-સંગ્રહ, યુગપ્રધાન શ્રી
જિનચંદ્રસૂરિ (પૃ. ૬૦ લે. અગરચંદ્રજી, ભંવરલાલજી નાહટા)
‘વાડીના ભમરા! દ્રાખાં મીઠી રે ચાંપાનેરની’ એ દેશીમાં પણ કવિ
દીપવિજયજીએ ‘સોહમકુલરત્નપટ્ટાવલી-રાસ’ (હ. લિ. પ્રતિ પૃ. ૫૪)
માં દાળ-કવિતા રચી છે.

૨. આવન જિનાલયવાળી તે જગ્યા પર દિ. ચુ. હે. જરીવાળાએ
મંદિર કરાવી વિ. સં. ૧૬૬૭ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનું શ્રીયુત નાયુરામ
પ્રેમીજીએ જણાવ્યું છે-જૂઓ ‘પરિશિષ્ટ અભિપ્રાયો’ માં.

૩

ત્રીજી ઢાળમાં—પાવાગઢની રખવાલી, અભિનંદન-શાસન-
રક્ષિકા દેવી જગદંબા એ *કાલિકાનું સરસ
અભિનંદન— વર્ણન કર્યું છે. એના ચાર હાથમાં રહેલાં
શાસનદેવતા આયુધ-ચિહ્નો જણાવ્યાં છે, તેમાં જમણા
કાલિકાનું વર્ણન બે હાથમાં વરદ અને પાશ તથા ડાબા
બે હાથમાં નાગરાજ અને અંકુશ જણાવેલ

* પાવાગઢની કાલિકા.

તપાગચ્છના ઉગ્ર સ્વભાવવાળા મનાતા ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરજીએ
વિ. સં. ૧૬૨૯ માં રચેલ કુપક્ષ-કૌશિક-સહસ્રકિરણ અપરનામ
પ્રવચન-પરીક્ષા(વિ. ૪, ગા. ૩૪)ની વ્યાખ્યામાં જણાવ્યું છે
કે—“આંચલિક મતના આકર્ષક નરસિંહ ઉપાધ્યાયે અંપકદુર્ગ-
(આંપાનેર)માં મિથ્યાદષ્ટિ કાલિકાદેવી પોતાના મતની વૃદ્ધિ
માટે આરાધી હતી. પ્રૌ. નરસિંહને નાઠી(થી) બહેને નટપદ્રીય
(નડીઆદના) ચૈત્યવાસી સૂરિ દ્વારા ‘આર્યરક્ષિત’ નામથી સૂરિ-પદ
અપાવ્યું હતું.” એ જ ગ્રંથના પાંચમા વિભાગ(ગા. ૭-૮)માં
જણાવ્યું છે કે—“તે નરસિંહે પોતાના મતની વૃદ્ધિ માટે પાવકગિરિ
(પાવાગઢ)માં રહેલી કાલિકા નામની મિથ્યાદષ્ટિ-હિંસાપ્રિય દેવીને ૨૧
ઉપવાસો દ્વારા આરાધી હતી; અને તે પાપી જનો પાસે બુદ્ધગ્રહ વચન
પ્રકાશિત કરતાં ‘અમ્હને ચક્રેશ્વરી પ્રત્યક્ષ થયાં’ એવું મૃષા બોલ્યા હતા—

“યથા આચ્છલિકમતાકર્ષકેણ નરસિંહોપાધ્યાયેન ચમ્પકદુર્ગે મિથ્યાદગ્
કાલિકાદેવી નિજમતવૃદ્ધયે આરાધિતા । x x

“નિયમયબુદ્ધિનિમિત્તં પાવયગિરિ-કાલિઆભિહા દેવી ।

આરહિઆ ય મિચ્છાદિટ્ટી ઇગવીસુ[વ]વાસેહિં ॥

છે. દેવીના મુખને પૂર્ણિમાના ચંદ્રની ઉપમા આપી છે, હોઠ પ્રવાહ જેવા લાલ, આંખો અમૃત-કચોલાં જેવી, અને લલાટમાં

“ પચ્ચક્ષા ચક્રેસરિ અમ્હં ’ તિ મુસં વડંસુ સો પાવો ।

પાવજનાણં પુરઓ ડુગ્ગહવયણં પયાસંતો ॥ ”

વ્યા:—નિજમતવૃદ્ધિનિમિત્તં પાવકગિરૌ યા કાલિકાઽભિધા કાલિકા-
નામ્ની મિથ્યાદર્ષિર્હિંસાપ્રિયા દેવી સા x x ” પ્રવચન-પરીક્ષા (વિ. ૪,
ગા. ૩૪ વ્યાખ્યા; વિ. ૫, ગા. ૭-૮, વ્યાખ્યા)

શ્વે. જૈનોની અભિનંદન-શાસનદેવી.

પરંતુ વિક્રમની ૧૯ મી સદીમાં તપાગચ્છમાં થઇ ગયેલા આ યતિ કવિરાજ દીપવિજયજીએ તેમને મળેલા લેખાદિ આધાર પ્રમાણે જણાવ્યું છે કે-વિ. સં. ૧૧૧૨ માં વૈશાખ-શુ. ૫ ના દિવસે પાવાગઢ પર ચોથા તીર્થંકર અભિનંદન જિનની પ્રતિષ્ઠા શ્વે. જૈનાચાર્ય ગુણસાગર-સૂરિ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે સાથે તેની ભક્ત શાસન-દેવી કાલિકાને પણ ત્યાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યાં હતાં.

વર્તમાનમાં પાવાગઢમાં હિંદુ-સમાજમાં-દેવીના ઉપાસકોદ્વારા બહુ મનાતી એ કાલિકા દેવીની મૂર્તિ જોવામાં આવતી નથી, માત્ર ત્યાં તે દેવીની સ્થાનક-સ્થાપના જ જણાય છે; પરંતુ કવિરાજ દીપવિજયે ૧૦૮ વર્ષો પહેલાં ત્યાં કાલિકા દેવીની મૂર્તિનાં દર્શન કર્યાં જણાવ્યું છે-એથી તેનાં અંગ-ઉપાંગ, આસન, આયુધ, વસ્ત્ર, આભૂષણ-શણગાર વગેરેનું વાસ્તવિક વર્ણન કરેલું જણાઇ આવે છે. પાવાગઢની રમવાલી આ કાલિકા દેવીને ચોથા તીર્થંકર અભિનંદન જિનની શાસન-દેવી તરીકે ઓળખાવી છે, તે શ્વે. જૈનોની માન્યતા પ્રમાણે છે. શ્વે. જૈનાચાર્ય શ્રીહિમચંદ્રની અભિધાનચિંતામણિ નામમાલા (૧ દેવાધિદેવ કાંડ, શ્લો. ૪૪) માં એ રીતે નામ સૂચવ્યું છે, તેમ તેમના ત્રિપષ્ટિ-શલાકાપુરુષચરિત્ર(પર્વ ૩ જ) માં અભિનંદન-જિન-ચરિત્રમાં તથા

તિલક-ટીકો રત્ન-જડિત જણાવેલ છે. પહેરેલ ચણીઓ પીળા અને રાતા વર્ણનો તથા ઉપરની ઓઢણી-ઘાટડી લાલ, ગુલાલ

ખીખ અનેક શ્વે. જૈન ગ્રંથકારોએ અનેક ગ્રંથો (નિર્વાણકલિકા, પ્રવચનસારોદ્ધાર, પદ્માનંદમહાકાવ્ય, આચાર-દિનકર વગેરે)માં જણાવેલ શાસનદેવ-દેવીનાં નામો અને સ્વરૂપો પ્રમાણે એથા તીર્થંકર(અભિનંદન)ની શાસનદેવીનું નામ કાલિકા છે, અને કવિએ વર્ણવ્યા પ્રમાણે તેનું સ્વરૂપ છે—

૧. આચાર્ય શ્રીહિમચંદ્ર—

“ ‘ચક્રેશ્વર્યજિતવલા ‘દુરિતારિચ ‘કાલિકા । × × इति जैन्यः क्रमाच्छासनदेवताः । व्याख्या-काल्येव कालिका वर्णेन । × × एवमेता-श्चतुर्विंशतिरपि जिनानां ऋषभादीनां भक्ताः क्रमेण जिनशासनस्य अधिष्ठात्र्यो देवताः शासनदेवताः ॥ ”

—અભિધાનચિંતામણિ નામમાલા(ય. વિ. ગ્રં. ૧, ૪૪-૪૬)માં,

“ કાલિકા ચ તથોત્પન્ના ડયામવર્ણાડમ્બુજાસના ।

દક્ષિણૌ ધારયન્તી તુ ભુજૌ વરદ-પાશિનૌ ॥

નાગાહુશધરૌ બાહૂ દધાના દક્ષિણેતરૌ ।

પારિપાર્શ્વિક્યમૂજિત્યં ભર્તુઃ શાસનદેવતા ॥ યુગમ્ ॥ ”

—ત્રિપષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર(પર્વ ૩, સર્ગ ૨, શ્લો. ૧૫૯, ૧૬૦ અભિનંદનજિનચરિત્ર)માં.

૩. પાદલિપ્તસૂરિની નિર્વાણકલિકા(પત્ર ૩૪-૩૫)માં—

“ તથા ચતુર્થમભિનન્દનજિનં × × તસ્મિન્નેવ તીર્થે સમુત્પન્નાં કાલિકાદેવીં ડયામવર્ણાં પદ્માસનાં ચતુર્ભુજાં વરદ-પાશાધિષ્ઠિતદક્ષિણભુજાં નાગાહુશાન્વિતવામકરાં ચેતિ । ”

૪. વિ. સં. ૧૪૬૮માં વર્ધમાનસૂરિએ રચેલા આચારદિનકરમાં—

જણાવી છે. હાથમાં રત્ન-જડાવ ચૂડી કંકણ, પગમાં ઝાંઝર નૂપુર, અને ટોકમાં નવલખો હાર-એ દેવીનો શણગાર સૂચવ્યો.

“શ્યામાભા પદ્મસંસ્થા વલયવલિચતુર્બાહુવિભ્રાજમાના

પાશં વિસ્ફૂર્જમૂર્જસ્વલમપિ વરદં દક્ષિણે હસ્તયુગ્મે ।

વિભ્રાણા ચાપિ વામેડ્ઙ્ગુશમપિ કવિષં ભોગિનં ચ પ્રકૃષ્ટા

દેવીનામસ્તુ કાલી કલિકલિતકલિસ્ફૂર્તિરુદ્ભૂતયે નઃ ॥

ૐ નમઃ શ્રીકાલ્યૈ શ્રીઅભિનન્દનનાથશાસનદેવ્યૈ । શ્રીકાલિ !

સાયુધા સવાહના સપરિકરા इह प्रतिष्ठामहोत्सवे आगच्छ आगच्छ इद मर्त्य पापं बलिं चरुं गृहाण गृहाण सन्निहिता भव भव स्वाहा । ”

—વડોદરા—પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરની વિ. સં. ૧૪૭૬ માં લખાયેલી હ. લિ. પ્રતિ પત્ર ૧૨૧.

પ. પરમજ્ઞૈન ઠક્કુર ફેરુએ વિ. સં. ૧૩૭૨ માં પ્રાકૃતમાં રચેલા વાસ્તુસારને, શ્રીયુત પં. ભગવાનદાસજી જ્ઞૈને હિંદી અનુવાદ સાથે સચિત્ર પ્રકાશિત કર્યો છે. તેમાં શ્વેતાંબર અને દ્વિગંબર જ્ઞૈન ગ્રંથોના આધારે શાસનદેવ-દેવીઓનાં લક્ષણો સાથે જે ચિત્રો આપ્યાં છે, તેમાં શ્વેતાંબર જ્ઞૈન-માન્યતા પ્રમાણે જણાવેલ ચોથા તીર્થંકરની શાસનદેવી કાલિકાનું નામ તથા સ્વરૂપ મળતું આવે છે; પરંતુ દ્વિગંબર જ્ઞૈનોની માન્યતા એથી જૂદી પડે છે, અર્થાત્ તેઓ ચોથા તીર્થંકર (અભિનંદન) ની શાસનદેવી તરીકે અને તેવા સ્વરૂપમાં કાલિકાને માનતા નથી. એવો સ્પષ્ટ ભેદ ત્યાં જણાવ્યો છે.

વિધિપક્ષ(અંચલ)ગરુડની અધિષ્ઠાયિકા

વિ. સં. ૧૬૯૧ માં કવિ અમરસાગરસૂરિએ રચેલા, લાલણગોત્રવાળા વર્ધમાન-પદ્મસિંહ શ્રેષ્ઠિના સં. ચરિત્રના મંગલાચરણમાં, વિધિપક્ષમાં ચયેલા શ્રેષ્ઠ સૂરિ-આચારક્ષિતને પ્રણામ કર્યા પછી ગરુડની અધિષ્ઠાયિકા,

છે. દેવી, પાવાગઢથી ઉતરીને નવરાત્રિ(નોરતા)ના ૬ દિવસોમાં શહેર(ચાંપાનેર)ની નારીઓની ટોળીમાં લગી સૌ સાથે

વાંછિત અર્થ આપનારી, પાવાદુર્ગ(પાવાગઢ)-નિવાસિની મહેશ્વરી મહાકાલીને વંદન કર્યું છે—

“ ગચ્છાધિષ્ઠાયિકાં વન્દે મહાકાલીં મહેશ્વરીમ્ ।
વાન્છિતાર્થપ્રદાં નિત્યં પાવાદુર્ગનિવાસિનીમ્ ॥ ”

લાલણી ગોત્રદેવી.

તે ચરિત્રના પહેલા સર્ગમાં જણાવ્યું છે કે—પાર્કર દેશમાં સિંધુનદના કાંઠા ઉપર વાડીઓથી રમણીય પીલુડા નામનું ગામ છે, ત્યાં શૂરતા વગેરે ગુણોથી શોભતો, પ્રજા-જનનું પાલન કરતો રાવજી નામનો અંધ્રવંશી રાજા વસતો હતો. તેને રૂપદેવી નામની સુશીલ રાણીથી ૧ લક્ષ્મીર અને ૨ લાલણી નામના બે પુત્રો હતા. દુષ્કર્મ-યોગે લાલણીને દેહ કોઢ્યુક્ત થતાં માત-પિતા દુઃખી થયાં. તે રાજાનો મંત્રી દેવસિંહ જૈનધર્મ પ્રત્યે આદરમાનવાળો સુશ્રાવકના ગુણોથી યુક્ત હતો. તે સમયમાં વિધિપક્ષગચ્છના ભૂષણરૂપ આચાર્ય જયસિંહસૂરિ શોભતા હતા, જેમનો સત્કાર સિદ્ધરાજે કર્યો હતો. સંવેગ રંગવાળા, શાસ્ત્ર-સાગરના પારગામી, કાલીના પ્રસાદને પ્રાપ્ત કરનારા, પરોપકારી જે સુવિહિતે વાદમાં દિગંજરોને જીત્યા હતા તથા લક્ષ(લાખ) લક્ષ્મીને બોધ પમાડ્યો હતો—

“ ગચ્છશ્રીવિધિપક્ષભૂષણનિમાઃ શ્રીસિદ્ધરાજાચિંતા

આચાર્યા જયસિંહસૂરિમુનયઃ સંવેગરક્તાક્ષિતાઃ ।

વાદે નિર્જિતદિક્પટ્ટાઃ સુવિહિતાઃ શાસ્ત્રામ્બુધેઃ પારંગા

લક્ષક્ષત્રવિબોધકાઃ પરહિતાઃ કાલી-પ્રસાદા બભુઃ ॥ ”

—સર્ગ ૧, શ્લો. ૧૨.

ગરબા રમે છે-એવી લોક-વાચકા પણ કવિએ જણાવી છે. ગામ, નગર, પુર, સંનિવેશ અને રાજ્યની રક્ષા કરવા તથા

વિચરતા તે સૂરિજી, મુનિઓ સાથે પીલુડાં ગામમાં પધાર્યા, ત્યારે દેવસિંહ વગેરે શ્રાવકોએ દેશ-કાલોચિત ભક્તિ કરતાં તેમનો પ્રવેશ કરાવ્યો હતો. મધુર દેશના કરતા સૂરિજીનું પ્રભાવવાળું આચરણ સાંભળી રાજ્યએ લાલણને નીરોગી કરવા ઉપાય દર્શાવવા મંત્રીદ્વારા જણાવ્યું. ‘ જિન-શાસનનો પ્રભાવક થશે ’ એમ વિચારી સૂરિજીએ ‘ અષ્ટમ તપ (૩ દિવસના ઉપવાસ) કરી કાલિકા દેવીનું આરાધન કરવા ’ જણાવ્યું. એ રીતે આરાધન કરતાં દેવીએ પ્રસન્ન થઈ જય-સિંહસૂરિના ચરણના પ્રક્ષાલન જલનો મહિમા સૂચવ્યો. એ રીતે કરતાં લાલણ નિરોગી થયો. તેનાં માત-પિતા હર્ષિત થયાં. કૃતજ્ઞતાથી સૂરિજીના ઉપદેશથી તેઓએ દયામય જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો. સૂરિજીના ઉપદેશથી લાલણે પાવાદુર્ગ (ગઢ)-નિવાસિની મહાકાલીનું ભાવથી પૂજન કર્યું—

“ લાલણોડય મહાકાલીં પૂજયામાસ માવતઃ ।

સૂરીશસ્યોપદેશેન પાવાદુર્ગ-નિવાસિનીમ્ ॥ ”

—વર્ધમાન-પદ્મસિંહપ્રેષિચરિત્ર (સર્ગ ૧, શ્લો. ૩૪).

માત-પિતા સાથે જિનધર્મનું આરાધન કરતાં તેણે શાંતિનાથ જિનની એક દેવકુલિકા કરાવી હતી, તેમાં સ્ફટિક રત્નની બનાવેલી શાંતિનાથની પ્રતિમા સૂરિદ્વારા પ્રતિષ્ઠિત કરાવી હતી.

ઓસવાળોમાં અગ્રેસર દેવસિંહે સૂરિજીના ઉપદેશથી લાલણને નિશ્ચિત રીતે પોતાનો સાધર્મિક જ જાણીને ઓસવાળોની પંક્તિમાં મેળવ્યો હતો. સૂરિજી ચતુર્માસ કરી શિષ્યો સાથે અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. લાલણને પ્રાપ્ત થયેલ સુધર્મ, લક્ષધીરના મનને રુચ્યો ન હતો. કાલ-ક્રમે રાવજી પરલોકવાસી થયા. મૃત-કાર્યો કરતાં જ્ઞાતિ-ભોજન કર્મમાં બંને ભાઈઓને પરસ્પર કલેશ થયો. મોટાભાઈથી અપમાનિત

ધર્મી જૈન-જનોનાં ઈતિ, ઉપદ્રવ, લય, સંકટ હરવા-સંઘનાં વિઘ્નો હરવા-એ દેવીને પ્રાર્થના કરી છે.

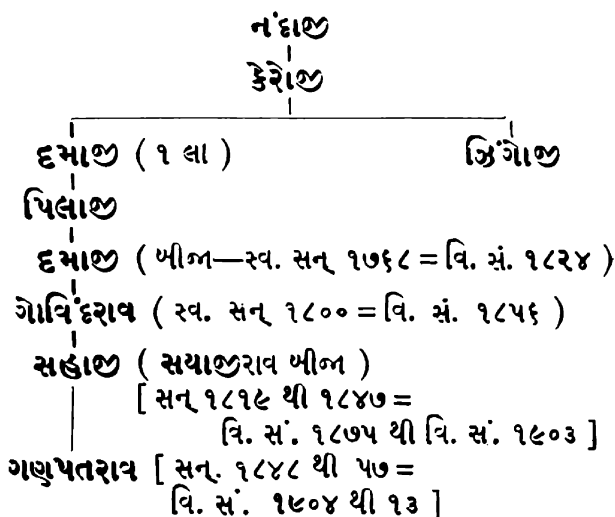
થતાં લાલણ અંતઃકરણમાં ખિન્ન થઈ પોતાના કુટુંબને લઈ માતા સાથે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. કચ્છદેશમાં ડાણુ નામના મનોહર ગામમાં સુરાજી નામનો રાજા લાલણનો મામો હતો, માતા અને પત્નીની પ્રેરણાથી લાલણુ ત્યાં ગયો. વૃત્તાંત જણાવ્યો. મામાએ સત્કાર કર્યો. પોતાને પુત્ર ન હોવાથી સુરાજીએ ભાણેજને પુત્ર તરીકે સ્વીકારી તેને પોતાના રાજ્ય-પટ પર સ્થાપ્યો. વૃદ્ધ માતા રૂપદેવી એ જોઈ ધણાં હર્ષિત થયાં, જિન-ધર્મનું આરાધન કરતાં તે કાલ-ક્રમે ભાઈ પછી પરલોક-પંથે સંચર્યાં. માતાના મૃતકાર્ય-પ્રસંગે લાલણે મોટા ભાઈ લખધીરને વિનયપૂર્વક પોતાના ગામમાં ખોલાવ્યો, પરિવાર સાથે તે આવ્યો. માતાના વિયોગ-દુઃખે દુઃખી બનને ભાઈએ મળ્યા. તેઓએ માતાની અગ્નિ-સંસ્કારની ભૂમિમાં માતાની મૂર્તિ સાથે દેવકુલિકા (દેહરી) કરાવી હતી. લખધીર રજા લઈ પોતાના કુટુંબ સાથે પોતાના ગામમાં ગયો. દાનેશ્વરી લાલણુ પોતાની પ્રજાનું પાલન કરતો હતો, જૈનધર્મનાં આણુવ્રતાનું પાલન કરતો હતો. તેને સોના નામની પત્નીથી બે પુત્રો થયા હતા. પોતાનું ગોત્ર સ્થાપન કરવાની લાલસાવાળા લાલણે એક વખતે અષ્ટમ તપ (૩ દિવસના ઉપવાસ) કરી મહાકાલીનું આરાધન કર્યું હતું. કાલીએ પહેલાં ભીષણ રૂપે અને પછી પ્રશાંત મનોહર લક્ષ્મી-રૂપે દર્શન આપ્યું હતું. લાલણે પદ્માસનસ્થ પ્રશાંત મૂર્તિને પ્રણામ કરી પોતાના વંશજોની રક્ષા માટે, વૈભવ માટે પ્રાર્થના કરી હતી. દેવીએ ‘લાલણુ’ નામે પ્રસિદ્ધ થનાર વંશ-વૃદ્ધિ વિસ્તાર માટે વરદાન-વચન આપ્યું હતું. લાલણે એવી રીતે વિ. સં. ૧૨૨૯માં લક્ષ્મીનું રૂપ ધરનારી કાલીને ગોત્ર-દેવી તરીકે સ્થાપી હતી—

“ एवं सुवर्षे वरचैक्रमीये निधि-द्वयार्क(१२२९)प्रमीते मनोज्ञे ।
संस्थापयामास स गोत्रदेवीं कालीं च लक्ष्म्या वररूपधर्त्राम् ॥ ”

—વર્ધમાન-પદ્મસિંહપ્રેષિ-ચરિત્ર સર્ગ ૧, શ્લોક ૬૭.

ચોથી ઢાળમાં—ચાંપાનેરથી જીરાવલી પાર્શ્વનાથ(પ્રતિમા)
 વીરક્ષેત્ર વડોદરામાં પધાર્યા—તેનું વર્ણન
 સયાજીરાવ બી- કરતાં કવિએ રાજ્યકર્તા સહાજી(સયા-
 જાના રાજ્ય-સમ- જીરાવ બીજા)ના વંશનો પરિચય
 યમાં ચાંપાનેરથી આપ્યો છે—૧. દમાજીરાવ, ૨. હરજી, ૩.
 વડોદરામાં પધા- કેરોજી, ૪. જિઘૂજીરાવ, ૫. પીલૂ(લા)-
 રેલા પાર્શ્વનાથ. જીરાવ, ૬. દામાજી, ૭. ગોવિંદરાવ,
 પછી ૮. *સહાજી(સયાજી)રાવ અને
 તેમના પુત્ર ૯. ગણપતરાવ એ નામોનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ કર્યો છે.

*વડોદરાના રાજ્યકર્તા ગાયકવાડ વંશનો નામ-નિર્દેશ નીચેના
 ક્રમમાં ‘ખરોડા ગેઝેટિયર’ (વૉ. ૧, પૃ. ૬૨૯) વગેરેમાં દર્શાવ્યો
 છે, તે સાથે ઉપર્યુક્ત નામો મળે છે—

સહાજ(ખીજ સયાજ)રાવના રાજ્યમાં રાજ, રાજમંડલ અને સૌ પ્રજાનું કલ્યાણ કરવા દેવે દર્શન આપ્યાં—તે હકીકતમાં જણાવે છે કે—રાવપુરામાં દેશી(દેશસ્થ) બ્રાહ્મણ રામા(મ)જી-ને ઘરે ભૂમિમાં બિરાજતા દેવે તેને સ્વપ્ન આપી સમજાવ્યો હતો, પરંતુ તે સમજી શક્યો ન હતો; તપાગચ્છ-સાગરગચ્છના આચાર્ય ^૧શાંતિસાગરસૂરિને સ્વપ્ન આપી પોતે પ્રગટ થવા

૧ શાંતિસાગરસૂરિ.

પં. હીરવર્ધનના શિષ્ય કવિ ક્ષેમવર્ધને રાજનગર(અહમ્મદાવાદ)—ના નગરશેઠ શાંતિદાસના વંશજ વખતચંદશેઠનો જે ઐતિહાસિક રાસ રચ્યો છે, ૪૫ ઢાળવાળો પુણ્ય-પ્રકાશ નામનો વિસ્તૃત તે રાસ કવિએ વિ. સં. ૧૮૭૦ માં આષાઢ શુ. ૧૩ રાજનગરમાં પૂર્ણ કર્યો હતો. તે સમયે આ શાંતિસાગરસૂરિ(આણંદસાગરસૂરિના પટ્ટધર) અણહિલપુર પાટણમાં ચોમાસું રહ્યા હતા. કવિએ એ રાસના અંતિમ કથનમાં તપા-સાગરગચ્છના અધિપતિ તરીકે એમના નામનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે કર્યો છે—

“ આણંદસાગરસૂરિ તસ પાટે, ભવિયજીને હિતકારી જ;
તેહ ગુરુ-પાટ-પટોધર પ્રગલ્યા, શાંતિસાગર સુખકારી જ. ૧૩
સૂરી-ગુણ તસ અંગ બિરાજે, સોભાગી-સિરદાર જ;
સાગરગચ્છ-ગુરુ-ભાર-ધુરંધર, નિર્વહે સુખકાર જ. ૧૪
અનહલપુર પત્તન ચોમાસું, સંપ્રતિ સૂરિ બિરાજે જ;
એહ રાસની રચના કીધી, સુંદર તેહને રાજે જ. ” ૧૫

—ઐતિહાસિક જૈન-રાસમાળા ભા. ૧ લો, પૃ. ૧૦૦, ૧

[સં. મો. દ. દેશાઈ; પ્ર. અધ્યાત્મજ્ઞાન-પ્રસારક મંડળ]

સમન્નવ્યું હતું. તે પછી નગરના સુધર્મી સૂળા પાટીલ

વિ. સં. ૧૮૯૨ તથા વિ. સં. ૧૮૯૩ માં સાણુંદ ગામમાં શ્રી શ્રીમાલી મેતા ચાંદા વગેરેએ કરાવેલ જિનપ્રતિમાઓની અને સિદ્ધચક્રની પ્રતિષ્ઠા આ શાંતિસાગરસૂરિએ કરી હતી (જૂઓ યુદ્ધિ. જૈનપ્રતિમા-લેખસંગ્રહ ભા. ૧, લે. ૬૨૭, ૬૨૮, ૬૩૦, ૬૩૧.)

ઓસવાળ શ્રીમાન શેઠ હુડીસિંહે પોતાના દ્રવ્ય-વ્યયથી અહમ્મદાવાદમાં ઉત્તર દિશામાં કરાવેલી વાડીમાં ૩ માળવાળું, ૩ શિખરોવાળું, ૨ મંડપોવાળું, ૫૨ દેવકુલિકાવાળું, ધર્મનાથ-મૂલનાયકની સ્થાપનાવાળું જે મનોહર વિશાળ જિન-મંદિર કરાવ્યું હતું; તે પ્રાસાદ અને જિનગિઓની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૯૦૩માં શાંતિસાગરસૂરિએ કર્યાનું ત્યાંના પ્રશસ્તિ-શિલાલેખ પરથી જણાય છે. શેઠનો સ્વર્ગવાસ થતાં હુરકુંવર શેઠાણીએ કરાવેલ પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવનું ત્યાં વિસ્તારથી વર્ણન આપેલું છે (જિનવિ. પ્રાચીન જૈનલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૫૫૬), યુદ્ધિ. લે. ભા. ૧, લે. ૧૪૦૨ માં એ જ સમયનો બીજો પ્રતિમાલેખ પ્રકટ થયો છે.

સ્વ. બાબૂ પૂરણચંદળ નાહરના જૈનલેખસંગ્રહ (પ્રથમખંડ લે. ૫૬)માં લેખમાં જણાવેલ વિ. સં. ૧૯૦૩માં શાંતિનાથજિનગિઓની પ્રતિષ્ઠા કરનાર તપા-સાગરગચ્છના જણાવેલ શાંતિસાગરસૂરિ આ જ જણાય છે અને તેજ પુસ્તકના લે. ૫૨૬માં સં. ૧૯૩૫ (? ૦૩) માં માધવ. પ અહમ્મદાવાદવાસી ઓસવાલ જ્ઞા. વૃદ્ધશાખાના (વીસા) શા. હુડીસંઘ કેસરીસંઘની ભાર્યા બાઇ રુકમિણીએ પોતાના શ્રેય માટે કરાવેલ શાંતિનાથના ગિઓની પ્રતિષ્ઠા પણ તપાગિરદવાળા સાગરગચ્છના આ જ શાંતિસાગરસૂરિએ કરી હતી.

વિ. સં. ૧૯૦૫(શાકે ૧૭૬૮)માં સીપોર-વાસી બેન નવલે પોતાના શ્રેય માટે કરાવેલ ચંદ્રપ્રભગિઓની પ્રતિષ્ઠા તપાગચ્છના

૧ગિરધરદાસને વાત જણાવતાં તેમની આજ્ઞાથી ૨દુર્લભદાસે (શેઠે) ત્યાં જઈ ભૂમિ ખોદાવી એટલે જીરાવલી પાર્શ્વનાથ દેવે દર્શન દીધાં. હર્ષ-વધાઈ થઈ હતી. આ પ્રતિમા પ્રકટ થયાનો સંવત્સર, માસ, તિથિ વિ. સં. ૧૮૮૬ માગશર વદિ ૧૧ સ્પષ્ટ સૂચવેલ છે.

ભદ્રારક શાંતિસાગરસુરિએ કરી હતી, જે મધુવનમાં કાનપુરવાળાના જિનમંદિરમાં છે (પૂ. નાહર-જૈનલેખસંગ્રહ ખં. ૨, લે. ૧૮૨૬).

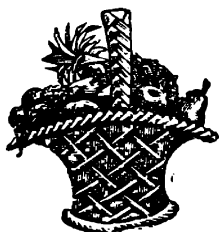
૧. વડોદરા-મામાની પોળના વકીલ ડાહ્યાભાઈ મગનલાલ પરીખ પાસે વિ. સં. ૧૮૮૬ માં કપડા ઉપર લખેલો મકાનનો દસ્તાવેજ છે, જેમાં મામાની પોળ પહેલાં બાલચંદ પટેલની પોળ તરીકે ઓળખાતી જણાવી છે; તેમાં પટેલ ગિરધરદાસ બાલચંદની શાખ તરીકે સહી છે; કવિએ પાટીલ ગિરધરદાસ નામ જણાવેલ છે, તે એ જ વ્યક્તિ જણાય છે.

૨. દુર્લભદાસ.

આમાં જણાવેલ દુર્લભદાસ શેઠ તે ગાંધી સુશ્રાવક (શ્વે. જૈન ગૃહસ્થ) જણાય છે કે-જેમણે વિ. સં. ૧૮૯૦ માં વડોદરામાં આજ કવિરાજ દીપવિજયજીને ખીજા શ્રાવકો સાથે મહાનિશીથસૂત્ર સંપ્રદાયમાં પૃચ્છા કરી હતી અને કવિરાજે તેમના પ્રત્યુત્તર તરીકે ‘ મહાનિશીથના બોલ ’ નામનો નાનો ગ્રંથ રચ્યો હતો અને વિ. સં. ૧૮૯૨ માં આ કવિરાજ સૂરતમાં હતા, ત્યારે મૂર્તિ-પૂજા વિગેરે વિષયક પ્રશ્નાવલી પૂછનાર વડોદરાના શ્રાવક-સંઘમાં પ્રથમ નામ ગાંધી દુર્લભદાસ ઝવેરચંદ તરીકે જણાવ્યું છે; તેજ આ આગેવાન શ્રાવક (શ્વે. જૈન) જણાય છે, જેનું સૂચન મેં ‘ વટપદ્ર (વડોદરા) ના ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો ’ લેખાંક [૧૧] માં કર્યું છે.

પાંચમી ઢાળમાં-જીરાવલી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં દર્શનથી
 થયેલ હર્ષ, લક્ષ્મીલયા પ્રભુ-પ્રભાવ-સ્તવન
 જીરાવલી પાર્શ્વ- દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે. ' ઐ હ્રીં શ્રીજીરાવલી-
 નાથનું સ્તવન પાર્શ્વનાથાય નમઃ । ' આવેા પ્રભાવક મંત્ર
 જણાવી સૌ સંઘ, રાજા, પ્રજા અને રાજ-
 મંડલ અધિકારી માટે શુભ મંગલ-પ્રાર્થના કરી છે. વિ. સં.
 ૧૮૮૬ ક્રાગણ શુ. ૨ ને દિવસે-એટલે ઉપરની ઘટના પછી
 લગભગ બે મહિના પછી આ કવિતા રચ્યાનું પણ ત્યાં કવિએ
 સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે.

એ પછી અલિપેક તરીકે શ્વે. જૈન-સમાજમાં સુપ્રસિદ્ધ
 બૃહસ્પતિ સ્તોત્રના શાંતિકારક પાઠો-૭ વાક્યો આપ્યાં છે.
 અંતમાં જીરાવલી પાર્શ્વનાથની આરતી રચી ચતુર્વિધ સંઘ
 અને રાજ્યકર્તા સાહા(બીજા સયાજીરાવ) માટે મંગલ
 ભાવના પ્રકટ કરી છે.

જીરાવલી-પાર્શ્વનાથ-સ્તવન.

[કર્તા-કવિરાજ દીપવિજય]

શ્રીવરદાઇ । નમઃ શ્રીજીરાવલી-પાર્શ્વનાથાય ।

તસ્ય સ્તવનમ્—

(સેરી બુહારી સજ કરું ઘેર આવો રે,
આવતાં વેરું કુલ હસીને બોલાવો ને-એ દેશી;
તથા સમુદ્રવિજય સ(કુ)લ-ચંદ્રલો સામલી[યા])

સ્વસ્તિ શ્રી ત્રિભુવન-પતિ જયકારી રે, જીરાવલી જિનરાજ
જગ-ઉપગારી રે;

પ્રણુમી પદ-કજ તેહના જય[કારી રે], વરણું તે મહારાજ
જગ-ઉં ૧

ગુજર દેસ વડોદરે જયં, પ્રગટ્યા પારસ દેવ જગ-ઉં;
મુરત સામલી ઝગમગે જયં, સારે સુર નર સેવ જગ-ઉં ૨
આદ થકી ઉતપતિ કહૂં જયં, સુણજ્યો ચતુર સુખણ જગ-ઉં;
ચાંપાને(નય)ર ચંપાવતી જયં, નગર ભલો અહિઠાણ જગ-ઉં ૩
લોક વસે વેવહારીયા જયં, જિહાં ઘર છે લાખ અઠાર જગ-ઉં;
લખેસરી કોટેસરી જયં, જિહાં દ્રવ્ય તણો નહી પાર જગ-ઉં ૪
ચઉટાં ચોરાશી ભલાં જયં, ખડૂ દેવ તણા દરબાર જગ-ઉં;
ઘનન ઘંટા રણુગણે જયં, મંગલ જય જયકાર જગ-ઉં. ૫

પાવાઘઢ ગીરી છે ભલો જય૦, ઉંચો છે અસમાન જગ-ઉ૦;
 વાસો વસે તિહાં દેવતા જય૦, કરતા કિન્નર ગાન જગ-ઉ૦. ૬
 દિલ્લિપતિ સૂલતાન જે જય૦, શ્રી પ્રથિવરાજ ચઢ્યાણુ જગ-ઉ૦;
 તેહના વંસમાં દીપતો જય૦ પતાઈ રાવલ મૈહૈરાણુ જગ-ઉ૦. ૭
 વિક્રમસંવત્ ઇગ્યારસેંહેં જય૦, અનમી નૃપ-સિરતાજ જગ-ઉ૦;
 રાજ કરે પાવાપતી જય૦, કહે દીપવિજય કવિરાજ જગ-ઉ૦. ૮

(ઢાલ ૨)

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ, ભીંજે માહરી ચૂનડલી;
 તથા-હાં રે મારે દીવાલી થમ આજ, પ્રભુ-મુખ જોવાને-એ દેશી)
 પાવા ઉપર સંઘે કીધો, દેવલ જગ-મનોહારી રે;
 ખાવન જિનાલય ફરતી દેહરી, જગ-જનને હિતકારી રે. ૧
 ગ્યા(જ્ઞા)ન-રસીલા રે અભિનંદન દેવ દયાલ ગાંન ૨૦
 પ્રભુ જીરાવલી જગનાથ ગ્યાંન ૨૦ ૧ (આંકણી)
 સંવત્ ઇગ્યારસેંહેં બારા વરસે, દેવ-પ્રતિષ્ઠા થાવે રે.
 અભિનંદન જીરાવલિ પારસ, અંજન-સલાક સોહાવે રે.
 ગ્યાંન ૨૦ અભિં પ્રભુ જીરાં ૨
 વૈશાખ ઉજવલ માસ સોહાવે, પંચમી દિન ગુરુવાર રે;
 આચારજ ગુણસાગર સૂરી, થાપે પ્રભુ જયકારી રે.
 ગ્યાંન૦ અભિં પ્રભુ જીરાં ૩
 ચાંપાનેર-તણા સહૂ સંઘને, હૂઈ હરખ વધાઈ રે;
 જય જીરાવલિ-પારસ જય જય, જય જય જગ-સુખદાઈ રે.
 ગ્યાંન૦ અભિં પ્રભુ જીરાં ૪

તે દિન એ જીરાવલિ-પારસ દેવ-પ્રતિષ્ઠા થાવે રે;
ચાંપાનયરે પાવાઘઢ પર, સહૂ જન પ્રભુ-ગુણ ગાવે.

ગ્યાંનં અભિં પ્રભુ જીરાં ૫

અભિનંદન-શાસન-રખવાલી, થાપી દેવી કાલિ રે;
પદમાસન ભુજ ચ્યાર સોહાવે, સામવરણુ લટકાલિ રે.

ગ્યાંનં અભિં પ્રભુ જીરાં ૬

જીરાવલી પારસ પ્રભુજની, ઉતપતિ એ જગ રાજે રે;
મંગલ નામ સદા હિતકારી, દીપવિજય કવિરાજે રે. ૭

ગ્યાંનં અભિનંં પ્રભુ જિરાં

(ઢાલ ૩)

(અનિ હાં રે વાલ્હોજી વાઈ છે વાંસલી રે-એ દેશી)

અનિ હાં રે પાવાઘઢ-રખવાલી કાલિકા રે,

અભિનંદન શાસન-દેવ રે;

અનિં ચ્યાર-ભુજલિ કાલી માવડી રે,

બહૂ સુર નર સારે છે સેવ. ૧

અનિ [હાં રે] પાવાઘઢ-રખવાલી કાલિકા રે.

અનિ હાં રે જમણે બેહૂ હાથે આયુધ ધરે રે,

પહેલું વટે(વરદ) ને બીજલું પાસ;

અનિ [હાં રે] ડાબા બેહૂ હાથમેં આયુધ ભલાં રે,

નાગરાજ ને અંકુશ ખાસ. અનિં પાવાઘઢં ૨

અનિં પુન્યમ-ચંદ્રસી મુખ-સોભા ભલિ રે,

વલી હોઠ તે લાલ પ્રવાલ રે;

અનિં નયણુ તે દીસે અમિય-કચોલડાં રે,
 ટીકો રત્ન-જડિત્ર છે ભાલે રે. અનિં પાવાઘઢં ૩
 અનિં પીલાં ને રાતાં ચરણાં પેહેરણે રે,
 વલી ઘાટડી લાલ ગુલાલ રે;
 અનિં જગદંબા જગ-જનની માવડી રે,
 ઉપગારી જિન-રખવાલ રે. અનિં પાવાઘઢં ૪
 અનિં ચુડી ને કંકણુ રત્ન-જડાવનાં રે,
 વલી ઝાંઝર નેઊર પાયે રે;
 અનિં હારે ખીરાજે કોટમાં નવલખો રે,
 સણુગાર ધરે મહુમાય. અનિં પાવાઘઢં ૫
 અનિં પાવાઘઢથી દેવી ઉતરે રે,
 નવરાતના નવ દિન તાંહિં;
 અનિં સેહેરની નારી-ટોલીમાં ભલી રે,
 તિહાં ગરબા રમે સહૂમાંહેં. અનિં હાં રે પાવાઘઢં ૬
 અનિં ગામ નગર પુર સન્નિવેશના રે,
 કરો રાજ-તણી રખવાલ;
 અનિં ઇંત ઉપદ્રવ ભય સંકટ હરો રે,
 ધરમી જિનનાં સહૂ પ્રતિપાલ રે. અનિં પાવાઘઢં ૭
 અનિં અભિનંદન-શાસન-રખવાલિકા રે,
 સહૂ સંઘ તણી વડ લાજ;
 અનિં વીધન તે હરો સહૂ દેવી કાલિકા રે,
 કહે દીપવિજય કવિરાજ. અનિં પાવાઘઢં ૮

(ઢાલ ૪)

(આદિ જિજ્ઞેસર ! વિનતિ હમારી—એ દેશી)

ચાંપાનચરથી દેવ જીરાવલી, પ્રતિમા સાહેબ પાસ રે;
પઉધાસ્યા વીરવે(ક્ષે)ત્ર વડોદે, તે વરણુવ કહૂં ખાસ રે.

દેવ જીરાવલી—સાહેબ વંદો. ૧

રાજ્ય કરે તિહાં રાવ સહાજ, તેહનો વંસ વખાણું રે;
દમાજ રાવ ને હરજ કેરોજ, જિઘૂજ રાવ પ્રમાણું તે.

દેવ જીરાવલી ૨

પીલૂજ રાવ દામાજ નરપત, ગોવંદરાવ સનૂર રે;
રાવ સહાજ તસ સુત દીપે, ગનપતરાવ હજૂર રે.

દેવ જીરાવલી ૩

એહના રાજમાં કરણા કરીને, દીધાં દરીસણ દેવ રે;
રાજ રાજ—મંડલ પરબને, સહૂને કહ્યાણુ કરેવા રે.

દેવ જીરાવલી ૪

રાવપુરામાં દેસી બ્રાહ્મણ, રામાજિ નામ કહાવે રે;
તેહને ઘેર ભૂમિમાં બિરાજે, સુપન દેઈ સમજાવે રે.

દેવ જીરાવલી ૫

સમજ્યો નહી તેહ સુપનની સમજણ, પુન્ય વિના કિમ થાવે રે;
પુન્ય કરો જગમાં સહૂ પ્રાણી, પુન્યથી સહૂ બની આવે રે.

દેવ જીરાવલી ૬

તપગચ્છ સાગરગચ્છ આચારજ, શ્રીશાંતિસાગરસૂર રે;
તેહને સૂપન દેઈ સમજાવ્યા, પ્રગટ થવાને હજૂર રે.

દેવ જીરાવલી ૭

દુરગપાલ કોટવાલ નગરનો, ઇ સૂખા નામ કહાવે રે;
 પાટીલ ગીરધરદાસ સૂધમિ(ર્મિ), તેહને વાત જણાવે રે.
 દેવ જીરાવલી૦ ૮

તસ આગન્યાથી દુલ્લભદાસે, ભમ ખણી તિહાં જાઈ રે;
 દેવ જીરાવલી દરસન દીધું, વધાઈ વધાઈ વધાઈ રે.
 દેવ જીરાવલી૦ ૯

સંવત અઢાર નવ્યાસી મૃગસિર, વદિ એકાદસી સાજ રે;
 પાસ જીરાવલી પ્રગટ થયા એહ, દીપવિજય કવિરાજ રે.
 દેવ જીરાવલી૦ ૧૦

(ઢાલ ૫)

(અમે વાટ તમારી જોતાં રે, સાચું જોલો સામલિયા !—એ દેશી)

જયજય જીરાવલી—સ્વામી રે, અહો ! જગ—જીવન સાહેબિયા;
 તુમે છો પ્રભૂ અંતરજામી રે, અહો !
 મુખ જોતાં નવ નીધ પાઈ રે; અહો !
 વલી કામધેન ઘરે આઈ રે. અહો ! ૧

આજ અમૃત—મેહૂલા વુઠા રે, અહો !
 આજ પૂરવ પુરવજ તૂઠા રે; અહો !
 મહે વાહલા સાહેબ મલિયા રે, અહો !
 સહૂ આજ મનોરથ ફલિયા રે. અહો ! ૨

નિત સમરૂં ગજ જિમ રેવા રે, અહો !
 મુઝ દીજે વંછિત દેવા ! રે; અહો !

તુમે લક્ષ્મી તણા લગવાન રે, અહો !
મુઝ દીજે વંછિત દાન રે. અહો ! ૩

તુમે સેવકને સુખદાઇ રે, અહો !
તુમ નામે કોડ વધાર્ધ રે; અહો !
તુમે ધોરી ધરમ-ધુરંધર રે, અહો !
તુમે કરુણા-સાગર ઠાકર રે. અહો ! ૪

તુમે સાહેબ ગરિબ-નિવાજ રે, અહો !
તુમે તારણ-તરણ-જિહાજ રે; અહો !
તુમે પરતબ સુરતરૂરાયા રે, અહો !
તુમે સેવકજન-સુખ-દાયા રે. અહો ! ૫

તુમ નામે મદ-મતવાલા રે, અહો !
નિત ઝૂલે ઘેર સૂંડાલા રે; અહો !
તુમે લક્ષ્મી-વચ્છલ પ્રતિપાલા રે, અહો !
તુમ નામે મંગલ-માલા રે. અહો ! ૬

મંત્ર—ૐ હ્રી શ્રીજીરાવલિપાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

તુમ નામ-મંત્રાક્ષર ચઉદ રે, અહો !
નિત જપતાં પરમાણુદ રે; અહો !
લય સઘલાં દૂર પલાય રે, અહો !
નિત મંગલ ધવલ ગવાય રે. અહો ! ૭

તુમે ગણધર મુનિ-સિરતાજ રે, અહો !
તુમે સેવકના સિરતાજ રે; અહો !
તુમે માત પિતા વડ લાજ રે, અહો !

- જગ-અંધવ ને જગ-નેતા રે, અહો !
હું તુમ ગુણ વરણું કેત રે ? અહો ! ૮
- સહૂ સંઘને મંગલકારી રે, અહો !
વલી રાજ પ્રજા જયકારી રે; અહો !
રાજ-મંડલ અધિકારી રે, અહો !
જય બોલો સહૂ નર નારી રે. અહો ! ૯
- અઢાર નળ્યાસી વરસે રે, અહો !
મહેં ગાયા જીરાવલી હરસે રે; અહો !
ફાગુણ સુદિ દ્વિતિયા ઉજલ રે, અહો !
ગુણ વરણ્યા કીરત્ત નિરમલ રે. અહો ! ૧૦
- ધમ દીપવિજય કવિરાજે રે, અહો !
વરણ્યા ગુણ ભક્તિ સમાજે રે; અહો !
પ્રભુ પાસ જીરાવલી ગાવો રે, અહો !
સહૂ મુગતાક્ષે વધાવો રે. અહો ! ૧૧

(અથ અભિષેક)

શ્રીશ્રમણસંઘસ્ય	શાંતિર્ભવતુ ।
શ્રીરાજાધિપાનાં	શાંતિર્ભવતુ ।
શ્રીરાજસન્નિવેશાનાં	શાંતિર્ભવતુ ।
શ્રીપૌરજનસ્ય	શાંતિર્ભવતુ ।
શ્રીજનપદાનાં	શાંતિર્ભવતુ ।
શ્રીગોષ્ઠિકાનાં	શાંતિર્ભવતુ ।
શ્રીબ્રહ્મલોકાનાં	શાંતિર્ભવતુ । શ્રેયઃ કુરુ ।

(અથ આરતી લિખ્યતે—)

જય જય જીરાવલી પારસ ! જન જય મંગલકારી જય મંગલ
મંગલ નામ સદાઈ, જગ સોભા તાહરી. જય દેવ ! જય દેવા ! ૧
વાટ ઘાટ રણ રાઉલ, જે તુઝને ધ્યાવે; જે તુઝ
મન-વંછિત પાવે, સંકટ સહૂ જાવે. જય દેવ ૨
એકવીસ અક્ષર જપતાં, શુભ મંગલકારી; જે શુભ મં
ચઉવિહ સંઘ સદાઈ, સાહા મંગલ દીજે. જય દેવ ૩
કરુણાવંત દયાલા !, સેવક-પ્રતિપાલા ! સેવક
દીપવિજય કવિરાજે, જય મંગલ-માલા. જય દેવ ૪

ઈતિ આરતિ ।

ઈતિ શ્રીમંત અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્ય-આતપત્રધારક ત્રિલોકી-
પાતસાહુ શ્રીવડોદરાનગરસ્થાઈ(ચિ)-શ્રીજીરાવલીપાર્શ્વનાથ-
સ્તવન પં. દીપવિજય કવિરાજેન વિરચિત શ્રેયસડર્થ શ્રીરસ્તુ*

ૐશ્રીકલ્યાણ-પાર્શ્વનાથનું સ્તવન.

(વિ. સં. ૧૯૬૩ માં બનેલું)

શ્રીકલ્યાણ-પાર્શ્વનાથ પરમ ઉપગારી,
જેની સદા જગતી જયોત જગત-જયકારી-(ટેક)

* પ્રતિના અંતમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:-લખિતિ વિજય ગં
દ્યાવિજય પરોપકારાયા દેસાઈ કાલીદાસ ખુસા[લ]ભાઈ પઠનાર્થ મુધાનયરે
રશભજન(ઋષભજન)-પ્રસાદાત લખીત પાઠનાર્થ સકલ ચિરં જીયાત ॥

ૐ વડોદરા-રાવપુરાના શા. શાંતિલાલ જેઠાલાલ ઝવેરીને ત્યાંથી
મળેલ એક પાનામાં છે, અને મામાની પોળના શ્રાવક અંબાલાલભાઈ

એક અનોપ[મ] દેહું વડોદરામાં દીપે,
મંડપની શોભા સ્વર્ગપુરીને જીપે;
જિનરાજની પ્રતિમા શાંત સુધારસ સારી,
જેની સદા જગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૧

પંચરંગી આરસ ચોક ચિત્રામણ ચળકે,
જિન-બિંબ ગભારામાંહે મૂરત બહુ ઝળકે;
શ્યામ સુંદર મૂરત શોભે આનંદકારી (બહુ સારી),
જેની સદા જગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૨

સંવત અઢારસો છન્નુ વરસની સાલે,
સા. *દુર્લભ શ્રાવકને પ્રભુ સ્વપ્નું આલે;
સ્વપ્નની વાતો છે બહુ ચમત્કારી,
જેની સદા જગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૩

દક્ષિણી પ્રાદ્યણુનું ઘર છે પૂલને ઝાંપે,
ત્યાંથી હું નીકળીશ જિન-શાસન જય વ્યાપે;
સંઘ સર્વ મળીને કાઢ્યા પ્રભુ અવિકારી,
જેની સદા જગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૪

પટવાના મુખ-પાઠને આધારે સુધારો-વધારો () [] કૌંસમાં સૂચવ્યો છે.
પ્ર. ક્રાંતિવિજયજી મહારાજે પણ આને મળતી હકીકત જણાવી છે.

*સાક્ષર શ્રી મોહનલાલભાઈ દ. દેશાઈએ આ પ્રકટ થતાં મોકલા-
વેલી ૨ પત્રની જીરાવલી-પાર્શ્વનાથ-સ્તવનની અપૂર્ણ પ્રતિમાં ચોથી
ઢાળમાં ૧૧ કડી હોઈ ૮ મી કડી આ પ્રમાણે પૃ. ૩૦માં વધારવી જોઈએ—

રાવપુરામે પુન્ય-સપાઈ, દુલ્લવ(ભ)દાસ ઝવેર રે;
તેહને પણ સુપને સમઝાવ્યો, પ્રગટ થવાને સતુર રે. દેવ જી ૮

શ્રીવડોદરાના શ્રાવક સર્વે મળીયા,
પ્રભુ લેઇ જવાને ઘણા થયા તે બળીયા;
જિનરાજની મૂર્તિ છે બહુ આનંદકારી,
જેની સદા જાગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૫

શહેરના શ્રાવક કહે અમે પ્રભુ લઇ જઇશું,
રાવપુરાવાળા કહે અમે ઇહાં(અહિં) રાખીશું;
સુંદર રથમાં પધરાવ્યા સુખકારી,
જેની સદા જાગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૬

રથ સુદના(સુંદર) ધોરી આવ્યા પોતાને જાતે (ભાવે),
મામાની પોળે ખુશીની સાથે આવે;
જ્યાં ધોરી ઉભા ત્યાં દેરું કરાવ્યું [ભારી],
જેની સદા જાગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૭

દેરામાં પ્રભુને દુર્લભભાઈ પધરાવે,
પધરાવી હરખે જિનવરના ગુણ ગાવે;
જય જય વતર્યો ને હર્ષ થયો અપારી,
જેની સદા જાગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૮

[સંવત ઝોગાણી ત્રેસઠ વર્ષની સાલે,]
કાર્તિક શુદ્ધ છઠથી મહોત્સવ રચના ચાલે;
સિદ્ધિનાં સુખ લેવાને ભક્તિ કરો સારી (સુખકારી),
જેની સદા જાગતી જ્યોત જગત-જયકારી. ૯

ઐતિહાસિક સંશોધન.

જીરાવલા-પાર્શ્વનાથનાં સંસ્મરણો.

જીરાપદ્મી-પાર્શ્વજિન-તીર્થનો પ્રબંધ.

[૧]

૧વિ. સં. ૧૫૦૩ માં તપાગચ્છના પં. સોમધર્મગણિએ રચેલી ઉપદેશસત્તિમાં જીરાપદ્મી-પાર્શ્વજિન-તીર્થ સંબંધમાં જણાવ્યું છે કે—

“ જીરિકાપદ્મી પુરીરૂપી સુંદરીના કંઠ-સ્થલમાં જે હારની તુલનાને ધારણ કરે છે, તે પાર્શ્વજિનને પ્રણામ કરીને તેમના તીર્થ-સંબંધની કથા જે પ્રમાણે સાંભળી છે, તે પ્રમાણે પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે:—

પહેલાં વિ. સં. ૧૧૦૬ (૯૦) ૨વર્ષમાં, ઘણા જૈન પ્રાસાદો અને શૈવ પ્રાસાદોથી સુંદર બ્રહ્માણ (વર્માણ, સિરોહી-રાજ્ય)

૧ “ ઉપદેશસત્તિરિયં રુચિરા ગુણ-વિન્દુ-બાળ-ચન્દ્ર (૧૫૦૩) મિતે ।
વર્ષે તેન ગ્રથિતા કૃતાર્થનીયાડપિ (વિ) બુધધુર્યૈઃ ॥ ”

—ઉપદેશસત્તિ (અંતે શ્લો. ૧૬ આત્માનંદસભા, ભાવનગરથી પ્ર.)

૨ “ શ્રીજીરિકાપદ્મી-પુરી-નિતમ્બિની-કણ્ઠસ્થલે દ્વારતુલાં દધાતિ યઃ ।
પ્રણમ્ય તં પાર્શ્વજિનં પ્રકાશ્યતે તત્તીર્થસમ્બન્ધકથા યથાશ્રુતમ્ ॥

પુરા નન્દાગ્રેશ ૧૧૦૯ (૧૧૧૦) સદ્દેયે વર્ષે બ્રહ્માણનામનિ । x ”

નામના મહાસ્થાનમાં +ધાંધલ નામનો ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠ શ્રાવક થઈ ગયો. ત્યાં ગર્વ-રહિત સરલ ભદ્રિક એક વૃદ્ધ ડોશી રહેતી હતી. તેની એક ગાય હંમેશાં સેહિલી નદી પાસે દેવીત્રી ગિરિની ગુફામાં દૂધ ઝરતી હતી, અને સાંઝના સમયે ઘરે આવતી ત્યારે કંઈ પણ દૂધ આપતી ન હતી. તે ડોશીએ કેટલેક દિવસે પરંપરાથી તે સ્થાન જાણ્યું. તેણીએ ધાંધલ વગેરે મુખ્ય પુરુષો પાસે તે વૃત્તાંત જણાવ્યો. તેઓએ વિચાર્યું કે-તે સ્થાન પ્રભાવક હોવું જોઈએ. તે વ્યવહારીઓ એકઠા થઈને પવિત્ર થઈને રાત્રે પંચનમસ્કાર(મંત્ર)નું સ્મરણ કરીને પવિત્ર સ્થાનમાં સૂતા; ત્યારે સ્વપ્નમાં નીલ ઘોડા પર સ્વાર થયેલા કોઈ સુંદર પુરુષે તેમની પાસે

+ જિનપ્રભસૂરિએ રચેલા ફલવર્ધિ-પાર્શ્વનાથના કલ્પમાં, ફલોધીમાં રહેતા શ્રીમાલવંશના વિક્રમની ખારમી સદીના ચોથા ચરણમાં વિદ્યમાન ધાંધલ શ્રાવકની એક ગાય એવી રીતે દૂધ ઝરતી, અને તે શ્રાવકને આવેલ સ્વપ્નની હકીકત જણાવી છે. મુનિસુંદરસૂરિએ ફલવર્ધિ-પાર્શ્વનાથ-સ્તોત્ર(જૈનસ્તોત્રસંગ્રહ ય. વિ. ગ્રં. ભા. ૨, પૃ. ૮૪, શ્લો. ૫) માં પણ એ રીતે ધાંધલ નામનું સૂચન કર્યું છે.

૧-૪. મુનિ જ્ઞાનવિજયજીના ‘ જૈનતીર્થોના ઇતિહાસ ’ (સં. ૧૯૮૧ માં એ. એમ. એન્ડ કું. પાલીતાણાથી પ્ર. પૃ. ૬૫)માં ‘ મારવાડનું જીરાવલી ’ સંબંધમાં જે જણાવ્યું છે. તેમાં દેવીત્રીગિરિને અહલે નદી જણાવી છે, જાવાલિપુર(જાવોર)ને જાવાલ જણાવેલ છે, તે તરફથી આવેલ યવનોના સૈન્યને અહલે ત્યાંના શીખો જણાવ્યા છે. લાપસીને અહલે ચંદન જણાવેલ છે; પરંતુ ઉપદેશસપ્તિમાં જણાવેલ ઉપર્યુક્ત પ્રબંધમાંથી એવો આશય નીકળી શકતો નથી. ત્યાં યવનોના ગુરુને શેખ શબ્દદ્વારા ઓળખાવેલ છે, તથા સાહિને સં.માં સાખિ શબ્દદ્વારા સૂચિત કરેલ જણાઈ આવે છે.

પવિત્ર વચન કહ્યું કે-‘ ગાય જ્યાં દૂધ ઝરે છે, ત્યાં શ્રીપાર્શ્વ-
નાથની મૂર્તિ રહેલી છે, તેનો અધિષ્ઠાયક હું છું. જેવી રીતે
તેની પૂજા થાય, તેમ તમે કરો. ’ એમ કહીને તે દેવ અદૃશ્ય
થઈ ગયો. પ્રભાતે તેઓ ત્યાં ગયા. ભૂમિ ખોદાવતાં પ્રકટ થયેલ
એ મૂર્તિને તેઓએ રથમાં સ્થાપી; તેવામાં જીરાપદલીપુરીના
લોકો ત્યાં આવ્યા. તેઓએ કહ્યું કે-‘ આપનો અહિં અસ્થાને
આ શો આગ્રહ છે? અમારી સીમ(હદ)માં રહેલ આ જિંબ,
આપના વડે કેમ લઈ જઈ શકાય? ’ એવી રીતે વિવાદ થતાં
વૃદ્ધોએ કહ્યું કે-‘ એક બળદ તમારો અને એક બળદ અમારો
આ મૂર્તિવાળા રથને જોડવામાં આવે; એ બન્ને જ્યાં લઈ જાય,
ત્યાં દેવ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે જાવ; કર્મ-બાંધના હેતુભૂત
વિવાદની શી જરૂર છે? ’ એ સલાહ-ઠરાવ સ્વીકારી તેવી
રીતે કરતાં તે જિંબ જીરાપદલીમાં આવ્યું, ત્યારે મહાજનોએ
મહાન્ પ્રવેશોત્સવ કર્યો હતો. સંઘે સર્વની અનુમતિ-પૂર્વક
પહેલાં ત્યાં ચૈત્યમાં રહેલા વીરના જિંબને ઉત્થાપિત કરીને
તે(પ્રકટ થયેલ પાર્શ્વનાથ-જિંબ)ને જ મુખ્ય તરીકે સ્થાપિત
કર્યું હતું. વિવિધ અભિગ્રહો લઈ અનેક સંઘો ત્યાં આવે છે,
તેમના અભિલાષો તેના અધિષ્ઠાયકદ્વારા પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.
એવી રીતે તે તીર્થ થયું. સર્વ શ્રેષ્ઠીઓમાં ધુરંધર ધાંધલશેઠ
દેવ-દ્રવ્યની ચિંતા(સાર-સંભાળ-વહીવટ-વ્યવસ્થા) કરતા હતા.

એક વખત ત્યાં જાવાલિપુર(જલોર) તરફથી રચવનોનું
સૈન્ય આવ્યું હતું, તેને દેવે અસ્વાર થઈને નસાડ્યું હતું.*

* ‘ જીરાપદલિમંડન-પાર્શ્વનાથ-વિનતિ ’ નામની ૧૧ કડીની એક
પદ્યકૃતિ પ્રાચીન પ્રતિમાં છે, તેમાં વિ. સં. ૧૩૬૮ માં એ અસુર-દલ
જીત્યું જણાવી પ્રભુ-પ્રભાવે એ ઉપદ્રવ ટળ્યો જણાવ્યો છે—

સૈન્યમાંથી મુનિના વેષને ધારણ કરનારા તે યવનોના ગુરુ ૭
 ૩શેખો લોહીના કુંપા(શીશા) ભરીને ત્યાં આવ્યા હતા.
 દેવની સ્તુતિના બહાને તેઓ દેવ-મંદિરમાં વાસો રહ્યા હતા.
 તેઓએ રાતે લોહીના છાંટા નાખી મૂર્તિનો લંગ કર્યો હતો.
 ‘લોહીનો સ્પર્શ થતાં પણ દેવોની પ્રભા જાય છે’ એવી
 શાસ્ત્રની વાણી છે. તે પાપીઓ તરત જ નાશી ગયા, કેમકે
 તેવાઓને સ્વસ્થતા હોતી નથી. તેઓએ કરેલું તેવું તે અયોગ્ય
 કર્મ પ્રભાતે જ્યારે જાણવામાં આવ્યું, ત્યારે ધાંધલ વગેરેના
 હુદ્દયોમાં ઘણો ખેદ થયો. ત્યાંના રાજાએ ભટોને મોકલી તે સાતે
 દુષ્ટ શેખોને માર્યા અને સેના પોતાના નગરમાં ગઈ.

ઉપવાસ કરતા પોતાના અધિકારી(ગોષ્ઠી-વહીવટ કરનાર)ને
 દેવે કહ્યું કે —“ ખેદ ન કર, નિર્દય પર મહારાથી પણ વિભુ
 થવાતું નથી. આ ૯ નવ ખંડોને એકઠા કરી તું જલ્દી નવ શેર-

“ જગિ જગત તસુ મૂરતિ રાજધ,
 એકલમલ કેસરિ જિમ ગાજધ, વિસમધ દૂસમ કાલે;
 તેરહસઈ અડસકા (વિ. સં. ૧૩૬૮) વરિસિહિં,
 અસુરહ દલુ જીતઉ જિણિ હરસિહિં, ભસમ-ગ્રહ વિકરાલે. ૯
 સોવન કાય તણુઈ તઇ નામઈ,
 ભીમ ભુજંગમ જિમ ન કુ વામઈ, તિમ સંકટ તુમ્હ નામિ;
 સોવનગિરિ જિમ ધીરિમ-બંધુર,
 પરમાપ્પ...[ક]ઈંબ પયોધર, સકલ કુલ પરસામિ. ૧૦
 ધય તેનીસમુ જે જિણુ પૂજઈ,
 તીહ અનેક મનોરથ પૂજઈ, વિલસઈ સુહ-સમવાય;
 સાધુ-પ્રણત સિરિપાસ જિણેસર,
 અતુલ પ્રભાવ પ્રગટ પરમેસર, જય જીરાઉલિ-રાય ! ૧૧ ”

પ્રમાણુ ઋક્ષાપરીમાં નાખ; ૭ દિવસો સુધી બન્ને કમાડ દઈ દે” દેવના તે વચનને સાંભળીને તે ગોષ્ઠિક-અધિકારીએ તે પ્રમાણુ સર્વ કર્યું. તેવામાં સાતમે દિવસે એક સંઘ આવ્યો, ઉત્સુકતાથી બારણું ઉઘાડીને તે મૂર્તિ જોવામાં આવી, તો કંઈક ન જોડાયેલા અવયવોવાળી મૂર્તિ લોકોએ જોઈ. કેમકે તે મૂર્તિના અંગ પર ૯ ખંડો હજી પણ સ્કુટ રીતે જોવામાં આવે છે.

પોતાના નગરમાં પહોંચતાં તે શાહો(યવનો)ને ઘરો સળગવાં, દ્રવ્યનો વિનાશ થવો વગેરે ઉપદ્રવો થયા હતા. તે બધું તે દેવે કરેલું જાણીને ભયભીત થયેલા રાજાએ પોતાના મંત્રીને ત્યાં મોકલ્યો. દેવે તેને સ્વપ્નમાં કહ્યું કે—“જો આ રાજા અહિં આવીને પોતાનું માથું મુંડાવે, તો જ નગરનું અને રાજાનું કુશળ થશે.” તે પ્રમાણુ કરવાથી અનેક ભોગ-યોગ કરાવવાથી અને ઘણી પ્રભાવનાઓ કરવાથી તે રાજા સમાધિમાન-સુખી થયો. બીજાઓએ પણ તેવી રીતે જ પોતાનું માથું મુંડાવવું વગેરે કરાવવા માંડ્યું; કારણ કે લોકો પ્રાચ્ય ગતાનુગતિક જોવામાં આવે છે.

એવી રીતે ઉત્તરોત્તર ચડતીવાળા માહાત્મ્યથી દીપતા એવા આ તીર્થમાં દેવે એક વખતે પોતાના અધિકારી મનુષ્યને સ્વપ્નમાં કહ્યું કે—“મહારા નામવડે જ દેવની બીજી મૂર્તિ સ્થાપો, કારણ કે ખંડિત અંગવાળી મૂર્તિ મુખ્ય સ્થાનમાં શોભતી નથી.” ત્યાર પછી શ્રીપાર્શ્વનાથની નવી મૂર્તિ સ્થાપી જે આજે પણ (અંતકારના સમયમાં-વિક્રમની ૧૬ મી સદીના પ્રારંભમાં પણ) બન્ને લોકો(આ લોક અને પરલોક)ના ફલના અભિલાષી લોકોવડે પૂજાય છે. પ્રાચીન પ્રતિમાને

તેની જમણી બાજુએ સ્થાપી હતી, જેને નમસ્કાર, ધ્વજ-
પૂજા વગેરે પહેલાં કરવામાં આવે છે; જીર્ણ થયેલ હોવાથી
આ ‘દાદા-પાર્શ્વનાથ’ એવા નામે હાલમાં કહેવાય છે.
આની જ આગળ પ્રાયે મુંડન વગેરે કરાય છે. ‘ધાંધલના
સંતાનમાં આ સીહડ ૧૪ મો ગૌષ્ઠિક થયો’ એવું ઐતિહ્ય
સ્થવિરોએ કહ્યું છે. જીરાપદ્મીનો આ પ્રબંધ, જે પ્રમાણે
સાંભળ્યો, તે પ્રમાણે મેં કર્યો છે; હૃદયમાં માધ્યસ્થ્ય રાખી
બહુશ્રુતોએ તે અવધારણુ કરવો.”

[૨]

વિક્રમની ૧૫મી સદીમાં વિદ્યમાન વિધિપક્ષ(અંચલ-
ગચ્છ)ના નાયક મેરુતુંગસૂરિએ રચેલા ‘ૐ નમો દેવદેવાય’
પ્રારંભવાળા જીરિકાપદ્મિ-પાર્શ્વ-સ્તવની સુબોધિકા ટીકા, વાચક
પુણ્યસાગરે વિ. સં. ૧૭૨૫માં શ્રીમાલ નગરમાં રચી^૨ હતી.
વ્યાખ્યાનો પ્રારંભ કરતાં તેઓએ જીરાપદ્મી-તીર્થની અને
સ્તવનની ઉત્પત્તિ સંબંધમાં ત્યાં જણાવ્યું છે કે-“શ્રીપાર્શ્વ-

૧ “જીરાપદ્મી—પ્રબન્ધોડયં મયા ચક્રે યથાશ્રુતમ્ ।

હૃદિ માધ્યસ્થ્યમાસ્થાયાવધાર્યચ્ચ બહુશ્રુતૈઃ ॥”

—ઉપદેશસપ્તતિ(આ. સભા અધિ. ૨, ઉપ. ૬, શ્લો. ૪૦)

૨ “તદ્ગુરુણાં પ્રસાદાચ્ચ પુણ્યસાગરવાચકૈઃ ।

પાર્શ્વનાથસ્તવસ્યેયં કૃતા ટીકા સુબોધિકા ॥ ૬ ॥

અક્ષાક્ષ્યશ્ચ-ક્ષિતિમિત ૧૭૨૫ વર્ષે માસેડથ ભાદ્રપદસંજે ।

શુક્લપક્ષેષ્ટમ્યાં શ્રીશ્રીમાલામિથે નગરે ॥ ૭ ॥

इति श्रीजीरापल्लिपार्श्वस्तोत्रस्य टीका ।”

—વડોદરા-પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરની વિ. સં. ૧૭૭૯ માં લખાયેલ પ્રતિ.

જિનના નિર્વાણ પછી શુભ નામના પ્રથમ ગણધર વિહાર કરતા મરુદેશમાં અર્બુદાચલ(આબૂ) તીર્થ પાસે રત્નપુર નામના નગરમાં પધાર્યા હતા. ત્યાં મિથ્યાદષ્ટિ છતાં ભદ્રક આશયવાળો, ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવલ યશવાળો ચંદ્રયશા રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેણે ધર્મની પરીક્ષા માટે અનેક ધર્મ-મતવાળાઓને પૂછ્યું હતું, પરંતુ કયાંય પણ મનને ચમત્કાર કરે તેવો ધર્મ પ્રાપ્ત કર્યો નહિ. તે સમયે જ ગણધરદેવનું આગમન સાંભળીને તેણે વિચાર્યું કે-‘ આ પણ મહાત્માજી સાંભળાય છે, તેમને પણ ધર્મ પૂછવો જોઈએ. ’ એમ વિચારીને તે ગણધરદેવ પાસે આવ્યો, નમીને બેઠો. તેણે ધર્મ પૂછ્યો. ભગવંતે પણ જિનોપદિષ્ટ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. તે સાંભળીને નિધિનાં દર્શનથી જેમ દરિદ્ર હર્ષિત થાય તેમ હર્ષિત થઈને રાજાએ જિન-ધર્મ સ્વીકાર્યો. ત્યારપછી પાર્શ્વજિનના સંગત અર્થ-વાદને ગણધરદેવના મુખથી સાંભળીને તેમને વંદન ન કરી શકવાથી વિષાદ પામતા રાજાએ ગણધરના ઉપદેશથી સાક્ષાત્ શ્રીપાર્શ્વનાથજિનનાં વન્દનની ફલ-પ્રાપ્તિ માટે શ્રીપાર્શ્વજિનનું ણિંબ કરાવ્યું, સંઘે તેને પ્રતિષ્ઠિત કર્યું. તેની આગળ અદ્દમ તપ(૩ દિવસના ઉપવાસ) કરી ગણધરદેવે આપેલ આમ્નાય પ્રમાણે ત્રૈલોક્યવિજય યંત્રનો જાપ કરી તેણે સાક્ષાત્ પાર્શ્વજિનના વન્દનનું ફળ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ત્યારપછી રાજા લાંબા વખત સુધી ધર્મનું આરાધન કરી સમયે સમાધિ-પૂર્વક સ્વર્ગ-ગતિને પામ્યો હતો. ત્યારપછી કેટલાક કારણથી તે પ્રતિમાને ભૂમિમાં નિધિરૂપ-અદૃશ્ય-ગુપ્ત કરી હતી.

ત્યારપછી કેટલોક વખત ગયા પછી વિ. સં. ૧૧૦૬(૯૦) વર્ષે જીરિકાપલ્લિ(જીરાવલી) ગામમાં શ્રીમદ્ અહિંચાસનની

ઉપાસન વાસનાથી વાસિત અંતઃકરણવાળા, સદ્ધર્મ-કર્મના ભર્મણ, ઉજ્જવલ કીર્તિરૂપી ગંગાને પ્રકટ કરવામાં હિમાલય જેવા સા. ધાંધૂ નામના સુશ્રાવક, રાત્રે ધરણેન્દ્રે દર્શાવેલ સ્વપ્નના પ્રભાવથી તે પ્રતિમાને સાહોલી નદીમાં જાણીને પ્રભાતે મોટા મહોત્સવ-પૂર્વક ચતુર્વિધ સંઘ સાથે ભગવંતની પ્રતિમાને જીરાપલિ(જીરાવલી) ગામમાં લઈ ગયા અને ત્યાં પ્રાસાદ કરાવ્યો. તેમાં સ્થાપિત કરેલી પ્રતિમા પુણ્યપાત્રોદ્ધાર શુદ્ધ દેહે પૂજતાં ત્યારથી ‘જીરાપલિ-પાર્શ્વનાથ’ એવા નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ હતી.^૧”

વઢિઆરદેશમાં લોલપાટક(લોલાડા)નગરમાં સર્પને ઉપસર્ગ થતાં વિધિપક્ષ ગચ્છના અધિરાજ યુગ-પ્રધાન શ્રીભેરુતુંગસૂરિએ ઇષ્ટદેવ શ્રીજીરાપલિ પાર્શ્વનાથ ભગવંતનું ‘ત્રલોક્યવિજય’નામના મહામંત્ર-ચંત્રથી ગર્ભિત સ્તોત્ર કર્યું, તેના પ્રભાવથી વિષ અમૃત થયું.”

૧ “શ્રીપાર્શ્વ જીરિકાપલિ-પ્રભું નત્વા જિનેશ્વરમ્ ।

શ્રીમત્પાર્શ્વસ્તવસ્યાહં કુર્વે વ્યાખ્યાં યથામતિ ॥ ૧ ॥

તત્ર તાવચ્છ્રીજીરિકાપલિતીર્થસ્ય, સ્તવસ્ય ચોત્પત્તિર્લિખ્યતે X X
તતઃ કુતશ્ચિત્ કારણાત્ સા પ્રતિમા ભૂમૌ નિધીકૃતા । તતશ્ચ કિયતિ કાલે ગ્તે
વિકમરાજ્યાન્નન્દાન્ન-ચન્દ્ર-શશિ-પ્રમિતે ૧૧૦૯(૧૦) શ્રીજીરિકાપલિગ્રામે
શ્રીમદ્દર્હચ્છાસનોપાસનવાસના-વાસિતાન્તઃસદ્ધર્મકર્મમર્મજ્ઞેનાવદાતકીર્તિત્રિપથગા-
પગાપ્રકટનદિમવદ્ધરણીધરેણ સા૦ ધાંધૂનામ્ના સુશ્રાવકેણ રાત્રૌ ધરણેન્દ્ર-
દર્શિતસ્વપ્નપ્રભાવાત્ સાહોલીનદીમધ્યે તાં પ્રતિમાં જાત્વા પ્રાતર્મદ્દામહઃપૂર્વ
ચતુર્વિધશ્રીસદ્ધેન સાર્ધં શ્રીભગવત્પ્રતિમા શ્રીજીરાપલિગ્રામં નીતા, કારિતશ્ચ
પ્રાસાદસ્તત્ર સંસ્થાપ્ય પૂજિતા પુણ્યપાત્રૈઃ શુદ્ધગાત્રૈઃ । તતશ્ચ ‘જીરાપલિ-
પાર્શ્વનાથ’ ઇતિ લોકે પ્રસિદ્ધિર્જાતા । ”

એ સ્તોત્રની પંજિકા-વ્યાખ્યાના અંતમાં તે વ્યાખ્યાકારે જણાવ્યું છે કે-“ એ મહાસ્તોત્ર કર્યા પછી કેટલેક દિવસે પરમશુર મેરુતુંગસૂરિએ ક્ષીણજંઘા-બળવાળા થતાં જીરાપલ્લિ-પાર્શ્વ તરફ ચાલેલા સંઘ સાથેના કોઈ સુશ્રાવકના હાથે લગવંતના મહિમા-સ્તુતિરૂપ ૩ શ્લોકો પત્રિકામાં લખીને મોકલ્યા હતા, અને શ્રાવકને કહ્યું હતું કે-‘ લગવંતની આગળ આ અમહારી પ્રણતિરૂપ પત્રિકા મૂકવી. ’ ત્યાર પછી સંઘ સાથે શ્રાવક ત્યાં ગયો હતો અને તેણે લગવંતની આગળ પત્રિકા મૂકી હતી. તેથી લગવંતના અધિષ્ઠાયક દેવે શ્રીસંઘમાં વિદ્વાની ઉપશાંતિ કરવા માટે ૭ ગુટિકાઓ આપી હતી, અને કહ્યું હતું કે-‘ તે ગુટિકાઓ શુરુને આપવી ’ તેણે પણ લાવીને તે શુરુને સમર્પણ કરી હતી. તેના પ્રભાવથી સંઘમાં વિશેષ પ્રકારે ઋદ્ધિ-વૃદ્ધિ થઈ હતી. તેથી તે ૩ શ્લોકોનું પણ ૭ સ્મરણ (અંચલગચ્છમાં પઠન-પાઠન કરાતાં)માંના આ મહા-સ્તોત્રના અંતમાં પઠન કરવામાં આવે છે. ”

૧. “ અથ ચ યુગપ્રધાનશ્રીવિધિપક્ષગચ્છાધિરાજશ્રીમેરુતુંગસૂરિભિઃ શ્રીવદિઆરદેશે લોલપાટકનગરે સર્પોપસર્ગે જાતે ઇષ્ટદેવસ્ય શ્રીજીરા-પલ્લિપાર્શ્વનાથસ્ય ભગવતસ્ત્રૈલોક્યવિજયનામમહામન્ત્ર-યન્ત્રગર્ભં સ્તોત્રં કૃતં તત્પ્રભાવાદ્ વિષમમૃતં જાતમ્ ।

इति श्रीजीरिकापल्लिप्रभोर्मूलस्तोत्रस्य पञ्जिका । ”

અથ ચૈતન્મહાસ્તોત્રકરણાનન્તરં કતિચિદ્ દિનૈઃ પરમગુરુભિઃ શ્રીમન્મેરુતુંગ-સૂરિભિરેવ ક્ષીણજઙ્ઘાબલૈઃ શ્રીજીરાપલ્લિપાર્શ્વં પ્રતિ ચલિતસદ્વેન સાર્ધં કસ્યચિત્ સુશ્રાવકસ્ય હસ્તેન ભગવત્સ્તુતિમયં સમહિમં શ્લોકત્રયં પત્રિકાયાં લિખિત્વા પ્રેષિતં કથિતં ચ શ્રાદ્ધસ્ય યદ્ ભગવતોઽગ્રે ઇયમસ્મત્પ્રણતિરૂપા પત્રિકા મોચ્યેતિ । તતો ગતસ્તત્ર સદ્વેન સાર્ધં શ્રાદ્ધો મુક્તા ચ ભગવતોઽગ્રે પત્રિકા ।

* [૩]

“ તેહવધં શ્રીમરુદેશીં જીરાઉલી-તીર્થની ઉત્પત્તી હૂધ. આખૂની પાસિં જીરાઉલી-ગામધં ઘોસિરગોત્રિ શ્રે. શ્રીધાંધલ રહૈ છધં. તેહની ગૌ સેહલી-નદીનધં કાંઠધં ખોરડીની બલ-માંહી સીમાડે બધં છે. તિહાં હૂધ ઝરધં. સંધ્યા-સમયધં તે ગૌ વણિક-ઘરૈ હૂધ ન દીધં, તિવારધં તે ધાંધલ ગૃહસ્થ બણધં જે કોઇ સીમધં દોહીને હૂધ લીધ છે. તેહની જાંતી તેણે સંઘાતે પુત્રને મોકલ્યો. જિહાં ગૌ ચરધં તિહાં પૃથ્વીનધં ઠિકાંણિ હૂધ ઝરી ગધ. તે દેખી પુત્ર ઘરે આવી હૂધ-ઝરણુ વાત

તતश्च भगवदधिष्ठायकदेवेन श्रीसङ्गे प्रत्यूहोपशान्तिविधानार्थं गुटिकासप्तकं दत्तं कथितं च गुरवे देयं तेनाप्यानीय गुरवे समर्पिताः सप्त गुटिकाः । तत्प्रभावात् सङ्गे विशेषतः ऋद्धि-वृद्धी जाते इति तत् श्लोकत्रयं च सप्त-स्मरणमहास्तोत्रेष्वसौवन्महास्तोत्रस्य प्रान्ते पठ्यते—

“ જીરાપલ્લિપ્રમું પાર્શ્વ પાર્શ્વયક્ષેણ સેવિતમ્ ।

અર્ચિતં ઘરણેન્દ્રેણ પદ્માવત્યા પ્રપૂજિતમ્ ॥ ૧ ॥

સર્વમન્ત્રમયં સર્વકાર્યસિદ્ધિકરં પરમ્ ।

ધ્યાયામિ હૃદયામ્બોજે ભૂત-પ્રેતપ્રણાશકમ્ ॥ ૨ ॥ (યુગમ્)

શ્રીમેરુતુઙ્ગસૂરીન્દ્રઃ શ્રીમત્પાર્શ્વપ્રભોઃ પુરઃ ।

ધ્યાનસ્થિતં હૃદિ ધ્યાયન્ સર્વસિદ્ધિં લભે ધ્રુવમ્ ॥ ૩ ॥ ”

* વિ. સં. ૧૮૦૬ વર્ષ પર્થન્તના વર્ણનવાળી સુવિહિત તપા-ગચ્છ-પદ્ધતરનામ્ની વીર-વંશાવલી, જે જૈનસાહિત્ય-સંશોધક(ખંડ ૧, અં. ૩ જ ના પરિશિષ્ટ)માં સં. ૧૯૬૨ની હ. લિ. નકલ પરથી શ્રીયુત જિનવિજયજી દ્વારા સંપાદિત થઇ છે. તેમાં વિ. સં. ૧૧૯૧ સાથે અનિતદેવસૂરિના સમયની આ ઘટના પૃ. ૩૧માં જણાવી છે.

પિતા પ્રતિ કહી. તિણું ધાંધલું આશ્ચર્ય જાણી તે દૂધ-ઝરણુ-
ભૂમિકા ખણી. એતલું ઘણા કાલની શ્રીપાસ-મૂર્તિ પ્રગટ
હૂં. એતલું અધિષ્ઠાયકે સ્વપ્ન દીધો-તે મુઝને જીરાઉલ્લી
નગરું થાપ્યો. તિવારું ધાંધલું પ્રાસાદ નીપજવી મહોત્સવે
વિ. સં. ૧૧૯૧ વર્ષે શ્રીપાર્શ્વને પ્રાસાદે થાપ્યા. શ્રીઅજિ-
તદેવસૂરીયું પ્રતિષ્ઠ્યા. ઘણા દિન તાં શ્રીપાર્શ્વનાથની ભક્તિ
સાચવતો શ્રે. ધાંધલ સફગતીનો ભજનાર હુઓ. તે શ્રીપાર્શ્વ-
પરમેશ્વર જે જીરાપલ્લીનગરું રહ્યા. સકલ ભક્તિ લોકની વાંછા-
પૂરક મારિ-ઉપદ્રવ-નિવારક સપ્રભાવ તીર્થ હુઓ. યતઃ—

“ પ્રબલેડપિ કલિકાલે સ્મૃતમપિ યન્નામ હરતિ દુરિતાનિ ।

કામિતફલાનિ કુરુતે સ જયતિ જીરાડલીપાર્શ્વઃ ॥ ”

છણિપરિ શ્રીજીરાઉલ્લીપાર્શ્વ-ઉત્પત્તિઃ ।

પુનઃ વિ. સં. ૧૧૯૧ વર્ષે દીલ્લીનગરે વિલ્હાતી પઠાણુ
આવ્યા, ચહૂઆણુનું કાઢ્યા; મલેચાણુ હૂઓ. ”

જીરાપલ્લી-ગચ્છના ઉલ્લેખો.

જીરાપલ્લી(જીરાવલા) સ્થાનના નામથી અંકિત થયેલો
એક ગચ્છ પણુ પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો છે. આ ગચ્છના
આચાર્યોએ વિક્રમની ૧૫ મી સદીમાં તથા તે પછી પ્રતિષ્ઠિત
કરેલી જૈન પ્રતિમાઓ જાણવામાં આવી છે—

સં. ૧૪૦(૮)૬ માં જીરાપલ્લીય રામચંદ્રસૂરિયે પ્રતિષ્ઠિત
કરેલ આદિનાથ-ખિંજ ઉદયપુર(મેવાડ)માં છે. સફગત બાળુ
પૂરણચંદજી નાહરના પ્ર. જૈનલેખસંગ્રહ(ખં. ૨, લે.
૧૦૪૯)માં જણાવેલ છે.

વિ. સં. ૧૪૪૦ વર્ષે પોષ શુ. ૧૧ બુધે, ઉપકેશજ્ઞાતિના શ્રાવકે કરાવેલ, જીરાપદ્મી શાલિભદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શાંતનાથબિંબ, વડોદરામાં દેહરાપોળમાં ગોડીજી પાર્શ્વનાથ-જિનાલયમાં છે (બુદ્ધિ. જૈનપ્રતિમાલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૨૧૪).

વિ. સં. ૧૪૪૬ માં વૈ. શુ. ૬ શુક્રે, આગ્વાટજ્ઞાતિના વ્ય. ચાહડ, ભાર્યા ચાંપલદેના પુત્ર જેસલે પોતાની માતા-નિમિત્ત કરાવેલ પદ્મપ્રભબિંબ-બિંબની પ્રતિષ્ઠા જીરાપદ્મીગચ્છના શાલિભદ્રસૂરિએ કરી હતી[અર્બુદ-પ્રાચીનજૈનલેખસંગ્રહ લે. ૬૦૩].

વિ. સં. ૧૪૬૮ વર્ષે વૈ. વ. ૩ શુક્રવારે, ઉપકેશજ્ઞાતિના ઠ. રામની ભાર્યા દેઇના પુત્ર માધવે પોતાની માતાના શ્રેય માટે કરાવેલ શ્રીશ્રેયાંસનાથ-પંચતીર્થો પ્રતિમા જીરાપદ્મીય ગચ્છમાં શાલિભદ્રસૂરિના પદ્મ પર થયેલા વીરભદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરી હતી, જે ખંભાતમાં લોંચરાપાડામાં નવખંડાપાર્શ્વ-જિનાલયમાં છે(બુદ્ધિ. જૈનપ્રતિમા-લેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૮૭૪).

વિ. સં. ૧૪૭૭માં વૈ. ઉપકેશજ્ઞાતિના દો. પાંચાએ સાચા-નિમિત્તે કરાવેલ મહાવીરજિન-બિંબ જીરાપદ્મીયગચ્છના ભ. શાલિભદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કર્યું હતું, તે માતરમાં સુમતિનાથના આવનજિનાલયમાં છે(બુદ્ધિ. જૈનપ્રતિમાલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૪૬૧)

વિ. સં. ૧૪૮૩ વર્ષે વૈ. શુ. ૫ ગુરુવારે, ઓસવાલજ્ઞાતિના સૂદાએ માત-પિતાના શ્રેય માટે કરાવેલ ચંદ્રપ્રભબિંબની પ્રતિષ્ઠા જીરાપદ્મીગચ્છના ભ. શાલિભદ્રસૂરિના પદ્મ પર થયેલા ઉદયરત્ન.

સૂરિએ કરી હતી, તે પ્રતિમા વડોદરામાં દાદાપાર્શ્વનાથજીના દેહરામાં છે(બુદ્ધિ. જૈનપ્રતિમાલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૧૩૦)

વિ. સં. ૧૫૦૩માં ઉપર્યુક્ત શાલિભદ્રસૂરિના પદ પર થયેલા ઉદયચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલ પાર્શ્વનાથ-ખિંબ (ધાતુ-મૂર્તિ) મ્યૂનિક(જર્મની)ના જાદુધરમાં જણાય છે[પૂ. નાહર-જૈનલેખસંગ્રહ ખં. ૧, લે. ૩૬૬].

વિ. સં. ૧૫૨૭ માં ઉપકેશજ્ઞાતિના શ્રાવકોએ આત્મશ્રેય માટે કરાવેલ અને જીરાપદ્વીયગચ્છના ભ. શાલિભદ્રસૂરિના પદધર ભ. ઉદયચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શાંતિનાથ-ખિંબ લખનૌમાં શાંતિનાથ-જિનમંદિરમાં છે (પૂ. નાહર-જૈનલેખ-સંગ્રહ ખં. ૨, લે. ૧૫૦૬).

વિક્રમની ૧૬મી સદીમાં વિદ્યમાન બ્રહ્મર્ષિએ રચેલી મુધર્મ-ગચ્છ-પરીક્ષા(ચોપાઈ ગા. ૧૦૬)માં ૮૪ ગચ્છોનાં સ્થાનનાં નામો દર્શાવતાં ‘ હારેજ, જીરાઉલા નામ ’ સૂચવ્યું છે.

જીરાઉલગચ્છના ભ. દેવરત્નસૂરિના પરિવારના મુનિ સોમ-કલશે લખેલ રાજવંશલની ચિત્રસેન-પદ્માવતી કથા(વિ. સં. ૧૫૨૪)ની પ્રતિ પાટણમાં જૈનસંઘના ભંડાર(ડા. ૭૬)માં છે.

વિ. સં. ૧૬૦૨ માં જાઉરનગરમાં જીરાઉલગચ્છમાં લખા-યેલ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્રવૃત્તિ(અર્થદીપિકા)ની પ્રતિ જૈના-નંદ-પુસ્તકાલય, સૂરતમાં છે.

વિક્રમની ૧૪ મી સદીમાં.

માંડવગઢ(માળવા)ના સુપ્રસિદ્ધ મંત્રીશ્વર પેથડશાહે વિ. સં. ૧૩૨૦ લગભગમાં ૮૪ જિન-પ્રાસાદો કરાવ્યા સં. પેથડ, હતા,^૧ તેમાં જીરાપુરમાં આદિજિન મૂળના- ઝાંઝણુ ચક્રવાળું જિનમંદિર કરાવ્યું હતું. તે જીરાપુર સંઘ-યાત્રા અને પ્રસ્તુત જીરાપદલી એક હશે કે કેમ? એ વિચારણીય છે, તેમ છતાં સ્વર્ણ-સિદ્ધિની શોધમાં જતાં તેણે ત્યાં યાત્રા કરી હતી. તથા તેના સુપુત્ર ઝાંઝણુશાહે વિ. સં. ૧૩૪૦ માં માઘ શુ. ૫ તીર્થ-યાત્રાનો સંઘ કહાડ્યો હતો. તે સંઘ નાગહુદ(નાગદા)માં નવખંડા[પાર્શ્વ] જિનને નમ્યા પછી જીરાપદલી(જીરાઉલી)માં ગયો હતો; જ્યાં ચોતરફથી પ્રભાવથી આકર્ષાયેલા સંઘો આવતા હતા. ત્યાં સંઘવીએ આડંબરથી સ્નાત્ર-પૂજા, કરોડો પુષ્પોથી પુષ્પ-પૂજા અને ૬ મણુ કપૂર વગેરેથી ધૂપ-પૂજા કરી હતી. તથા એક લાખ દ્રમ્મો (રૂપીઆ)ના વ્યયથી તૈયાર કરાવેલ મોતીથી ભરેલો અને સોનાના તાંતુઓ(ઝીકઝાક)વાળો રેશમી વસ્ત્રનો ચંદરવો ચૈત્યના મંડપમાં ળાંધ્યો હતો. ત્યાર પછી સંઘ આજૂ ગયો હતો-એમ વિક્રમની ૧૬ મી સદીના પ્રારંભમાં વિદ્યમાન પં. રત્ન-મંડનગણિએ રચેલા સુકૃતસાગર(તરંગ ૩, ૮)માં જણાવ્યું છે.

૧. વિશેષ માટે જુઓ ' જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ ' [પૃ. ૮૨-૮૪]

૨ “ × × તજીરાપલ્લિપુર્યા શ્રીપાર્શ્વમસ્મિ નમઃ ॥

પ્રાપ્ય રાજસ્થાનોડુજ્ઞાં પ્રસ્થિતઃ સપરિચ્છદઃ ।

જીરાપલ્લ્યાં જિનં નત્વાડઽઽરોહાર્બુદમૂઢરમ્ ॥ ”

યાત્રા-સ્તોત્રો.

વિક્રમની ૧૪ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં વિદ્યમાન, સુલતાન મહમ્મદ તઘલક પર પ્રભાવ પાડનારા જિનપ્રભસૂરિએ ‘ જીરિકાપુરપતિ સદૈવતં ’ પ્રારંભવાળું ૧૫ પદ્યમય શ્રીરાપદલી-પાર્શ્વ-સ્તવન રચ્યું હતું-તેનો ઉલ્લેખ અમે ‘ જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ ’ પુસ્તક(પૃ. ૧૩)માં કર્યો છે.

વિ. સં. ૧૩૮૭ માં સમતિશતસ્થાન વગેરે ગ્રંથો રચનાર તપાગચ્છ-નાયક સોમતિલકસૂરિએ શત્રુંજય મહાતીર્થમાં વંદન કરેલ જિન-બિંબોની સંખ્યા સૂચવી છે, તેમાં ચિદલ-તલાવડી સમીપે અલક્ષ-દેવકુલિકામાં અજિતનાથ-લવનમાં અને શ્રીરાપદલી-પાર્શ્વ-લવનમાં ૧૪ જિનોને વંદન કર્યું હતું-

“ વર્ષે ચ-વેદ-દેવેન્દુ ૧૩૪૦ મિતે માઘસ્ય પચ્ચમી ।
 યા સિતાઽસોત્ તત્ર મન્ત્રી નિમિત્તૈઃ પ્રાસ્થિતોત્તમૈઃ ॥
 તતો નાગદ્વદે નત્વા નવચણ્ડ જિનાધિપમ્ ।
 જીરાપલ્લ્યાં યયૌ સજ્ઞો ગૃહીતાભિગ્રહવ્રજઃ ॥
 નનામ કામનાકોટિપૂરકં દુઃખદૂરકમ્ ।
 મહિમાસુન્દરં સ શ્રીપાર્શ્વે ભોગપુરન્દરમ્ ॥
 પ્રભાવસૌરભાકૃષ્ટાઃ સ્તુત્તિઙ્ગકારિણોઽભિતઃ ।
 યસ્યાયાન્યનઘાઃ સદ્ધ્યા મૃદ્ધૌઘાઃ સ્વસ્ત્રોરિવ ॥
 તસ્ય સ્નાત્રં શ્રિયઃ પાત્રં પૂજાં કોટિપ્રસૂનજામ્ ।
 ધૂપં ષષ્ઠમણકર્પૂરરૂપં નિર્માય ધીસિલઃ ॥
 આમુક્ષમૌક્તિકં હેમતન્તુગર્ભદુકૂલકમ્ ।
 વિતાનં મણ્ડપેઽવધ્નાદ્ દ્રમ્મલક્ષેણ કારિતમ્ ॥ ”

સુકૃતસાગર (તરંગ ૩, શ્લો. ૧૩૯, ૧૪૧; ત. ૮, શ્લો. ૭, ૪૪ થી ૪૮.)

તેમ વિ. સં. ૧૫૨૧ માં પં. શુભશીલગણિએ રચેલા ૫૦ ચશતી-
પ્રબંધ કથાકોશના અંતિમ ઉલ્લેખથી જણાય છે.^૧

વિક્રમની ૧૫ મી સદીમાં.

જયસિંહસૂરિ, જીરાઉલી-મંડન પાર્શ્વનાથ-સ્તોત્રમાં—

“ પ્રણમદમરમૌલિસ્મેરકોટીરકોટી—

પ્રસૂમરકિરણૌઘોન્નિદ્રપાદારવિન્દમ્ ।

વિધુરવિવિધબાધામ્બોધિતીરામં

જીરાવલિનિલયમહં તં સ્તૌમિ વામાતનૂજમ્ ॥ ૧ ॥

ચકાસ્તિ કુશલાવલીલનવેશમ જીરાવલી—

મહીવલયમળ્લનસ્થિજગતીવિપત્ત્વળ્લનઃ ।

ય એષ ભુવનપ્રભુઃ સ જયસિંહસૂરિસ્તુતો

દદાતુ પરમં પદં સપદિ પાર્શ્વનાથો જિનઃ ॥ ૧૬ ॥”

[જૈનસ્તોત્રસંગ્રહ, વડોદરા—પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરમાં હ. લિ. ફોટો]

અંચલગચ્છ(વિધિપક્ષ)ના નાયક મહેન્દ્રસૂરિ—

“પ્રભું જીરિકાપલ્લિ-વલી-વસન્તં લસદ્દેહમાસેન્દ્રનીલં હસન્તમ્ ।

મનઃકલ્પિતાનલ્પદાનૈકદક્ષં જિનં પાર્શ્વમીડે કલૌ કલ્પવૃક્ષમ્ ॥ ૧ ॥

એવં દેવાધિદેવં પ્રતિદિનમપિ યો જીરિકાપલ્લિરાજં

પાર્શ્વં સ્તૌતિ ત્રિસન્ધ્યં ત્રિદશવિટપિનં ભક્તિભાજામવન્ધ્યમ્ ।

૧. “ ચિહ્નતલાવલીસમીપે અલક્ષદેવકુલિકાયામ્ અજિતનાથભવને
જીરાપલ્લીપાર્શ્વ-ભવને ચ ૧૪ જિનાન્ વન્દતે સ્મ । ”

—કથાકોશ(છાણી—જૈનજ્ઞાનમંદિર હ. લિ. પ્રતિ, ૫૩ ૧૭૧.)

વિશ્વા વિશ્વાદ્ભુતાસ્તા નવનિધિરુચિરા ઋદ્ધયઃ સિદ્ધયો વા
તસ્યોત્સર્પન્તિ પુંસઃ સપદિ જગતિ યાઃ શ્રીમહેન્દ્રસ્તવાર્હાઃ ૪૫ ”

અંચલગચ્છ(વિધિપક્ષ)ના નાયક મૈરુતુંગસૂરિ(સૂરિપદ
સંવત્ ૧૪૨૬, ગચ્છનાયકપદ સં. ૧૪૪૫, સ્વર્ગવાસ સંવત્ ૧૪૭૧)-

“ ॐ નમો દેવદેવાય X X X

इति श्रीजीरिकापल्ली-स्वामी पार्श्वजिनः स्तुतः ।

શ્રીમેરુતુઙ્ગસૂરેઃ સ્તાત્ સર્વસિદ્ધિપ્રદાયકઃ ॥ ૧૧ ॥ ”

કવિરાજ *જયશેખરસૂરિ, જીરાપદ્મીયપાર્શ્વનાથ-વીનતી-

“ જગન્નાથ જીરાઉલઉ હું જુહારઉ,
પ્રભુ પાસુ પૂજી સવે કાજ સારઉ;
જી ચાડપિ પંચાસરધ આસ પૂરધ,
સવે રોગ સંખીસરે સામિ ચૂરધ. ૧

થિરુ થાંભણુધ અંતરીખે અવંતી,
મહાસિદ્ધિ સેરીસએ સંભવંતી;
પ્રભા દીવિ અન્નબહરે કઉણ ગંઠધ ?,
નવખંડ નવપદ્મવ સઉદ્ર-કંઠધ. ૨

જિ કે દેવ જીરાઉલા-નામિ લાગધં,
જધ બીજાં તણુધ તે ન માગધં;
સવે દોહિલ્યાં તીહ તઉ દૂરિ નાસધં,
વસધં સંપદ પસિઉં પાય પાસધં. ૬

*આ કવિનેા પરિચય અમ્હે ત્રિભુવન-દીપક પ્રબંધની પ્રસ્તાવનામાં
કરાવ્યો છે.

ઘણું લાઉ જીરાઉલિધં બાઈવાનઉ,
જિહાં થાહરિઉ તાહરઉ દેવ ! થાનઉ;
કરી એ ગલી વેગલા પાપ-પાસ,
ઇસી માહરી પૂરિ તૂં આસ પાસ !. ૭ ”

મોઢ જ્ઞાતિમાં થયેલા ઠક્કર રત્નસિંહ શ્રાવકનો પુત્ર સાદ્દાક
જૈનધર્મી શ્રાવકોમાં મુખ્ય હતો, જેની
ખંભાતના મોઢ પત્નીનું નામ યુટી હતું. તેમને ૧ મેઘ,
રામ અને પર્વત ૨ વા(?)ધ, ૩ રામ અને ૪ પર્વત
નામના ધર્મિષ્ઠ ૪ પુત્રો હતા. મેઘાને નર્મદ
અને રામને વત્સરાજ નામનો પુત્ર હતો.

તેમાંના રામ અને પર્વતે સ્તંભતીર્થ(ખંભાત) નગરમાં
નિવાસ કરતાં પોતાના સદ્ગુણોવડે સત્કીર્તિ મેળવી હતી. જિનદેવ
અને ગુરુની ભક્તિ કરતાં શ્રેષ્ઠ ઉત્સવો વડે જૈનપ્રવચનની
પ્રભાવના કરી હતી. વિ. સં. ૧૪૬૮ થી શરૂ થયેલો ૩ વર્ષનો
પ્રલયકાલ જેવો મહાભયંકર દુર્ભિક્ષ-દુષ્કાળ લાખો લોકોનો ક્ષય
કરવા તત્પર થયો, ત્યારે આ બે સદ્ગૃહસ્થોએ દયા અને શુભ
ભાવનાથી પોતાના વિશિષ્ટ વૈભવથી ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને અધમ
એમ ત્રણ પ્રકારનાં ૩ સત્રાગારો (ભોજન-દાનશાલા) પ્રતિદિન
પ્રવર્તાવ્યાં હતાં.

તેમણે શત્રુજય, ગિરનાર, આબૂ અને જીરાપદ્મિપાર્શ્વ
વગેરે અનેક તીર્થોમાં પોતાનું ઘણું ધન વાવીને અને ખીબાં
શ્રેષ્ઠ સુકૃતોવડે પોતાના આત્માને પવિત્ર કર્યો હતો.

એમાંનો પર્વત, જે એક ગૃહસ્થ છતાં શ્રમણ યોગી જેવો
ધર્મક્રિયા-કાર્યોમાં જ તત્પર રહેતો હતો; તેણે તપાગણુ-નાયક

સોમસુંદરસૂરિના સદુપદેશથી વિ. સં. ૧૪૭૨ માં સ્તંભપુર (ખંભાત)માં ૧૧ અંગો(જૈનસિદ્ધાન્ત-પુસ્તકો) લખાવ્યાં હતાં. જેમાંની જ્ઞાતાસૂત્ર વગેરે પોથીઓ પાટણમાં મો. મોદીના જૈનભંડારમાં વિદ્યમાન છે, તેની અંતિમ ૨૨ શ્લોકોવાળી વિસ્તૃત પ્રશસ્તિદ્વારા આ વૃત્તાન્ત જાણવામાં આવે છે.^૧

વિ. સં. ૧૪૭૮ માં પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર(વાગ્વિલાસ) વગેરે રચના કરનાર કવિ જ્ઞાણિક્યસુંદરસૂરિ, નેમીશ્વરચરિત્ર ક્ષાગ-ખંધના પ્રારંભમાં—

- ૧ “ x x અથ ચ રામાહ્વઃ પર્વતશ્ચ પ્રથિતગુણગણૌ તેષુ વાસં સ્જન્તૌ
પ્રૌઢશ્રીસ્તમ્ભતીર્થાહ્વાયવરનગરે પ્રોજ્ઞસત્કીર્તિભાજૌ ।
દૂ -મરશ્રેણીષુ મુખ્યૌ જિન-ગુરુચરણામ્મોજશૃઙ્ગાયમાનૌ
માનાતીતોત્સવૌઘૈઃ પ્રવચનમભિતો ભાસયન્તાવભૂતામ્ ॥ ૭ ॥
અઘ્રાષઘ્રાદિવર્ષત્રિતયમનુ મહાભીષણે સંપ્રવૃત્તે
દુર્ભિક્ષે લોકલક્ષયકૃતિ નિતરાં કલ્પકાલોપમાને ।
સત્રાગારત્રયં યૌ પ્રતિદિનમધમોત્કૃષ્ટ-મધ્યપ્રભેદાત્
મોદાત્ પ્રાવર્તયેતાં નિજવિભવભરૈઃ સહયા-વાસનાભ્યામ્ ॥ ૮ ॥
શ્રીમચ્છત્રુજ્ઞયાદ્રૌ પ્રવરતરગિરૌ રૈવતે ચાર્વુદે ચ
શ્રીજીરાપલ્લિપાર્શ્વપ્રમૃતિષુ નિખિલેષ્વન્યતીર્થેષુ ભાવાત્ ।
વાપં વાપં પ્રકામં પ્રચુરતરધનં સ્વીયમાત્મીય અત્મા
ચક્રે યાભ્યાં પવિત્રઃ પ્રવિતતસુકૃતૈશ્વાપરૈરપ્યુદારૈઃ ॥ ૯ ॥
તત્રાપ્યભૂત પર્વતનામધેયઃ સમસ્તલોકોત્તમભાગધેયઃ । x x ૧૦
શ્રીમત્તપાગણ-નમોઽજ્ઞાન-માનુકલ્પશ્રીસોમસુંદરગુરુપ્રવરોપદેશમ્ ।
પીયૂષયૂષકમનીયસુધામયૂક્ષપ્રણયં નિનાય વિષયં નિજકર્ણયોઃ ॥ ૧૧ ॥
x x એકાદશાક્ષાનિ તતઃ શુભાય પ્રાલીલિખત્ સ્તમ્ભપુરે પ્રધાને ।
વર્ષેઽશ્વિનીપુત્ર-મહર્ષિ-વિદ્યાસહજ્ઞે સ્વલક્ષ્મ્યા શ્રુતમક્તિતોઽયમ્ ॥૨૧ ॥”

“નમઉં નિરંજન વિમલ સભાવિહિં, ભાવિહિં મહિમ-નિવાસ રે;
દેવ જીરાપદિલ-વલિલય-નવધન, વિધન હરઇ પ્રભુ પાસ રે. ૪

—આત્માનંદ જન્મશતાબ્દી-સ્મારકગ્રંથ

(સાક્ષર મો. દ. દેશાઈ-સંપાદિત પૃ. ૪૯).

૧વિ. સં. ૧૪૮૫ માં પીપલગચ્છના હીરાણુંદસૂરિ, વિદ્યા-
વિલાસ-ચરિત્ર-પવાડો(પાટણ જૈનભં. કચ્છો. વૉ. ૨)ના પ્રારંભમાં—

“ પહિલઉં પણમિય પઠમજિણેસર સિત્તુજય-અવતાર,
હથિણાઉરિ શ્રીશાંતિજિણેસર ઉજલિ(જંતિ) નેમિકુમાર;
જીરાઉલિપુરિ પાસજિણેસર સાચઉરિં વર્ધમાન,
કાસમીરપુરિ સરસતી સામિણિ! દિઉ મઝ નિતુ વરદાન. ૧ ”

વિક્રમની ૧૫મી સદીના ઉત્તરાર્ધને વિભૂષિત કરનાર
તપાગચ્છ-નાયક સુપ્રસિદ્ધ મુનિસુંદરસૂરિએ રચેલા ‘જયશ્રી’થી
અંકિત જિનસ્તોત્ર-રત્નકોશ(પ્ર. ૭)માં જીરાપદ્મી-પાર્શ્વના
સં. સ્તોત્રના પ્રારંભમાં—

“ જયશ્રિયં સર્વરિપૂન્ જિગીષતાં

સ્તુતા યદાખ્યાડપિ તનોતિ મન્ત્રવત્ ।

સ્ત્તવીમિ તં પાર્શ્વજિનં શિવશ્રિયે

શ્રીજીરિકાપલ્લિ-વતંસમિષ્ટદમ્ ॥ ૧ ॥ ”

તથા અંતમાં ઉલ્લેખો છે કે—

“ સ્તુતિસ્ત્રજં તે સુમનોમતામિમાં

દધાતિ યઃ સ્વે ગુણ-ગુમ્ફિતાં હૃદિ ।

૧ “ સંવત ચઉદ પચ્ચાસીઈ એ વિરચિઉ ચરી રસાલૂ એ ”

स जीरिकापल्ली-विभो ! विमुच्यते

कुक्कर्मभिः पार्श्व ! सुखैकभाजनम् ॥ ३१ ॥

जीरापल्लि-विभूषणं जिनमिति श्रीपार्श्वनाथं मुदा

शक्रालीमुनिमुन्दर-स्तवगणैर्नूतक्रमं यः स्तुते ।

सर्वाभीष्टसुखोच्चयैरविरतं स्फूर्जत्प्रमोदाद्वयो

मोहद्वेषिजयश्रिया स लभते श्रेयोऽचिराच्छाश्वतम् ॥ ३३ ॥ ”

—जैनस्तोत्रसंग्रह (भा. २, य. वि. अं.)

विक्रमनी १५मी सद्दीना अंतभां तपागच्छना कवि
भुवनसुंदरसूरिना सं. स्तोत्रोभां—

(१)

× × जीराउलीनगर-मण्डनतारहारं

तं संस्तुवे त्रिजगदभ्युदयावतारम् ॥ १ ॥

(२)

× × स्तुवे जीरापल्लि-युवति-गुरुमल्लीयमुकुटं × १

× × श्रीजीराउलिनामधेयनगरी-शृङ्गारहार ! प्रभो !

भूयास्त्वं भुवनस्य वाञ्छितविधौ चिन्तामणिः सर्वदा ॥

(३)

× × जीराउलीमण्डनपार्श्वनाथं स्तोष्ये प्रभुं तं किमपि स्वभक्त्या १

श्रीजीरापल्लिदेव ! × × × ३४

જીરાપદ્મી-તીર્થમાં મંડપ વિગેરે.

વિક્રમની ૧૫મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં, માંડવગઢ(માળવા)ના

પાતશાહ આલમશાહના રાજ્યમાં સોન-

સંઘવી ગિરા શ્રીમાલ વંશમાં થઈ ગયેલા રાજ-

આદહા, પાઠૂ માન્ય અધિકારીઓમાં ઝંઝણશાહના ૬

સુપુત્રો—૧ ચાહડ, ૨ બાહડ, ૩ દેહડ,

૪ પદ્મસિંહ, ૫ અદ્ધરાજ અને ૬ પાઠૂ મુખ્ય હતા.

એમાંના સંઘવી ચાહડે જીરાપદ્મી અને અર્બુદગિરિ તીર્થની યાત્રા કરતાં ત્યાં ઘણો દ્રવ્ય-વ્યય કર્યો હતો, ઉત્તમ રીતે સંઘનું પાલન કરતાં વંશને ઉન્નત કર્યો હતો. તથા પાંચમા શ્રીમાન્ આદહા સંઘપાલે મંગલનગર સુતીર્થમાં યાત્રા કરી હતી. મનુષ્યોને નિરંતર દાન આપતાં તે પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત થયો હતો, તેણે જીરાપદ્મી મહાતીર્થમાં ઉંચા તોરણવાળો, મોટા થાંભલાવાળો ચંદરવાના વસ્ત્રોથી વિભૂષિત મંડપ કરાવ્યો હતો. ૬ ફા દાની સંઘવી પાઠૂએ જિનલદ્ર વગેરે ગુરુઓની સાથે જીરાપદ્મી, અર્બુદ નામનાં તીર્થમાં યાત્રા કરી હતી.^૧

કાવ્યમંડન, અલંકારમંડન, ચંપૂમંડન, સંગીતમંડન, મંડનકાદંબરીદર્પણ, શૃંગારમંડન, સારસ્વતમંડન, ઉપસર્ગ-મંડન, ચંદ્રવિજય પ્રબંધ વગેરે રચનાર કવિ અને રાજ-માન્ય મંત્રી જિનલકૃત સંઘપતિ મંડન, પૂર્વોક્ત બાહડનો પુત્ર હતો; જેના પરિચય સંબંધમાં મહેશ્વર કવિએ ૭ સર્ગો-વાળું કાવ્યમનોહર કાવ્ય રચ્યું હતું. વિ. સં. ૧૫૦૪ માં

૧ “ જીરાપલ્લવમિધાનકે પુરવરે શ્રીચાહડઃ સદ્ધષો

યાત્રાં સંવિદધે તથાડ્બુદગિરૌ તીર્થે વ્યયં તાદશમ્ ।

લખાયેલી કવિ મંડનની કૃતિયો પાટણના જૈનગ્રંથ-ભંડારમાં જોઈ શકાય છે.

તથા સંઘપાલ દેહડના સુપુત્ર સં. ધનરાજે વિ. સં. ૧૪૯૦માં મંડપદુર્ગ(માંડવગઢ)માં રચેલ શૃંગાર, નીતિ, વૈરાગ્ય-ધનદ શતકત્રય પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલ છે.

જીરાવલા-પાર્શ્વનાથ-ચૈત્યમાં દેવકુલિકાઓ.

વિ. સં. ૧૪૮૩ વર્ષમાં પ્રથમ વૈશાખ શુ. ૧૩ ગુરુવારે અંચલગચ્છના મેરુતુંગસૂરિના પટ્ટધર જયકીર્તિસૂરિ સુશુરના ઉપદેશથી પત્તન(પાટણ)નિવાસી ઓસવાલજ્ઞાતિના મીઠડીયા કુટુંબે જીરાઉલા-પાર્શ્વનાથના ચૈત્યમાં ૩ દેવકુલિકાઓ કરાવી હતી [પૂ. નાહર-જૈનલેખસંગ્રહ ખં. ૧, લે. ૯૭૩].

વિ. સં. ૧૪૮૩ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૭ ગુરુવારે તપાગચ્છના ભુવનસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી કુલવર્ગાનગરના ઓસવાલ જ્ઞાતિના

સર્વત્રાગતસઙ્ઘપાલનપરો વંશે પ્રયાતોન્નતિ—

વિંતૈર્વાજિભિરંશુકૈર્બહુવિધૈઃ સંપૂરયન્ તં પૃથક્ ॥ ”

શ્રીમજ્જલાલ્યે નગરે સુયાત્રાં સુતીર્થ આલ્હામિધસઙ્ઘપાલઃ ।

દાનં દદાનઃ સતતં જનેભ્યો વિત્તૌઘપૂર્ણઃ પ્રથિતઃ પૃથિવ્યામ્ ॥

જીરાપહ્લીમહાતીર્થે મણ્ડપં તુ ચકાર સઃ ।

ઉત્તોરણં મહાસ્તમ્ભં વિતાનાંશુકભૂષિતમ્ ॥

શ્રીપાદ્સઙ્ઘાધિપતિશ્ચકાર યાત્રાં સ્વકીયૈર્ગુરુભિઃ સમં સઃ ।

દાનાય તુષ્ઠો જિનમદ્રમુલ્યૈર્જીરાદિપલ્લ્યર્બુદનામતીર્થે ॥ ”

—કાવ્યમનોહર સર્ગ ૭, શ્લો. ૨૩, ૩૧-૩૩

[શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય-ગ્રન્થાવલી-મંડનગ્રંથ-સંગ્રહ]

ગૃહસ્થોએ(કટારિયાગોત્રવાળા કોઠારીએ) જીરાઉલા-ભુવનમાં
૩ દેવકુલિકાઓ કરાવી હતી[પૂ. નાહર-જૈનલેખસંગ્રહ
ખં. ૧, લે. ૬૭૪-૬૭૬].

વિક્રમની ૧૫મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ગયેલા ઓસવાળ
શ્રીમાન સં. કોચરે શ્રીસંઘ સાથે જીરાઉલે
સંકોચરની સંઘ જાત્રા કરી હતી.^૧ જેમના વંશજોનાં
સાથે યાત્રા સુકૃત કર્તવ્યોનો ઇતિહાસ વિ. સં. ૧૫૮૩
ના શિલાલેખમાં જેસલમેર(મારવાડ)ના
કિલ્લામાં અષ્ટાપદ પ્રાસાદ-પ્રશસ્તિરૂપે વિદ્યમાન છે, જે અમે
જેસલમેર જૈનભંડારના સૂચિપત્ર(ગા. ઓ. સિ. નં. ૨૧,
પૃ. ૭૦-૭૧)માં પરિશિષ્ટ(૫) તરીકે દર્શાવ્યો છે.

શ્રીમાલવંશમાં આભૂષણરૂપ, સ્તંભનપુરમાં નિવાસ કરતા,
સંઘપતિ વરસિંહના પુત્ર ધર્મિષ્ઠ ધનરાજે
સંઘવી ધનરાજ વિ. સં. ૧૪૮૬(૯)માં ચૈત્ર વ. ૧૦ શનિવારે
રામચંદ્રસૂરિ ગુરુ સાથે તથા કુટુંબ અને
સંઘ સાથે યાત્રા કરતાં જીરપલ્લિનાથ અને અર્બુદતીર્થને
નમસ્કાર કર્યા છે.^૨

૧. “શ્રીઉકેશવંશે શ્રીસંખવાલગોત્રે મં.આંખા-પુત્ર સં. કોચર હયા.
જિણુષ કોરંટઇ નગરિ અનઇ સંખવાલીગામઇ ઉત્તંગતોરણ જૈનપ્રાસાદ
કરાવ્યા. આખૂ જીરાઉલઇ શ્રીસંધિસું યાત્રા કીધી. જિણુષ આપણુષ
ઉદારણુષ આપણા ધરનઉ સર્વ ધન લોકનં દૈઇ કોરંટઇ કર્ણ-નામના
લીધી. ”
—જેસલમેરભાં. ગ્રંથ-સૂચી (પૃ. ૭૦).

૨ “રસ-વસુ-પૂર્વમિતાન્દે X X શ્રીજીરપલ્લિનાથમર્બુદતીર્થ તથા નમસ્કુહતે ॥”

—અર્બુદ-પ્રાચીનજૈનલેખસંગ્રહ લે. ૩૦૩.

દાનગુણપૂર્ણ, દેવ-ગુરુ-લક્ષ્મી, દેવકુલપાટક(દેલવાડા)માં વિધિચૈત્ય આદિનાથ-ભુવનના દક્ષિણ મેલાદેવીની યાત્રા પાર્શ્વમાં કરાવેલા શ્રેષ્ઠ અષ્ટાપદ-પ્રાસાદમાં સમલિકાવિહાર, ગજાધિરૂઢ ભરત અને મરુદેવીની મૂર્તિ, તથા અનેક ણિઓ અને ગુરુ-મૂર્તિ સાથે ૧૭૦ જિન-ણિઓ કરાવનારી, ૩૬ શ્રેષ્ઠ પ્રભાવનાપૂર્વક ઉત્તરાધ્યનનાં ૩૬ અધ્યયનો વંચાવનારી-વ્યાખ્યાન કરાવનારી, સંઘપતિ-પદવી ધરાવનાર સં. રણમલ્લ, સં. રણધીર પ્રમુખ પરિવારવાળી, સાહ સહણ(મોક્ષરાણાના પ્રધાન)ની માતા મેલાદેવી(મેવાડના મંત્રી રામદેવની ભાર્યા) સુશ્રાવિકાએ ચતુર્વિધ સંઘને શત્રુજય, જીરા-પદવી, ફલવર્ધિ તીર્થોની યાત્રા કરાવી હતી.^૧ તેણીએ વિ.સં. ૧૪૮૬ વૈ. શુ. ૫ મે લખાવેલી અને ખ. ગ. જિનવર્ધનસૂરિ-શિષ્ય પં. જ્ઞાનહંસગણિને પઠન-પાઠનાદિ માટે અર્પણ કરેલી સંદેહ-દોલાવલી-વૃત્તિના અંતમાં એવો ઉલ્લેખ છે. મેલાદેવીના વિશેષ પરિચય સાથે લોંબડી-જૈનભંડારની પુસ્તિકાનું એ અવતરણ દેવકુલપાટક(ય. વિ. શ્રં. પૃ. ૨૩)માં પ્રકટ થઈ ગયું છે.

વિ. સં. ૧૪૯૧માં રાણા શ્રીકુલકર્ણના રાજ્યમાં ઉપકેશ-જ્ઞાતિના શાહ(પ્રધાન)સહણા શાહ સારંગે જીરાઉલાના સમ ધર્મચિંતામણિ(પાર્શ્વનાથ)ની પૂજા-નિમિત્તે દેલવાડા(મેવાડ)ની માંડવી ઉપર ૧૪ ટંકા લાગો કર્યો હતો. તે સંબંધના શિલાલેખમાં તે ગ્રાસ કોઈ ન લોપે તે માટે રાણા હમીર, ખેતા, લાખા, મોક્ષ

૧. “ શ્રીચતુર્વિધસંઘસ્ય કારિતશ્રીશત્રુંજય-જીરાપહ્લી-ફલવર્ધિતીર્થયાત્રયા સાધુશ્રીસહજમાત્રા મેલાદેવીસુશ્રાવિકયા...”

અને રાણા કુંભકર્ણની આણુ તથા સંઘની આણુ દીધા પછી જીરાઉલા અને શત્રુંજયના સમ આપ્યા છે.^૧

ખરતરગણુ-નાયક જિનકુશલસૂરિના પ્રશિષ્ય પં. વિનય-
પ્રલના શિષ્ય સાધુ ક્ષેમકીર્તિ પ્રસિદ્ધ વાચ-

ક્ષેમકીર્તિ

નાયાર્ય વિક્રમની ૧૫ મી સદીમાં થઈ ગયા,

જેમણે વાણી-દીપિકાથી ઠેકાણે ઠેકાણે

મિથ્યાત્વ-અંધકાર દૂર કર્યો હતો. જેમણે ૧૧૦ વિક્રાન્ શિષ્યો તૈયાર કરાવ્યા હતા. જીરાપહ્લી-પાર્શ્વની ઉપાસનાથી આચાર, વિચાર, વિધિ, વિહાર અને વિનેયજન વિષયમાં તેમની સાતિ-શયતા થઈ હતી.^૨ જેઓએ પોતાનો અંતકાલ જાણી મહિના પહેલાં અનશન સ્વીકારી સિદ્ધશૈલને પ્રણામ કરવા પ્રયાણ કર્યું હતું. તેમના પ્રશિષ્યના શિષ્ય પાઠક ક્ષેમરાજે વિ. સં. ૧૫૪૭ માં હિંસારકોટ-વાસી શ્રીમાલવંશી, પટુપર્પટગોત્રી શ્રાવકરત્ન દોદના આગ્રહથી રચેલી સ્વોપજ પ્રા. નવી ઉપદેશસમતિકાની વિસ્તૃત ટીકાની પ્રશસ્તિમાં એ જણાવ્યું છે.

૧ “ સંવત્ ૧૪૯૧ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૨ સોમે રાણાશ્રીકુમ્ભકર્ણવિજય-રાજ્યે X X એ ગ્રાંસુ જિ કો લોપડે તેહરહિં રાણાશ્રીહમીર રાણાશ્રીજેતા રાણા-શ્રીલાષા રાણામોકલ રાણાકુંભકર્ણની આણ છહ્ । શ્રીસંઘની આણ ।
જીરાઉલા શ્રીશત્રુંજયના સમ । ”

—વિશેષ માટે જૂઓ સ્વ. શ્રીવિજયધર્મસૂરિ-સંપાદિત દેવકુલપાઠક
(ય. વિ. ગ્રં. ૫. ૩૩).

૨. “ **જીરાપહ્લી-પાર્શ્વોપાસનતો** યસ્ય સાતિશયતાઽઽસીત્ ।

આચારે ચ વિચારે વિધૌ વિહારે વિનેયજને ॥ ”

—ઉપદેશસમતિકા-પ્રશસ્તિ (જૈનધર્મપ્ર. સભા, ભાવ.).

વિક્રમની ૧૫ મી સદી(સં. ૧૪૯૯)માં પં. મેઘ(મેહો)—
 “ ઘણી વાત અરબદની લલી, અગ્નિ જસિઉં હિવ જરાઉલી;
 પ્રગટ પાસ કરઉ અતિ લલઉ, સકલ સામિ શ્રીજરાઉલઉ. પદં
 સદા સંઘ આવઈ અતિઘણા, પ્રત્યા પૂરઈ સવિહું તણા;
 ભાજઈ ભીડ રોગ સવિ ગમઈ, જરાઉલઉ પાસ ઇણિ સમઈ. ૬૦
 —પ્રાચીનતીર્થમાલા-સંગ્રહ (ચ. વિ. ગ્રં. પૃ. ૫૩)

વિક્રમની ૧૬ મી સદીમાં.

ખ. ગ. જિનસાગરસૂરિના અનુયાયી ધર્મચંદ્રગણિ-શિષ્યે,
 ખ. ગ. મતિનંદને રચેલ ધર્મવિલાસની હ. લિ. પ્રતિના
 પ્રારંભમાં—“ ૐ નમઃ શ્રીજીરાપલ્લીશશ્રીપાર્શ્વનાથાય । ”

વિ. સં. ૧૫૦૭ માં ઉદયધર્મ—

“ × જીરિકાપુરી-પુરન્ધ્રી-મૃગનાભિપુણ્ડક ! × × ૧
 × જીરાપલ્લિપુરી-પુરન્દરમ્ × × ૧૫ ”

વિક્રમની ૧૬ મી સદીના પ્રારંભમાં, સિદ્ધાંતરુચિ—

“××જીરાપુરીશઃ સુખમાતનોતુ સ્વકીયસિદ્ધાન્તધિયં ધિનોતુ॥૧૭
 इत्थं श्रीजयराजपल्लिनगरी-सीमन्तिनी-शेखरः × × × ૧૧ ”

જીરાપલ્લીપાર્શ્વ-વરપ્રસાદ.

સુપ્રસિદ્ધ જિનવલ્લભસૂરિએ રચેલ ૫ જિન-ચરિત-
 સ્તોત્રની વૃત્તિયો રચનાર સાધુસોમગણીએ વિ. સં. ૧૫૧૯ માં
 પોતાના પરિચયમાં સૂચિત કયું છે કે-જિનલદ્રસૂરિના શિષ્ય
 સિદ્ધાન્તરુચિ મહોપાધ્યાય, કે જેમણે જીરાપલ્લીપાર્શ્વ-
 પ્રભુ પાસેથી વર પ્રસાદ મેળવ્યો હતો અને ગ્યાસદીન શાહ

(માળવાના પાતશાહ)ની મહાસભામાં વાદી પર વિજય મેળવ્યો હતો; તેમના એ શિષ્ય હતા.^૧

વિ. સં. ૧૫૨૪માં પ્રતિષ્ઠાસોમ, સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય (મંગલ શ્લો. ૪) માં—

“ શ્રીજીરપલ્લિનગરી-ગુરુમલ્લિવલ્લિ-

પ્રોલ્લાસનોન્નતઘનાઘનસંનિમો યઃ ।

કાલે કલૌ પ્રવિલસત્પ્રબલપ્રતાપો

જાગર્તિ પાર્શ્વજિનરાજમહં સ્તુવે તમ્ ॥ ”

વિ. સં. ૧૫૨૫માં તપાગચ્છના લક્ષ્મીસાગરસૂરિના આધિપત્ય સમયમાં.

સંઘવી ગદરાજ, ડૂંગરશાહ અને સંડ નામના શ્રીમંત શ્રાવકોએ ઉત્સવપૂર્વક આ જીરાવલ્લિ-અમદાવાદના મં. પાર્શ્વ પ્રભુની યાત્રા કરી હતી.^૨ આમાં સંઘવી ગદાશાહ જણાવેલ મંત્રી ગદરાજ(ગદા)શાહ એ અહમ્મદાવાદ-નિવાસી ગૂર્જરજ્ઞાતિના

૧ “ શ્રીસ્વરતરગચ્છેશશ્રીમજ્જિનમદ્રસૂરિશિષ્યાણામ્ ।

જીરાવલ્લીપાર્શ્વપ્રમુલ્લધવરપ્રસાદાનામ્ ॥

શ્રીગ્યાસદીનસાહેર્મહાસમાલ્લધવાદિવિજયાનામ્ ।

શ્રીસિદ્ધાન્તરુચિમહોપાધ્યાયાનાં વિનેયેન ॥

સાચુસોમમણીશેનાક્લેશેનાર્થપ્રબોધિની । x

ત્રાવી ચરિત્રપશ્ચકવૃત્તિર્વિહિતા નવૈકતિથિ વર્ષે ॥ ”

—જેસલમેર જૈન ભાં. સૂચી (અસ્તાવના પૃ. ૧૩).

૨. “ સ્વં મન્યમાના ગદરાજ-ડૂક્કર-શ્રીસંડકેશ્યાઃ સફલં જનુસ્તતઃ ।

શ્રીજીરપલ્લિપ્રમુપાર્શ્વતીર્થકૃદ્યાત્રામકાર્ષુઃ કુશલેન સોત્સવમ્ ॥ ”

—ગુરુગુણુત્તનાકર કાવ્ય (૫. વિ. અં. સર્ગ ૩, શ્લો. ૩૬).

વણિકોમાં અગ્રેસર હતા, સુરત્રાણ(સુલતાન)ના મંત્રી હતા, વિજ્ઞ, ઉદાર, દાની, નીતિમાન, વિનયી હોઈ જેઓ પુણ્ય કાર્યો દ્વારા જૈનમતમાં પ્રભાવક પુરુષ થઈ ગયા. જેણે સોઝીત્રામાં ૩૦ હજાર દ્રમ્મ-ટંકોના વ્યયથી નવું જૈન-મંદિર કરાવ્યું હતું. જે મંદિરની જૈનમૂર્તિયોની પ્રતિષ્ઠા સોમદેવસૂરિએ કરી હતી. જે મંત્રી ગઢરાજે ઘણાં વર્ષો સુધી પ્રત્યેક પાક્ષિક(૧૪)ને દિવસે ઉપવાસ કર્યા હતા અને તેના પારણાના દિવસે ૨૦૦ થી ૩૦૦ શ્રાવકોનું વાત્સલ્ય (ભોજનાદિથી સાધર્મિક-વાત્સલ્ય) કર્યું હતું. તેણે ઘણા દ્રવ્યના વ્યયથી ૧૨૦ મણ પીત્તળનું આદીશ્વરનું ણિમ ભરાવ્યું હતું અને તેને આખૂ ગિરિરાજના ભૂષણરૂપ ભીમ-વિહાર(જિન-મંદિર)માં પહોંચાડાવ્યું હતું. યાત્રા કરવા માટે ઉત્સુક થયેલા આ ગદાશાહ, મહારાજાનું કરમાન જલ્દી મેળવી હજારો મનુષ્યોથી, સેંકડો ઘોડાઓ અને ૭૦૦ ગાડાંઓથી શોભતો સંઘ લઈ સુખે પ્રયાણ કરતાં વિચિત્ર વાદોથી આકાશ ગજવતાં આડંબર-પૂર્વક આખૂ પર્વત પર પહોંચ્યા હતા. ભાનુરાજ, લક્ષ્મીરાજ વગેરે રાજાઓએ તે (સંઘવી ગદાશાહ)નો સત્કાર કર્યો હતો.

લાખ રૈટંક(રૂપીઆ)ના વ્યયથી મોટા સંઘને મિષ્ટાન્ન, પટ વગેરે આપતા તે સંઘવીએ આખૂ ઉપર શ્રીમંતોને વિસ્મય કરનાર મહોત્સવ કરાવ્યો હતો. તે પ્રસંગે વિ. સં. ૧૫૨૫માં સોમજયસૂરિ સાથે પધારેલા લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ પૂર્વોક્ત મૂર્તિ તથા ભીમ-જિનમંદિરમાં રહેલી બીજી ઘણી મૂર્તિયોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તે સમયે સુધાનંદનસૂરિની અનુમતિથી અને આ ગદા સંઘવીના આગ્રહથી ગચ્છનાયકે(લક્ષ્મી-સાગરસૂરિજીએ) જિનસોમ વાચકને પોતાને હાથે આચાર્ય

પદવી આપી હતી. તથા ત્યાં પાટણથી આવેલા, મોટાં ધર્મકાર્યો કરનાર સાધારણશાહના પુત્ર ડૂંગરશાહે કરેલા ઓચ્છવ-પ્રસંગે જિનહંસને વાચકપદ આપ્યું હતું. અને આખૂ-નિવાસી સહ શ્રાવકે ઘણા ધનથી પ્રૌઢ મહોત્સવ કર્યો, તે પ્રસંગે પં. સુમતિસુંદરને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું હતું.” —એમનો પરિચય વિ. સં. ૧૫૪૧માં સોમચારિત્રગણિએ રચેલા ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય (ય. વિ. ગ્રં. સર્ગ ૩, શ્લો. ૧૨-૧૪, ૨૬ થી ૩૬) દ્વારા ઉપલબ્ધ થાય છે.

“ જ્યાં વિભૂતિવડે અદ્ભુત પુરુષો ઉત્પન્ન થયા છે, જ્યાં પ્રાણ પ્રજાવડે શ્રેષ્ઠ ઉત્સવો કરાતા હતા, સીરોહીના સં. અને જ્યાં વિમાન જેવાં જિનદેવ-મંદિરો ઊજલ અને કાળ શોભે છે; તે સીરોહી નગરીમાં નિવાસ કરનાર ઊજલ અને કાળ(સં. ઉજ્જ્વલ, કાયક)નામના બે સદ્ગૃહસ્થ શ્રાવકો વિક્રમની ૧૬ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં થઈ ગયા, જેઓ લક્ષ(લાખાજી)રાજના શ્રેષ્ઠ અમાત્યો હતા. તેઓએ સંઘપતિ થઈને અતિ આડંબરથી શત્રુજય વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી-કરાવી હતી. પકવાન, ગોળ વગેરેના નિયમો ગ્રહણ કરનારા તેઓ હંમેશાં ૨૦૦ લોગસસને કાઉસગ, ત્રણે વખત જિન-પૂજન, અને બન્ને વખત (સવાર-સાંજ) પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયાઓ કરતા હતા; જેમણે દુર્ગતિ (દુષ્કાળ)-પ્રસંગે સુધર્મી વણિકોનાં પ્રત્યેક ઘરે હર્ષથી ધાન્ય વગેરેનાં દાનો કર્યાં હતાં, તથા મારવાડ વગેરે દેશનાં મનુષ્યોને હંમેશાં પોતાને ઘરે નિવારણ કર્યા વિના ભોજન, આચ્છાદનો

આખ્યાં હતાં. દુર્લ્લેક્ષથી ખિન્ન થઇને માગવા તરફ પ્રયાણ કરતા લોકોને ભાતાં આખ્યાં હતાં, તે બન્ને કૃપાળુઓએ રંક લોકો તરફ પણ વાતસલ્ય દર્શાવ્યું હતું. કલિયુગ હોવા છતાં જેઓ પાંચ પ્રકારના પ્રમાદોથી કલંકિત થયા ન હતા. નીતિથી સંચિત કરેલા ધનવટે જિનેશ્વરોનાં શુભ થયેલાં મંદિરોનો ઉદ્ધાર કરવામાં વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરી હતી. મારવાડ વગેરે દેશોમાં પાંચશેર પાંચશેર ખાંડના પડાની લહાણીઓ કરી હતી.

લક્ષ્મીસાગરસૂરિ-શિષ્ય સોમજયસૂરિનાં વચનામૃતનું પાન કરીને તે બન્ને શ્રાવકોએ ૮૪ દંપતીઓ (યુગલો) અને બીજા ધન્ય મનુષ્યો સાથે, રાજા અને સમાજની સાક્ષીએ સીરોહીમાં ગુરુનાં મુખ-કમલથી બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યું હતું. તે પ્રસંગે હજારો રૂપા-નાણાંવડે સજ્જનોને તાંબૂલો આપી આશ્ચર્યકારી મહોત્સવ કર્યો હતો. એ બન્ને ઊજલ અને કાળ નામના મુશ્રાવકોએ પહેલાં સોમદેવસૂરિ સાથે જીરાપલ્લી-પાર્શ્વજિનને વંદન કર્યું હતું અને કર-મોચન વગેરે દ્વારા ૭ દિવસ મહોત્સવ કરાવ્યો હતો. ”-એમ તેમના સમકાલીન સોમચારિત્ર-ગણિએ વિ. સં. ૧૫૪૧ માં રચેલા ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય (સર્ગ ૩, શ્લો. ૬૧-૭૧. ય. વિ. ગ્રં.)માં જણાવ્યું છે.

૧. “શ્રીસોમદેવૈઃ સહ સૂરિભિઃ પુરાયૌ જીરપલ્લ્યાં જિનપાર્શ્વવન્દનમ્ ।
અકારિષાતામિહ સપ્ત વાસરાન્ મહેન યાવત્ કર-મોચનાદિના ॥ ”

—ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય (સર્ગ ૩, શ્લો. ૬૫.)

જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ-સ્તવનોમાં

[૧]

*વિ. સં. ૧૪૩૨માં કવિરાજ મેરુનંદને વિક્રમની પંદરમી સદીની ગુજરાતી કવિતાના ઉચ્ચ નમૂનારૂપ રચેલી યમક અનુ-પ્રાસમય કવિત્વ-છટાથી સુંદર, વસંત-વર્ણનવાળી ‘જીરાપદ્મી-પાર્શ્વનાથ-ફાગુ’ નામની સરસ મનોહર કૃતિ (વિ. સં. ૧૫૧૯ માં લખાયેલી નાહટાજીની પ્રાચીન પ્રતિ પત્ર ૨૮૮ થી ૨૯૦ માંથી લખેલી), સાહિત્ય-રસિક ઇતિહાસપ્રેમી સાક્ષર શ્રીમોહનલાલ-ભાઈ દ. દેશાઈએ સૌહાર્દથી ઉપયોગ માટે આ ફાર્મ છપાતાં અમ્હને મોકલાવી છે. તે અહિં દર્શાવતાં આનંદ થાય છે—

“ સમરવિ ત્રિભુવન-સામણિ, કામણિ-સિર-સણુગારુ,
કવિયણુ-વયણિ જ(જા) વરસઈ, સરસ અમિઉ અપારુ;
વિઘન-વિણાસણુ સાસણુ, સામિઉ પાસ કુમારુ,
ગાયવિ સિરિજીરાઉલિ-રાઉ, લિઉં ફલ સારુ. ૧

સિરિ અસસેણુ મહીપતિ, દીપતિ કુલ-આધારુ,
જીવતિ સતિ અલિરામા, વામાદેવિ-ભત્તારુ;
પાસ કુમરુ તસુ જાતક, પાતકહરુ જગ-સામિ,
સેવક - દુરિત - ખયંકરુ, સંકરુ લીધઈ નામિ. ૨

* આ કાવ્ય વિક્રમની પંદરમી સદીમાં (પૂ. ૫૧ માં) જોઈએ, પાછળથી મળવાથી અહિં છપાયેલ છે. આ કવિએ પોતાના દીક્ષાગુરુ ખ. ગ. જિનોદયસૂરિનો વીવાહલો, તેમના સ્વર્ગવાસ સં. ૧૪૩૨ લગભગમાં રચ્યો હતો, જે અમ્હારા સાર સાથે જૈન ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય-સંચય (આ. સભા) માં પ્રકટ થયેલ છે. આ કવિની ‘અનિત-શાંતિ-સ્તોત્ર’ વગેરે કૃતિયો જાણવામાં આવી છે.

રમતલઇ જેણુ ભુજંગમુ, જંગમુ ખોડિ મઝારિ,
જલણિ જલંતઉ રાખિઉ, દાલખિ ફલુ નવકારિ;
કુમઠ કઠોરુ પયોધરિ, જો ધરિઉ નવકારિ,
મુગતિ-રમણિ-મન-રંજણુ, ભંજણુ ભાવઠ ભારિ. ૩

જીરાઉલીય સતીસય, દીસઇ તસુ અવતારુ,
એકલમલિ જિણુ સાદરિ, આદરિઉ જગ-ભારુ;
ચઉરાસિય નર-નાયક, પાયક ભડ સપરાણુ,
ચોર ચરડ બહુ માનઇ, માનઇ સિરિ જસ આણુ. ૪

જસુ ડરિ કરિ ધરિ, મિ(નિ)ય પ્રિય ત્રિય નિતુ જંપઇ ઈમ,
ફૂડઇ મનિ પાસહુ તણી, ઘણીય મ લાંઘસિ સીમ;
ઘરણિ લણુઇ સુણિ ચોરલા!, મોરલા વચણુ અચાણુ!,
પાસ—પહિય મત ટૂકિસિ, ચૂઝ્કિસિ તૂ નિજ પ્રાણુ. ૫

જઇ પ્રભુ-પંથિ વહંતડા, કંતડા! પાડસિ વાટ,
આપણુપઉં દુખિ પાડસિ, પાડસિ અમ્હુ બય વાટ;
દેસિ વિદેસિ ગયઉ પ્રિય!, પિઉસ મ પાસહુ કોસ,
અમ્હુ રહિસિઉં ઇણુ દેસહિ, દેસિ મ પાછઇ દોસુ. ૬

મૂરખ! મ નમન ઢાંઢસિ, કાઢસિ તઉ ઘડ સાપુ,
આગઇ ઇણિ પ્રભુ-લાંછણિ, લાંછણિઉ તૂ બાપુ;
જીરાઉલઉ ન કોપસિ, રોપસિ તઉ સિરિ-ભાણુ,
અવરુ નયરુ ઘણુ પામિય, સામિય! માન જિ માણુ. ૭

ઇણિ અવસરિ કહિ કેવડુ, એવડુ બસુ પ્રતાપુ,
કલિંયુગ-રાજિ જિ ઘોરિય, ગોરિય લણુઇ તિ બાપુ;
જિણિ દિણિ દેવહ જોઇ, ન કોઇ ન પૂછઇ સાર,
તિણિ દિણિ બંલણુ બત્રિ, બત્રિય વણુ અદાર. ૮

ધણિ મહિમા-ગુણિ રંજિય, અંજિય નયણ વિસાલ,
મુખિ તંબોલિ સુરંજિય, રંજિય અધર પ્રવાલ;
લડહિય તનિ લડસડતીય, ઘડતીય ભાવ રસાલ,
નેહ-ગહિદિલય હિયડુલા, પ્રિયડુલા જંપઈ ખાલ. ૯

જઈ પ્રિય! પ્રેમ અકારિમ, વારિ મ તઉ અમ્હુ આણુ,
પાસુ વંદાવિ કહિ વરિ, અવરિ ન ભૂષણિ કાણુ;
ધરણિ--વયણિ રૌમંચિય, અંચિય સવિ ભરતાર,
સોવન અનઈ સુગંધહિ, ણંધહિ કહિ કિમ વાર? ૧૦

તકિખણુ પંથિ વિગાહણુ, વાહણુ વેગહિ જૂત,
પાસ જિણેસર સુંદર, મંદિરિ—ખારિ પહૂત;
દરિસણિ સામિઉ દીઠઉ, મીઠઉ અમિય-સમાણુ,
પૂજ-મહિમ અતિ ઓપિય, રૌપિય પુણ્ય-પ્રમાણુ. ૧૧

આવિય મેચિછ અખંડિત, મંડિત નિજ નિજ વેસિ,
ચઉદિસિ તણિય સુયાલિય, ખાલિય મંડપ-દેસિ;
જસુ મુખ-કમલુ નિરુપમ, રૂપ મ દિઉ સસિ-ગેણિ,
સરલ તરલ જસુ વીણિય, લીણિય રમઈ નિતાંજિ. ૧૨×××

તિણિ અભિમાનહિ રતિપતિ, રતિ-પતિ માસ વસંત,
ખો(ખો)લ ભણી અવતારિઉ, ભારિઉ કુસુમ હસંત;
ગિરિવરિ ગિરિવરિ પુરિ પુરિ, વનિ વનિ પરિમલ સાર,
દીસઈ વિહસય જણુ સઈ, વણુસઈ ભાર અઢાર. ૧૮

દક્ષિણ વાઉ મહીતલિ, સીતલ લહકિઉ જામ,
વિરહિ-નીસાસડે કાલઉ, ખાલઉ બહિકિઉ તામ;
સકલ કમલ-વનિ મહકિય, ટહકિય કૌયલ જાણુ,
પંથિય મનિ દુખ ધરતિય, વરતિય મનમથ-આણુ. ૧૯

વાજઘ વણિ અલિ કરિય, ભેરિય પ્રથમારંભિ;
પાન-તણુઘ મિસિ ઊડિય, ગૂડિય કદલિય-થંભિ;
ખડુફલી નમઘ બીજુઉરિય, મઉરિય અંબ રસાલ,
સહજિ સુભાગહિ રયડલા, સૂયડલા ખેલય ડાલ. ૨૦

મધુકર ન દિહિ જંપક, ચંપક અતિ અભિરામ,
વનસિરિ દીપ ઊતારતિ, આરતિયા સિરિ કામ;
વેઉલ પાડલ કરુણિય, અરુણિય દાડિમ ફૂલિ,
લીજઘ એકઅ વાટડી, વાટડી છાડઘ ભૂલિ. ૨૧

પરિમલ દસ દિસિ વાસઘ, વાસઘ સારસ હંસ,
ખેલઘ નારિ સરીસઘ, રીસઘ સઘ અવતંસ;
પંથિ જિ વહઘ અકારણ, દારણ તાહ જંખીર,
હરધુ કરઘ તીહ કેતક, જેતક સાધઘ વીર. ૨૨

પંથિક પંથિય સોણિય, સોણિય કુસુમ પદ્માસ,
દેવ(ખ)વિ તરુણ પ્રવાસુય, હાસૂય છંડય આસૂ;
વણસઘમાહિ પસાયણિ, રાયણિ અનુ કણ્યાર,
અવર મનોહર ગરુયર, તરુયર ફલિય અપાર. ૨૩

તિણિ ખણિ ત્રિભુવન કંપઘ, ચંપઘ રતિપતિ સીમ,
મોર મધુર સરિ આલવઘ, જાલવઘ વિરહિણી કીમ?;
વિરહિણિ એક લણુઘ ‘સહિ! કહિ કિમ આવઘ નાહુ?;
મઝ તનિ સીતલિ ચંદન, ચંદ ન ફેડઘ દાહ?’. ૨૪

એકિ લણુઘ ‘કુલ-દેવતિ, સેવતિ તૂ જગસામિ,
પ્રિય પરદેસિ પહૂતઉ, ગૂતઉ કવણુ વિરામિ?;
ઘણિ પરિજગ જગડંતઉ, કંતઉ રતિ વર નારિ,
સહિઉ વસંતિહિ ધાઈઉ, આઈઉ પાસહ બારિ. ૨૫

દોખઉ જાત્રણિ ખેલિય, લેલિય મનિ નવકારિ,
પાસ-ભગતિ અધિકેરિય, ફેરિય મનહ મઝારિ;
અવસરુ નહી અમીણઉ, હીણઉ ચિંતય મારુ,
બુદ્ધિ વિમાસિય નાઠઉ, ધાઠઉ રતિ-ભરતાર. ૨૬

પ્રભુ પગિ લાગિ મનાવધ, આવધ માસ વસંતુ,
જય જય રવુ જગિ વાજિઉ, ગાજિઉ જિણુ જયવંતુ;
જાત્રિય હરપિ અંકૂરિય, પૂરિય સવિ મનિ આસ,
પ્રભુ-દરિસણિ વલિ કામિઉ, પામિઉ નિજ નિજ વાસ. ૨૭

સિરિજીરાઉલિ-નાયક, દાયક બુદ્ધિ અપારુ,
ઘણિપરિ પુરિ પુરિ ગાજધ, છાજધ તૂ અવતારુ;
થંભણપુર સેરીસધ, દીસધ મહિમા સારુ,
ફલવદ્ધિય કરડેડઉ, ફેડઉ દુરિત-વિકારુ. ૨૮

રાણિઉ જિણિ સંખેસરિ, અવસરિ સારંગપાણિ,
જરાસંધુ બલિ શ્રીતઉ, જીતઉ જાસુ પ્રમાણિ;
પંચાસરઉ ચિંતામણિ, નવપદ્મવ નવખંડુ,
પાસજિણિંદુ જયઉ જગિ, સોહગિ દાનિ અખંડુ. ૨૯

ચઉદબત્તીસધ સંવતિ, સંમતિ લે ગુરુ-પાસિ,
જીરાઉલિ-પતિ ગાધઉ, છાધઉ જગ જસ વાસિ;
પાસહ ફાગુ સુ નંદઉ, ચંદઉ જા અભિરાસુ,
સો(સા)હધ મેરુ સુ નંદઉ, નંદઉ મુનિજન વા(ના)મુ. [૩૦]

ઇતિ શ્રી જીરાપદ્મી-પાર્શ્વનાથ-દ્વાય સમાપ્તઃ ।”

—પૃ. ૩૬ ની ટિપ્પનીમાં દર્શાવેલાં ૬ થી ૧૧ ત્રણ પદ્યો પણ
એ જ વિ. સં. ૧૫૧૬ માં લખાયેલી પ્રતિ(પત્ર ૨૭૩-૪)માં
રહેલ પાર્શ્વનાથ-ચરિત્રરૂપ વિજ્ઞપ્તિમાંનાં છે. એ જ પ્રતિ

(૫૩ ૨૬૪)માં લખેલી ૧૧ પદ્યોવાળી બીજી જીરાપદ્ધી-
પાર્શ્વનાથ-વીનતી છે, જેનાં છેલ્લાં ચરણો સરખા હોવા છતાં
અંતમાં જીરાઉલા પાર્શ્વનાથનો વિવિધ પ્રભાવ સૂચવે છે-

[૨]

“ મહાનંદ-કલ્યાણ-વદ્ધી-વસંતો,
પ્રતાપે અનંતો પ્રભાવે લસંતો;
સવે દુકખ જો પાસ-નામેણ ચૂરઈ,

જગન્નાથ જીરાઉલઉ આસ પૂરઈ.	૧
” ” પાસ સોહઈ.	૨
” ” બંધ છોડઈ.	૩
” ” લોક તારઈ.	૪
” ” ઇ શ્રી અપારો.	૫
” ” ગુણિહિ ગાજઈ.	૬
” ” પાસ દીઠઈ.	૭
” ” જે ય વંદઈ.	૮
” ” રોગ ટાલઈ.	૯
” ” જાસ ચિત્તે.	૧૦
” ” રંગિ ગાયઉ.	૧૧

— આ કવિતાનો આઘંત ભાગ બીજી પોથીમાં આ પ્રમાણે છે —

“અહો! પાસનાહો જિણો સખપલાવો, સદાચારચારિત્તસુંદર-સલાવો;
પુરી-સાર-વાણીરસી-લક્ષ્મી-મો, નમો આસસેણંગને સુદ્ધજમો. ૧

બહુરૂપિ તેજિઈ રવિ જેમ દીપઈ, કલિકાલની કેલિ જે રંગિ જીપઈ;
ઈમ વિજય આરોગ્ય-દાતાર ધ્યાઉ, જગન્નાથ જીરાઉલુ રંગિ ગાઉ. ૧૨”

વિક્રમની ૧૬ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં તપાગચ્છના કવિ
સોમજયસૂરિ-શિષ્ય(?) પ્રાચીન ગુજરાતી છટાદાર સ્તવનમાં—

[૩]

આદિમાં—“ જીરાઉલિ રાઉલિ કય નિવાસ !,
વાસવ-સંસેવિય(અ) પવર પાસ !;
પાસપ્પહુ ! મહ તું (તૂં) પૂરિ આસ,
આસેસણવંસ-વિહિયપ્પયાસ !. ૧

અંતમાં—“ તુહ મહિમા મહિમાહે અસંખ,
સહૂ જાણુઈ આંણુઈ કૂણુ સંખ ?;
સિરિપાસ જિણેસર સામિ-સાલ !,
મણુ-વંછિઅ-પૂરણુ-કપ્પસાલ !. ૪૫

સિરિસોમસુંદરસૂરિ-સુજસજાય !,
ગુણુ-લચ્છીસાયર-પણુય-પાય !;
ભત્તિખર-નિખર સોમદેવ !,
સિરિસુધાનંદનસૂરિ વિહિ[અ]-સેવ !. ૪૭ (૬)
સોમજય સમુજ્જલ કિત્તિ-પૂરિ,
ભવિઅણુ-અંત-તિમિર-સૂર !;
ધઅ ભત્તિઈ જુત્તિય થુણિઅ પાસ !
જીરાઉલિ-જિણુ ! મઝ પૂરિ આસ. ૪૮

ખરતરગચ્છના શાંતિસમુદ્રે, સ્તોત્રમાં—

“ સેરીસે જાલઉરિ જીરવહી કરહેડઈ x x
પણુ-સગ-નવકુણુમંડણુઉ પાસુ નમઉં સવિ કાલિ. ૪”

—(પાટણુ સંઘવીભં.ની પ્રતિમાં)

વિક્રમની પંદરમી સદીમાં થયેલા જણાતા રતનાકરંગચ્છના હેમચંદ્રસૂરિના શિષ્ય જિનતિલકસૂરિએ રચેલ તીર્થમાલા-સ્તોત્ર ચૈત્યપરિપાટિ (ગા. ૨૨) માં—

“ જીરાઉલિ ભેટઉ પાસનાહ ” સ્મરણ કર્યું છે (આત્મા-નંદ પ્રકાશ વીર સં. ૨૪૪૨ શ્રાવણનો અંક પૃ. ૧૪).

બીજા કવિઓના સ્તોત્રોમાં—

“ જીરાપલ્લિપુરોત્તમાજ્ઞતિલકઃ શ્રીપાર્શ્વ-કલ્પદ્રુમઃ X X X
X X X શ્રીજીરાપલ્લિપાર્શ્વ-સ્મૃતિરતિમહિમા સ્થેયસી યસ્ય ચિત્તે ॥૨”

કવિ લક્ષ્મી-વિશેષ (? તિલક ? સાગર) શ્રીજીરાઉલા-પાર્શ્વનાથ-સ્તવનમાં—

“ X X જીરાપલ્લીપદમવિપદં વારિદચ્છાયદેહં X ૧

X X જીરાપલ્લ્યાઃ પથિ વિચરતાં સોદરન્ત્યેવ તેડપિ X ૪

X X X જીરાપલ્લ્યાઃ પરપરિભવો નૈવ ભૂતો ન ભાવી ॥ ૫

ધીરા જીરાઉલિવરપુરીસારશૃંગારભૂતં X X X ૧૩

સ્તોત્રકારોએ ભિન્ન ભિન્ન સ્થાનોમાં રહેલા પાર્શ્વનાથનું સ્મરણ કરતાં જીરાપલ્લિપુરના પાર્શ્વનાથને પહેલાં સંભાર્યા છે—

“ જીરાપલ્લિપુરે ફલર્ધિનગરે વાણારસી-સ્વામિનિ

શ્રીસંલેશ્વરનામકેષુ મથુરા-સેરીસકે સ્તમ્ભને ।

શ્રીમદ્દાહડપલ્લિ-ભિપટતયોર્નાગદ્રહે શ્રીપરે

માલજે કરહેટકે જિનપતિં શ્રીપાર્શ્વનાથં સ્તુવે ॥૩॥ ”

—પ્રાચીન પ્રતિ (ફોટોકોપી પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા) માં.

વિ. સં. ૧૫૧૭ માં લોજ-પ્રબંધ વગેરે રચનાર રત્ન-મંદિરગણિએ રચેલી ઉપદેશતરંગિણી(ય. વિ. ગ્રં. પૃ. ૬)માં પુરુષ-પ્રવર્તિત તીર્થોને ઉલ્લેખ કરતાં જીરાવલીનું નામ પહેલાં દર્શાવ્યું છે.

વિક્રમની ૧૬ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં સુમતિસુંદર આચાર્યની મધુર વાણી સાંભળીને શ્રદ્ધાળુ સદ્ગૃહસ્થ પર સંઘવીમાં વેલ્લાક જિન-યાત્રા કરવા ઇચ્છા થતાં ગુણુરાજ સુલતાન તરફનું ફરમાન મેળવી સંઘ લઈ માંડવગઢ(માળવા)થી રતલામ આવ્યા, ત્યાં બીજા સંઘો મળ્યા. એવી રીતે પર આવન સંઘવીઓએ સંઘો સાથે ઇડરમાં યાત્રા-પૂજા, ગુરુ-વંદન કર્યા પછી વિચાર્યું કે-‘ બીજા દેવોથી ન હરી શકાય તેવી મોટી મોટી આર્તિ-પીડા હરનાર, તથા ઇષ્ટ સુખ કરનાર શ્રીપાર્શ્વનાથ, હાલમાં જીરપદિલપુરમાં છે, તો એની યાત્રા પહેલાં કરીએ ’ એવો વિચાર કરી તે સંઘવીઓએ ત્યાં જઈ પાર્શ્વજિનને નમન કર્યું હતું. વિચિત્ર મહોત્સવો કર્યા હતા. ત્યાં સંઘવી ગુણુરાજે સેંકડો રૂપીઆવડે ઇંદ્રમાલા પહેરી હતી.^૧ ”-વિ. સં. ૧૫૪૧

૧ “ પરદેવાહાર્યમહામહાર્તિહર્તા તથેષ્ટસુલકર્તા ।

શ્રીઆશ્વસેનિરધુના પ્રમુરાસ્તે જીરપલ્લિપુરે ॥

તત્ પ્રથમમસ્ય યાત્રા ક્રિયતે મત્વેતિ સદ્વપતયસ્તે ।

ગત્વાઽઽશુ તત્ર નેમુસ્તં વામેયં ગુણમેયમ્ ॥

રચયન્તિ સ્મ વિચિત્રાનત્ર મહાંસ્તે મુદેન્દ્રમાલાં ચ ।

ગુણરાજસદ્ધરાજઃ સ્વાદ્યક્ષતૈઃ પર્યધાદ્ બહુભિઃ ॥ ”

— ગુરુગુણુરત્નાકર કાવ્ય (સર્ગ ૨, શ્લો. ૮૫ થી ૮૭ ય. વિ. ગ્રં.)

માં સમકાલીન કવિ સોમચારિત્રગણિએ ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્યમાં એ સૂચિત કરેલું છે.

સારંગપુરમાં અધિવાસ કરનાર જેસિંગ શાહ વિનયી,
વિવેકી અને દાનવીર થઈ ગયા. જે સંઘમાં
૮૮ સંઘવીમાં આગેવાન હતા, તેમ સમસ્ત ખાન, ખોજ,
જેસિંગ અને મીર, ઉમરાવ વગેરેના બહુ માનીતા હતા.
રત્ન શાહ જેણે નિર્ધન વગેરે મનુષ્યોના ઉદ્ધાર માટે
નિરંતર દાનશાલા-લોજનશાલા કરી હતી.

તેણે જ્યારે જીરાપહી(જીરાવલા) અને આબૂ તીર્થની
યાત્રા કરવાની ઇચ્છા અને તૈયારી કરી હતી, તે જ અવસરે
આગર(માળવા)ના સંઘવી રત્ન વગેરે ૮૮ સંઘવીઓ સંઘો
સાથે તૈયાર થયા હતા. તેમાં એ સંઘપતિ જયસિંહ અને રત્ન
સૂર્ય ચંદ્ર જેવા અગ્રેસર હતા. ઈડરના મહારાજ ભાનુરાજથી
સત્કૃત થયા હતા. તે સર્વે ઈડરગઢથી યાત્રા કરતા અનુક્રમે
જીરિકાપહિપુરમાં પહોંચ્યા હતા. ત્યાં પ્રભાવક પાર્શ્વનાથ
પ્રભુનાં દર્શન કરી તેઓએ વિવિધ પ્રકારે ભેટ, પૂજા, ભક્તિ,
વિજ્ઞાપિ કરી હતી. કોશ-પ્રમાણુ ધ્વજ-દાનપૂર્વક આડંબરથી
સ્નાત્ર-મહોત્સવ કરાવ્યો હતો. લીધેલા અભિગ્રહો છોડ્યા હતા.
૩ દિવસ સુધી બન્ને સંઘવીઓએ મોટી લોજનશાલા ખુલ્લી
કરી હતી. સંઘવી જયસિંહે દુર્જય દેવાયત નામના કોળી
પાસેથી બંદીઓ છોડાવ્યા હતા. ત્યારપછી તે સંઘો આબૂ
તીર્થની યાત્રા માટે ગયા હતા-એનું સવિસ્તર વર્ણન સમ-
કાલીન કવિ સોમચારિત્રગણિએ વિ. સં. ૧૫૪૧ માં ગુરુગુણ-
રત્નાકર કાવ્ય(સર્ગ ૪)માં કર્યું છે.

પ્રાગ્વાટ(પોરવાડ)વંશમાં નંદુરબાર-નિવાસી સંઘપતિ
લીમનો પુત્ર ડૂંગર સુશ્રાવક થઈ ગયો,
ગુણુરાજની યાત્રા જેના વંશજ ગુણુવાન્ ગુણુરાજે પદ-પ્રતિ-
ષ્ઠાદિ સુકૃતો કરાવ્યાં હતાં. તેણે શત્રુજય,
રૈવત, જીરાપલ્લી, અર્બુદ વગેરે તીર્થોની યાત્રાઓમાં દ્રવ્ય-
વ્યય કરી પોતાનો જન્મ સફલ કર્યો હતો.^૧ જેને લખમાઈ
પત્નીથી કાલુ નામનો વિનયી સુપુત્ર હતો; તેને જસમાઈ,
લલિતાદે, વીરાઈ નામની પત્નીઓ હતી. તે કાલુશાહે જિન-
ભવન, જિનમૂર્તિ, જિનાગમ તથા ચતુર્વિધ જૈનસંઘ એ ૭
ક્ષેત્રોમાં અને દીન જનોના ઉદ્ધારમાં સ્વોપાર્જિત દ્રવ્યનો વ્યય
કર્યો હતો. વાચક મહીસમુદ્રગણિના સદુપદેશથી વિક્રમની ૧૬ મી
સદીના ઉત્તરાર્ધમાં ચિત્કોશ-જ્ઞાનભંડારમાં સ્થાપન કરવા માટે
તેણે વૃત્તિ સાથે સિદ્ધાંતસૂત્રો લખાવ્યાં હતાં. તેમાંની લીંબડી
ભંડારની આચારાંગ-નિર્યુક્તિ તથા વડોદરાના જૈનજ્ઞાન-
મંદિરમાં રહેલી વિ. સં. ૧૫૫૧ માં લખાયેલી પિંડનિર્યુક્તિ
પુસ્તિકાના અંતમાં એ ઉલ્લેખ છે.

[૪]

મંત્રી પેથ, પાર્શ્વનાથ-વિવાહલઉ(કવિત્ત)માં—

(માઈ ! એ નયરહ સીહ-દૂઆરિ—એ દાલ)

“સરસતિ સામિણિ ! કરઉ પસાઉ, મઝ મનિ એઉ ઊમાહલુ એ;
ધવલ-બંધિં બહુ લાગઉ ઢાઉ, ગાયસો જિણુ જીરાઉલુ એ. ૧
મૂલ ચરિત્ર પ્રભુ કેરઉ પાસ, ભાવિહિં ભવિયણુ ! સાંભલઉ એ;
સાંભલતાં હુઈ પુણ્ય-પ્રકાસ, ટલઈ ભવંતર દેવના એ. ૨”

૧ “ શ્રીશત્રુંજય-રૈવત-જીરાપલ્લ્યર્બુદાદિયાત્રાસુ ।

વિત્તવ્યયસફલીકૃતજન્મા તદ્વધૂઃ લષમાઈ ॥ ૩ ॥ ”

અંતમાં—(હાલ ઊલાલઉ)

“ જીભ સહસ મુખિ હોઈ, કોડિ વરસ કવિ જોઈ;
તુ લવલેસ ન જાણુઈ, મૂરખ કિસઈ વખાણુઈ ?
મંત્રિ પેથ ઈમ બોલઈ, અવર તા કાંઈ તુમ્હ તોલઈ. ૩ x x

હું તુ પૂરિ પ્રવાહિઉ, તું સરણાગતિ-સાહિઉ;
કરિ કરિ દેવ! પસાઉ, જગિ જીરાઉલિ-રાઉ. ૬ x

x કીધઈ કેવિત વિશાલ, રૂઝડું અનઈ રસાલ. ૮

x પઢઈ ગણુઈ તાંહાં સિદ્ધે, આવઈ અવિચલ રિદ્ધે. ૯

—પાટણ જૈનભંડાર-ગ્રંથ-સૂચી (ભા. ૨)

[૫]

૧વિ. સં. ૧૫૫૪ માં કોરંટગમ્હના કવિ નન્નસૂરિ,
જીરાઉલા-ગીતમાં—

“ શ્રીજીરાઉલિપુરવર-મંડણુ,
જગ-ગુરુ રે, જગ-ગુરુ પાસ જિણેસરુ એ;
દેવ-દેહાસર વંછિત સુષ(ખ)-કર,
અઢલિક રે અઢલિક મલ અલવેસરુ એ.

અઢલિક અલવેસર અગંજિત અતુલ બલ ત્રેવીસમઉ,
તેત્રીસ સુરવર કોડિમાહિ અવર કોઈ ન જોહ સમઉ;
શ્રીસંઘ આવઈ ત્રિહુંદિસિના મનિહિં આણી ભાઉલઉ,
કલિકાલમાહિઈ પ્રગટ પ્રતપઈ પાસનાહ જીરાઉલઉ. ૧

૧ “છણિપરિ અરબુદ-ચેત-પ્રવાહિ જિ કીજઈ આણુંદ-પૂરિ;
પનર ચઉપનઈ બણુઈ મન-રંગિઈ કોરંટગમ્હ નનસૂરિ. ”

પટ દરસણુ નિતુ સેવા સારઈ,
અહનિસિ રે અહનિસિ જપઈ યોગીસરૂ એ;
મૃગમદ અગર કપૂર ઊખેવઈ,
તૂઠઉ રે તૂઠઉ તેહનઈ દિઈ વરૂ એ.

વર દીઈ તૂઠઉ ભગત જનનઈ, તુમ્હ પસાઈ નહીં મણા,
ઘણુ રચણુ કંચણુ રાજ રાણિમ ભોગ લહીઈ અતિ ઘણા;
સિરિ ધરઈ આણા રાય રાણા, સેસની પરિ તુમ્હ તણી,
શ્રીપાસ જીરાઉલઉ જિણુવર ધ્યાઈ મનિ પટ દરસણી. ૨ પદ૦

ચોર ચરડ નવિ લાગઈ મારગિઈ,
વધરી રે વધરી વિરૂં નવિ કરઈ એ;
સીહ ભુયંગમ નાવઈ પાસઈ,
હૂતર રે હૂતર સાયર તે તરઈ એ.

તે તરઈ સાયર ભૂત ડાઈણિ, પ્રેત વિતર નવિ છલઈ;
ગ્રહ-તણીય પીડા રોગ વિસમા, વિઘન બંધન લય ટલઈ.
ભવ ભીડ ભાવઠિ દુકખ દાલિદ, દુરિય દોહિગ બઈ સહી;
ઇક ચિત્તિ જીરાઉલઉ જપતાં, ચોર ચરડ લાગઈ નહીં ડ ચોર૦

સંઘ-મંગલકર ભોગ-પુરંદર,
મહીયલિ રે મહિયલિ મહિમા અતિ ભલઉ એ;
વામા-નંદન જગદાનંદન,
આસસેણુ રે આસસેણુ રાયાંકુલ-તિલઉ એ.

આસસેણુરાયા-કુલ-વિભૂષણુ, સકલ મૂરતિ જાણીઈ;
અવદાત તુમ્હયા એક જીલિઈ, કેતલા વખાણીઈ ?
શ્રીપાસદાદા સહત જયવંત, જીરાઉલઉ પરમેસરૂ;
ભણુઈ નનસૂરિ મોરઉ સ્વામી, સયલ સંઘ મંગલકરૂ. ૪ સંઘ.

—(વડોદરા-પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરની વિ. સં. ૧૫૭૪ માં લખાયેલી પ્રતિમાં)

સીરોહી-રાજ્યમાં સીરોહીથી ૬ માઇલ દૂર, મેડાગામથી ૪ માઇલ આખૂની નાની ત્રિકોણ પહાડી જગ્યામાં હુમ્મીર-ગઢ નામનું પ્રાચીન સ્થાન હાલમાં ખંડેર જેવી સ્થિતિમાં ઊભું છે. ચોતરફ જંગલ હોઇ વિષમ માર્ગમાં છે. જ્યાં ૪ જૈનમંદિરો, ૧ જૈન ધર્મશાળા અને ખંડિતપ્રાય કિલ્લો છે. પર્વત-ટેકરીની ઢાળવાળી જગ્યા પર રહેલાં ૩ જૈન મંદિરોમાં એક સૌથી મોટું મકરાણા પાષાણનું સુંદર નકશી-કોરણીવાળું અને અધિક પ્રાચીન જણાય છે. ચોથું મંદિર રસ્તા ઉપર નાનું અને પ્રાચીન છે, તેમાં ઉપર્યુક્ત ત્રણે મંદિરોની પ્રાયઃ ખંડિત સર્વ પ્રતિમાઓ પાછળથી સ્થાપી જણાય છે; જેમાં સં. ૧૨૧૬ નો પ્રતિષ્ઠિત ચોવીશી-પદ્મ અને સં. ૧૩૪૬ માં વર્ધમાનસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શાંતિનાથદેવ (કાઉસગ્ગીયા) વગેરે પ્રતિમાઓ જણાય છે.

મુખ્ય મંદિરના ગૂઢ મંડપમાં બનેલાં બે બાજુનાં બે આલાં (તાકાં) પર વિ. સં. ૧૫૫૨ પોષ વ. ૭ સોમના સં. શિલાલેખમાં જણાવ્યું છે કે-એ સમયમાં બૃહત્પાપક્ષના ધર્મરત્નસૂરિના ઉપદેશથી સ્તંભતીર્થ (ખંભાત)વાસી ઉપકેશવૃદ્ધશાખા (વીસા ઓસવાળ)બાઈ શિવાએ પોતાની કૃપના શ્રેય માટે જીરાપહીશ-પ્રાસાદમાં બે આલકો (તાકાં-ગોખલા-દેહરી) કરાવ્યાં હતાં.

મૂળ મંદિરની ચોતરફ રહેલી દેહરીઓમાંથી પહેલી દેહરીના સં. લેખ પરથી જણાય છે કે-વિ. સં. ૧૫૫૬ વર્ષે વૈ. શુ. ૧૩ રવિવારે, પ્રાગ્વાટ(પોરવાડ) જ્ઞાતિના સં. રત્નપાલની

ભાર્યા કરમાઈએ પોતાના પતિના શ્રેય માટે વૃદ્ધતપાપક્ષના ઉદયસાગરસૂરિના ઉપદેશથી જીરાવલા પાર્શ્વનાથના પ્રાસાદમાં દેવકુલિકા કરાવી પાર્શ્વનાથને પોતાનો નિત્ય પ્રણામ જણાવ્યો છે. —ચતીન્દ્રવિહાર-દિગદર્શન(ભા. ૧, પૃ. ૧૨૦ થી ૧૨૩)માં આ પરિચય-લેખો દર્શાવ્યા છે.

વિ. સં. ૧૫૫૬ માં રચાયેલા વિક્રમાદિત્ય-પંચદંડાતપત્ર-ચરિત્ર(પાટણ જૈનભં. ડિ. કં. વો. ૨)ના પ્રારંભમાં—

“ જયુ પાસ જીરાવલુ, જગ-મંડલુ જગ-ચંદ;
જસ પસાઈ પામીઈ, નિત નિત પરમાનંદ. ”

યાત્રા.

અણહિલવાડ પાટણ પાસેના સંડેરમાં જિન-મંદિર વગેરે રચાવનાર તથા વિ. સં. ૧૩૫૩-૫૪ માં શાહ પર્વત, ભગવતીસૂત્ર વગેરે લખાવનાર અને તેનાં ડૂંગર વ્યાખ્યાનાદિ કરાવનાર પોરવાડ પેથડશાહ થઈ ગયા;^૧ જેમના વંશજોએ કરાવેલાં અનેક સુકૃતોનો ઇતિહાસ પ્રશસ્તિદ્વારા જણાય છે, તેમાંથી વિ. સં. ૧૫૫૬ માં વાચકપદ-સ્થાપનાનો મહોત્સવ કરનાર પર્વત અને ડૂંગર નામના ભાઈ-ઓએ વિ. સં. ૧૫૬૦ માં જીરાપદલીપાર્શ્વ,^૨ અર્જુનાચલ વગેરે તીર્થોમાં ઉલ્લાસપૂર્વક યાત્રાઓ કરી હતી; ગંધાર ખંદરમાં યોગ્ય સામગ્રી સાથે કદપ-પુસ્તિકાઓ સર્વ શાલાઓમાં આપી હતી; અને તે નગરના સમસ્ત વણિકોને રૂપા-નાણાં સાથે સાકરની

૧ “પાટણ-જૈનભંડારડિ. કટલોગ” (ગા. ઓ. સિ. વો. ૧, પૃ. ૨૪૭-૨૪૮)

લહાણી આપી, સંઘ-સત્કારપૂર્વક વાચના કરાવી હતી. ચતુર્થ ત્રતમાં આદરવાળા તે બંનેએ આગમગચ્છના વિવેકરત્ન ગુરુનાં વચનથી ઉપર્યુક્ત સુકૃત કર્યાં હતાં.^૧ ”

વિ. સંવત્ ૧૫૬૮ માં કવિ લાવણ્યસમય વિમલપ્રબંધ (રાસ ખંડ ૩, ગા. ૧૧૮)માં—

‘ જીરાઉલાનઉ મહિમા ઘણુઉ x x x

તેમના રચેલા ખિમજ્જવિ-રાસમાં—

“ જીરાઉલઉ જિણુ થંભણુઉ, ગુડી-મંડણુ પાસ;
સુર સેવક જે તસુ તણા, પૂરઈ જહા-મન-આસ.” ૧૬
(પૃ. ૨)

[૬]

જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ-સ્તવનમાં—

જીરાઉલિ-મંડન જિણુ પાસ, તું ત્રિભુવન છઈ લીલ-વિલાસ;
કરું વીનતી છોડિ ભવ-પાસ, હું છું દેવ ! તુલ્લારુ દાસ. ૧
તપગછ-નાયક અવિચલ ચંદ, શ્રીલક્ષ્મીસાગર સૂરિંદ;
શ્રીસોમદેવસૂરિ સોહઈ સાર, શ્રીસોમજયસૂરી ગણધાર. ૩૫
સમયરત્ન જય પંડિત-રાય, તે સહગુરુના પામી પાય;
તું સ્તવીઉ મઈ ત્રિભુવન-ધણી, પૂરિન ઈચ્છાં હિવઈ સેન તણી. ૩૬

૧ “ સર્વ-તિથિમિત ૧૫૬૦ સમાયાં યાત્રાં તૌ ચક્રતુઃ સુતીર્યેષુ ।

જીરાપહ્લી-પાર્શ્વર્ચુદાચલાયેષુ સોહાસમ્ ॥ ”

—વિશેષ માટે જીઓ-મુનિ પુણ્યવિજયજીનો લેખ-‘ એક ઐતિહાસિક જૈનપ્રશસ્તિ ’ (પુરાતત્ત્વ પુ. ૧, અં. ૧).

ઋદ્ધિ રાણીમ નવિ માગુ રાજ, કતિગ-વિદ્યા મંત્ર ન કાજ;
એક જ આવાગમણુ નિવારિ, દૂતર લવ-સાગર ઊતારિ. ૩૭
હું આવઉ શરણુઈ તદ્દા તણુઈ, રાષ્ટ્ર(ખુ) મનિ ઊલટ આપણુઈ;
મુનિ લાવણુસમઘ ઈમ લણુઈ, તુદ્દા તૂઠઈ નવ નિધિ અંગણુઈ. ૩૮”

[૭]

જીરાઉલિ-છાહુલી.

“ દેસિ વિદેસિ જાણીય એ, પ્રગટુ જીરાઉલિ ગામિ;
ઊમા હઉલઈ અંગુલઈ અલ જઈ એ જાઈ,
મેલાવડઈ મેવુલઈ માદહતીએ, મલપતિ ગજગતિ ગાઈ;
પ્રભાવતિ-વર-ગુણુ વીનતી એ—આકણી.
જિણુવર વયણુ ઊઆરણુએ, લામણુડઈ લમહીડી જાઈ. ૨
જાત્રિગ ધજ-મિસિ ધીરવએ, ધીરુ કિર ઊલડી જાહું. ૩
ઊમાહઉ

ચોરડ ચરવા પર એ, દૂરહુ પાધર-રાઉ. ૪
કોડઉ કોસુ જુકો પીઈ, તાસુ કોપીયઈ કૃતંતુ. ૫
જીરાઉલિ જિનુ ભગતઉએ, જયવંતુ જગિ લડિવાઉ. ૬
ભોગ પુરંદર નિરખતાં એ, દૂષ તાં દૂરિ પુલાઈ. ૭
જિણુવર જલદર ઊનમણિ, સુકૃત-સર સુભર ભરાઈ. ૮
ધન પ્રભ(ભુ)-ભુઅણિ જે વાવરઈ, વરઈ તે નવનિધિ નારિ;
કલિજીગિ ઊગીઉ કદપતરો, વંછિય પૂરણુદાર. ૯

—જીરાઉલિ-છાહુલી. (પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી શાસ્ત્ર-સંગ્રહની એક પ્રાચીન પ્રતમાં.)

વિ. સં. ૧૫૬૬ માં લખાયેલ જીરાવલા-પાર્શ્વનાથ-સ્તવનની પ્રતિ પાટણના જૈન ભંડાર(ફે. આ.)માં છે.

શાંતિસૂરિએ રચેલી અર્જુનદાસ-ચૈત્યપરિપાટી (પદ ૧૭)ના પ્રારંભમાં—‘ જરૂરિ પાસ જીહારી ’ મંગલાચરણ છે.

૧વિ. સં. ૧૫૮૨ માં વાચક સહજસુંદરે, રતનસારકુમાર-ચોપાઇ(પાટણ જૈન ભં. ક. વૉ. ૨)ના પ્રારંભમાં—

“ સરસતી હંસ-ગમન-પય પ્રણમી, અવિરલ વાણી-પ્રકાસ રે;
સેતુજ-મંડણ શ્રીરસહેસર, શ્રીજીરાઉલ પાસ રે. ”

ઉપકેશગચ્છના કુલ્લસૂરિના શિષ્ય કવિયણે કુલધ્વજ-રાસ (પાટણ જૈન ભં. પ્રતિ લે. સં. ૧૬૦૫)માં—

“ પાસજિણેસર-પય નમી, જીરાઉલિ અવતાર;
મહિયલિ મહિમા જેહનઉ, દીસઈ અતિહિ ઉદાર. ”

કવિ કુશલસંયમ, હરિબલ-રાસના પ્રારંભમાં—

“ પહિલઉં પણસું પાસ જિણ, જીરાઉલનું રાય;
મન-વંછિત આપઇ સદા, સેવઈ સુરપતિ પાય. ”

—પાટણ જૈનભંડાર-ગ્રંથ-સૂચી (ભા. ૨)

તપાગચ્છ-નાયક હેમવિમલસૂરિના સમયમાં શ્રુતમાણિક્ય-શિષ્ય, પ્રભાત-પ્રભુ-પ્રણામમાં—

“ જીરાઉલિપુરિ પાસ નમતાં નિશ્ચઈ,
લવિયણુહ પૂરઈ મનની આસ. પ્રહિ જીઠી પ્રભુ પ્રણમીઈ. ૫ ”

૧ “ સંવત્ પનરખિયાસી વચ્છરિ એ, રચ્યઉ મઈ રાસ રે;
વાચક સહજસુંદર ઇમ બોલઇ, આણી બુદ્ધિ-પ્રકાસ રે. ”

[૮]

“કરું સેવના દેવના પાય પામી, ટલઈ વાર લામી નમું સીસ નામી;
કહૂં સત્ય હૂં જનમ લાઘઉં અમ્હારુ, જગન્નાથ જીરાઉલુ જૈ જીહારુ. ૧

ઈસિઉં છંદિ આનંદિસિઉં દીસ-રાતિઈ,
પઢઈ એકલાવિઈ ભુજંગપ્રયાતિઈ,
મદ્દા દુઃખ સંસારનાં પાપ છૂટઉં,
ઈસિઉં સત્ય જાણી કહઈ જયોતિ-ખૂટ [ઉ]. ૧૧”

[૯]

પાર્શ્વનાથ-વિવાહલઉં (કવિત્ત)—

આદિ—“ કુસલ--કમલ-વણુ--વિમલ-દિવાયર !

અઈસય ગુણસય ગુરુ રચણાયર !
સાયર સમરવિ સામિ ગાઈસુ
જીરાઉલિ-સિણુગારણુ પાસ જિણેસર
તિહુયણુ--દુરિય--નિવારણુ નામ. ૧

અંત—ઈય સિરિજીરાઉલિ-સિણુગારો,

ખહુરૂપિહિં જગતઉં જગિ સારો; ખહુલવ-રણુતારો;
વિજયંથુણિઉં પ્રભુ પાસ જિણિંદો, નંદઉં કલિહિ કલપતરુકંદો,
વંછિય-ફલ-દાતારો. ૩૨ ”

[૧૦]

“સુહાવણુ સામલ ધીર દેવ ! મઈ આજી લાધી તુજા પાય-સેવ;
પ્રભ-તણુ પીહર પાર્શ્વનાથ ! હઉં વીનવઉં જોડિઉં બેઉ હાથ. ૧

સામી! સદૃણા તુહુ વંદિ-છેાડૂ, તથ ચોરનઉ ચૂરિઉ ચિત્ત મોડ;
 તઉ ઊગતા આંથવતા વિચાલે, પ્રતાપિયઉ જાણિયઈ ઇણિ કાલે. ૨
 ગિરિ-સ્થલી ઉવસ તઈ વસાઈ, જીરાવલિ-શ્રી તઈ ઉદ્ધસાવી;
 તઉ વાહરુ ધાંધક ચોર-કેરઓ, નિવારિજે મૂલવ-ચક્ર-કેરઓ. ૩
 તઈ દેવ! તૂઠઈ હુઈ ભોગ ભોગ, દૂરંતરઈ નાસઈ રોગ સોગ;
 આપૂતરી આવઈ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ, સવે ફલઈ લીલઈ બુદ્ધિ સિદ્ધિ. ૪
 સ્વદેસ દેસંતર સંઘ આવઈ, પ્રભાવના નિતુ નવી કરાવઈ;
 શ્રીઅસસેન-ખિતિપાલ-પુત્ત!, ઇસા તુમ્હારા ગરુયા ચરિત્ર. ૫
 જો ઓલગઈ તૂં પ્રભુ! આંગિ ફૂલુ, તેહઈ તણુઉ કંચણુ કરાઈ;
 મૂલુ સિરિસ્વયં સેસ ભણિ જિ રોપઈ, તે પાપ સંતાપ સગ્ગ(વ)લોપઈ. ૬
 ડાહઉ ઘણુઉ બોલિવિ હઉં ન જાણુઉ, કિસઉ કિસઉ મહિમા વકખાણુઉ?;
 લાગી રહિઉ છઉ ચરણે તુમ્હારે, સંસારની ભાવદિ મૂનિવારે. ૭
 તઉ ઓલગૂની સવિ આસ પૂરઈ, સા કા વિ દેજે મુજઝુ બુદ્ધિ જાચી;
 તઉ ફૂટ ખેટાઈત સૂર ચૂરઈ, માથઈ વહઉં તૂ જિમ આણુ સાચી.”૮

વિક્રમની ૧૬ મી સદીમાં તપાગચ્છમાં થયેલા વિશાલ-
 રાજસૂરિ-શિષ્ય સુધાભૂષણના શિષ્ય જિનસૂરે પ્રિયંકરનૃપ-
 કથા(દે. લા. પૃ. ૯૩)માં જીરાઉલાનું સ્મરણ ઉપદેશાત્મક
 પદ્યમાં આઘ અક્ષરો દ્વારા કર્યું છે—

“ જીભઈ સાચું બોલિજે, રોગ રોસ કરિ દૂરિ;
 ઉત્તમસું સંગતિ કરો, લાભઈ સુખ જિમ ભૂરિ. ”

વિક્રમની ૧૭ મી સદીમાં.

વિ. સં. ૧૬૩૬ માં રચાયેલા પ્રતિષ્ઠાકલ્પ(સુવિહિત-
 તપાગચ્છ-સામાચારી-પ્રા. વિ. વડોદરા)ના પ્રારંભમાં—

“ શ્રીપાર્શ્વેશો વિભાશાલી લક્ષ્મી-રાજ્ય-જયપ્રદઃ ।

જગદ્ગુરુર્જયત્યેકઃ જીરાપલ્લિવિભૂષણમ્ ॥ ”

*સં. ૧૬૪૬ માં જીરાઉલાગચ્છના હેમરત્નસૂરિ-શિષ્ય કુટ્યા-જીરત્ને મેવાડના રાણા પ્રતાપસિંહના રાજ્યમાં યોગિનીપુરમાં લખેલી એક પ્રતિ ઘોઘા લં. માં છે.

—જૈન સાહિત્યને! ઇતિહાસ (મો. ૬. દેશાઈ પૃ. ૫૯૦)

વિ. સં. ૧૬૬૭ (૮)માં કવિ શાંતિકુશલ—

‘ જીરાઉલિ હો તું જાગે દેવ ! ’

—ગોડીપાર્શ્વનાથ-નામમાલા સ્તવન ગા. ૩

વિક્રમની ૧૭મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં પં. રત્નકુશલ—
‘શ્રીજીરાઉલિ નવખંડ પાસ વખાણીઈ રે, નામઈ લીલ વિલાસ;
સંકટ વિકટ ઉપદ્રવ સવિ હ્રરિઈ ટલઈ રે, મંગલ-કમલા વાસ.’

પાર્શ્વનાથસંખ્યા-સ્તવન.

—[પ્રાચીનતીર્થમાલા-સંગ્રહ ભા. ૧, પૃ. ૧૬૯, ૧૯૮]

તપાગચ્છમાં થયેલા કવિ હેમવિજયગણિના ‘વિજયપ્રશસ્તિ’ મહાકાવ્યને છેલ્લા પાંચ સર્ગોથી પૂર્ણ કરનાર ગુણવિજયગણિએ એ કાવ્યની ૧૦૬૫ શ્લોક-પ્રમાણુ વિસ્તૃત ટીકાનો ઇલાહુર્ગ (ઇડર)માં આરંભ કરી, યો(જે)ધપુરહુર્ગ અને શ્રીમાલમાં કેટલીક રચ્યા પછી શ્રીરોહિણી(સીરોહી)માં વિ. સં. ૧૬૮૮માં પૂર્ણ કરી હતી. એ ટીકા, શ્રેયઃસ્ફૂર્તિવાળી જીરાપલ્લી-પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની સમક્ષ પૂર્ણ થઈ હતી-એમ કવિએ તેના અંતમાં

* આ ઉલ્લેખ પૃ. ૪૮ ના અંતમાં વાંચવો.

જણાવ્યું છે.^૧ સીરોહીનાં ૧૬ જિનાલયોમાં એક જીરાવલા-
પાર્શ્વનાથના મંદિર તરીકે ઓળખાય છે. પં. કાંતિવિજયે રચેલા
સીરોહી-ચૈત્ય-પરિપાટી સ્તવનમાં પણ એનું સૂચન છે—

‘ પાસ આસ પૂરે ભવિ-જનકી, જીરાવલો જગમાંઈ ’

જેન શ્લે. તપાગચ્છના પ્રાતઃકાલના પ્રતિક્રમણમાં પ્રતિદિન
સ્મરણ કરાતા ‘ સકલ-તીર્થ-વન્દન ’ માં—

‘ અંતરીક વરકાણો. પાસ, જીરાઉલો ને થંભણ પાસ ’

ખરતરગચ્છમાં થયેલા કવિ સમયસુંદર, તીર્થમાલા-સ્તવનમાં—

‘ અંતરિક અઝાહરો અમીઝરો રે, જીરાઉલો જગનાથ;
તીરથ તે નમું રે. ’

વિક્રમની ૧૮ મી સદીમાં.

વિ. સં. ૧૭૨૧ માં પં. મેઘવિજય, પાર્શ્વનાથ-નામ-
માલામાં—[ગા. ૧૪ પ્રા. તી. સં. લા. ૧, ૧૫૦]—

‘ જીરાઉલિ જયકરૂ એ ’

વિ. સં. ૧૭૪૬ માં શીલવિજય, તીર્થમાલામાં—
[ગા. ૫૧-૫૨ પ્રા. તી. સં. ૧, પૃ. ૧૦૫]—

“ ગિરિ(આબૂ) ભેટી પાજિ ઉતર્યા, ગામ હણાદ્રામાંહિ સંચયા;
પુન્ય પેખ્યા પારસનાથ, સુર નર સેવિ ભેટી હાથ.
જીરાઉલિ દાદો દીપતો, તેજિ ત્રિભુવન રવિ જીપતો. ”

૧ “ શ્રેયઃસ્ફૂર્તેર્યસ્ય મૂર્તેઃ પુરસ્તાદેષા ટીકા પૂરિતા દૂરિતાઽઽપત્ત ।

ભૂયાત્ સોઽયં સદ્ગુણશ્રેણિસિદ્ધયૈ જીરાપહ્લીપા શ્ર્વનાથઃ પ્રસિદ્ધયૈ ॥”

—ય. વિ. ગ્રં.

વિક્રમની ૧૮ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં, પં. કલ્યાણસાગર, પાર્શ્વનાથ-ચૈત્યપરિપાટિમાં—[ગા. પ્રાચીનતીર્થમાલાસંગ્રહ ભા. ૧, ૭૦]—

‘ જીરાઉલિ જગમેં જગતો ’

વિ. સં. ૧૭૫૫ માં કવિ જ્ઞાન(સહજ)વિમલ, તીર્થમાલામાં—(ઢાળ ૬, ગા. ૫૧. પ્રાચીનતીર્થમાલા-સંગ્રહ ભા. ૧ પૃ. ૧૩૮ ચ. વિ. ગ્રં.)—

“ શ્રીજીરાઉલિ પાસ પ્રસિદ્ધ, વિવિધ ચૈત્ય-યાત્રા તિહાં કીધ; દેહરાં તિહાં ઉત્તંગ ઈગ્યાર, લેટી કીધ સફલ અવતાર. ”

વિક્રમની ૧૯ મી સદીમાં.

વિ. સં. ૧૮૫૧ માં આષાઠ શુદ્ધિ ૧૫, રૂ. ૩૦, ૧૧૧ ખચીં જીરાવલ-પાર્શ્વનાથજી(ચૈત્ય)નો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ [પૂ. નાહર-જૈનલેખસંગ્રહમાં ખં. ૧, લે. ૯૭૯] મળે છે.

વિ. સં. ૧૮૯૨ માં જેસલમેરના શ્રીમાન્ બાફણાનો સંઘ જીરાવલામાં.

વિ. સં. ૧૮૯૧ માં આષાઠ શુ. ૫ જેસલમેર નગરમાં મહારાવલ ગજસિંઘજી રાણાવતજી રૂપજી બાપજીના રાજ્યમાં બૃહત્પરતરગચ્છના લ. જિનમહેન્દ્રસૂરિનો ઉપદેશ થતાં બાફણા ગોત્રવાળા એસવાળ રાજમાન્ય શ્રીમાન્ શેઠ ગુમાનચંદજીએ પાંચ પુત્રો અને અન્ય પૌત્રાદિ કુટુંબ-પરિવાર સાથે મોટા આડંબરપૂર્વક રાજવંશી ઠાઠથી સિદ્ધાચલજીનો સંઘ કાઢ્યો

હતો. જેમાં ૨૩ લાખ રૂપીઆનો ખર્ચ થયો હતો. તે સમયે તેમણે બીજાં અનેક સત્કર્ત્ત્વો કર્યાં હતાં. પંચતીર્થી, ખંભણવાડ, આબૂ, જીરાવલા, તારંગા, સંખેસર, પંચાસર, ગિરનારજી વગેરે અનેક તીર્થોની પણ યાત્રા કરી હતી. તે સંખંધી વિ. સં. ૧૮૯૬ જેઠ શુ. ૨ નો મારવાડી-લાપામાં વિસ્તૃત શિલાલેખ જેસલમેર પાસેના અમરસાગરમાં તેમના કરાવેલા જિન-મંદિરમાં વિદ્યમાન છે; તેમાંથી જાણવા લાયક વિસ્તૃત ઇતિહાસ મળી આવે છે.^૧

૧ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર તરફથી જેસલમેરના કિલ્લાના જૈન-ભંડારનું નિરીક્ષણ કરવા સ્વ. ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ સન્ ૧૯૧૬માં ગયા, ત્યારે તેમણે ત્યાંના ઉપર્યુક્ત શિલાલેખની પણ નકલ લીધી હતી, જેના આધારે સાક્ષર જિનવિજયજીએ ‘જૈનસાહિત્ય સંશોધક’ (ત્રિમાસિકના પ્રથમ ખંડના પૃ. ૧૦૮-૧૧૧)માં ‘જેસલમેરકે પટવોંકે સંઘકા વર્ણન’ લેખ પ્રકાશિત કર્યો હતો. જેસલમેર-ભાંડાગારીયત્રય-સૂચીના સંપાદન-સમયે તે લેખ ન મળતાં પરિશિષ્ટમાં બીજા શિલાલેખો સાથે તે લેખને અમ્હે ત્યાં પ્રકાશિત કરાવી શક્યા ન હતા. ત્યાર પછી તો ૬૬ પંક્તિનો એ. મહત્ત્વવાળો એ લેખ સ્વ. આબૂ પૂરણચંદજી નાહરના જૈનલેખસંગ્રહ (તૃતીય ખંડ જેસલમેર-પૃ. ૧૪૩ થી ૧૫૦)માં થોડી અશુદ્ધિ સાથે વિ. સં. ૧૯૮૫માં પ્રકાશિત થઈ ગયેલ છે. વિ. સં. ૧૯૮૩ના માર્ગશીર્ષમાં ભાવનગરી ફોટોગ્રાફર શા. મગનલાલ હરજીવનદાસ સાથે અમ્હે જેસલમેર, લોદ્રવા, અમરસાગરનાં એ શિલાલેખ-દર્શન સાથે મનોહર જિન-મંદિરોનાં દર્શન કરી અપૂર્વ આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

[૨]

ચૌહાણો સાથે શ્વે. જૈનોનો ઇતિહાસ.

વિક્રમની ૧૨ મી સદીમાં હર્ષપુરીયગચ્છમાં પ્રભાવક સમર્થ
 ગુણ-નિધિ જૈનાચાર્યો થઈ ગયા. તેમાં
 શાકંભરીશ્વરે જયસિંહસૂરિ મુખ્ય હતા, જેઓ શાકંભરી
 પૃથ્વીરાજ (૧) મંડલ (સાંભર-પ્રદેશ)માં સુપ્રસિદ્ધ હતા.
 તેમના સુશિષ્ય રાજમાન્ય અભયદેવસૂરિએ
 ઉપશમની પ્રધાનતાથી સુગ(? મ)રાઓનું પણ મન હર્યું હતું.
 એમનો કેટલોક પરિચય મેં ‘સિદ્ધરાજ અને જૈનો’ નામની
 વિસ્તૃત લેખ-માલા ‘જૈન’ પત્ર(સન૧૯૨૬-૨૭)માં આપ્યો છે અને
 તેમના સંબંધમાં પ્રમાણભૂત પ્રશસ્તિયો ‘પત્તનસ્થપ્રાચ્યજૈન-
 માળાગારીય-ગ્રન્થસૂચી’ (ગા. ઓ. સિ. નં. ૭૬, પૃ. ૩૧૧,
 ૩૧૪)માં દર્શાવી છે. નિઃસ્પૃહ નિર્ગ્રન્થ એ સંત મહાત્માએ
 જૈન-શાસનની ઉન્નતિનાં અનેક સત્કર્તવ્યો કર્યા-કરાવ્યાં હતાં.
 તેમાં (૧) ગોપગિરિ(ગવાલિયર)ના શિખર પરના મહાવીર-
 જિનના મંદિરનું દ્વાર, કેાઈ રાજ-શાસનના કારણે રાજ્યા-
 ધિકારીઓએ લાંબા વખતથી બંધ કર્યું-અટકાવ્યું હતું, તે
 ત્યાં જઈને ભુવનપાલ રાજાને કહીને-અતિશય પ્રયત્ને તેમણે
 ખુલ્લું કરાવ્યું હતું. (૨) વરણગના પુત્ર સંતૂય સચિવને કહીને
 ભરુચચ્છ(ભરુચ)માં સમલિકાવિહાર પર સોનાના કળશો
 ચડાવરાવ્યા હતા. (૩) જયસિંહ રાજા(સિદ્ધરાજ)ને કહીને
 તેના સકળ દેશ(ગુજરાત વગેરે)માં પજ્જોસણ વગેરે તિથિયોમાં
 અમારિ-અહિંસા કરાવી હતી. આ જ પૂજ્ય મહાત્માના

સંદેશ-લેખથી સાંભર-શાકંભરીના રાજા પૃથ્વીરાજે રણ-
થંભોરના જિન-મંદિર પર સોનાના કળશો ચડાવ્યા હતા.^૧

વિ. સં. ૧૨૧૧માં અજમેરમાં સ્વર્ગવાસી થયેલા ખરતર-
ગચ્છના સુપ્રસિદ્ધ જિનદત્તસૂરિએ નાગ-
અણેરાજ પુર(નાગોર)થી અજમેર તરફ વિહાર
કરતાં અણેરાજને આમંત્રી આશીર્વાદ
આપ્યો હતો અને શ્રાવકો દ્વારા વિજ્ઞપ્તિ કરાવી જૈનમંદિરાદિ
ધર્મસ્થાનો અને શ્રાવકોના નિવાસ માટે યોગ્ય ભૂમિ મેળવવામાં
અનુકૂળતા કરી આપી હતી; જેથી શત્રુજય, ગિરનાર અને
સ્તાંભનતીર્થનાં સ્મારક ૩ જૈનમંદિરો થઈ શક્યાં હતાં-આ
સંબંધમાં વિ. સં. ૧૨૬૫માં પં. ભુમતિગણિએ ગણધરસાર્ધ-
શતક-ખૃદ્ધવૃત્તિમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે, જે અમ્હે અપભ્રંશકાવ્ય-
ત્રયી(ગા. ઓ. સિ. ૩૭)ની ભૂમિકા(પૃ. ૪૬)માં દર્શાવેલ છે.

વિ. સં. ૧૧૯૮ માં અણેરાજના રાજ્ય-સમયમાં લખાયેલ
આવશ્યક-નિર્યુક્તિ(તાડપત્ર પુસ્તિકા)નો ઉલ્લેખ અમ્હે
પાટણ ગ્રંથ-સૂચી(ભા. ૧, પૃ. ૧૩૦)માં દર્શાવ્યો છે.

૧. વિ. સં. ૧૧૯૧માં વિજયસિંહસૂરિ—

“ यस्य सन्देशकेनापि पृथ्वीराजेन भूभुजा ।

रणस्तम्भपुरे न्यस्तः स्वर्णकुम्भो जिनालये ॥ ”

—ધર્મોપદેશમાલા-વિવૃત્તિ-પ્રશસ્તિ સ્તો. ૯ (પાટણ-કે. પૃ. ૩૧૨)

વિ. સં. ૧૧૯૩માં શ્રીચંદ્રસૂરિ—

“ पुहर्हराण सयंभरी-नरिन्देण जस्स लेहेण ।

रणखंभउर-जिणहरे चडाविया कणयकलसा ॥ ”

—પ્રા. ભુનિસુવતચરિત્ર-પ્રશસ્તિ ગા. ૧૦૪ (પાટણ-કેટલોગ

ગા. ઓ. સિ. ૭૬, પૃ. ૩૧૬)

ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાલ સાથેના રણ-સંગ્રામમાં પરાસ્ત થતાં આ જ શાકંભરીશ્વર આત્મ-અર્થોરાજે વિજય-લક્ષ્મી જેવી પોતાની જલ્હણ કન્યાને કુમારપાલ સાથે પરણાવી સંધિ કરી હતી. (વિશેષ માટે જૂઓ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યનું સં. દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય સર્ગ ૧૬ થી ૧૯). પ્રૌઢપ્રતાપ મહારાજા કુમારપાલ, આ યશસ્વી વિજયથી ‘ નિજભુજવિક્રમરણાંગણુવિનિર્જિત-શાકંભરીભૂપાલ ’ ગિરિદ્વારા પ્રખ્યાત થયેલ છે.

ધર્મઘોષ(ધર્મ)સૂરિ અને ૩ શાકંભરીશ્વરો
(૧ અજયરાજ, ૨ અર્થોરાજ અને ૩ વિગ્રહરાજ.)

વિક્રમની ખારમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં ધર્મઘોષસૂરિ નામના એક સમર્થ પ્રભાવક રાજમાન્ય ઉચ્ચકોટિના વિદ્વાન્ આચાર્ય થઈ ગયા, જેમને ધર્મસૂરિ નામથી પણ વિદ્વાનોએ ઓળખાવ્યા છે. પાટણના જૈનભંડારોમાં તેમના સંબંધમાં સં. પ્રા. અપભ્રંશ ભાષામાં કેટલીક પ્રશસ્તિ-સ્તુતિ-સ્તોત્રાદિ કૃતિઓ મળી આવી છે, જે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ મહત્વની હોઈ પાટણના ડિ. કેટલોગમાં અમ્હે સવિસ્તર દર્શાવી છે. આ આચાર્ય, રાજગચ્છના શીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા, અને તેમના પરિવારમાં શ્રેષ્ઠ વિદ્વાનો, કવિઓ, ગ્રંથકારો અને વ્યાખ્યાતા આચાર્યો થયા જણાય છે. જેમાંના કેટલાકના ગ્રંથો પણ ત્યાં સૂચવ્યા છે. વિ. સં. ૧૧૮૬માં માગશર ૫ સોમે-આ આચાર્ય પાસે ધર્મઘોષ નામના શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકે ગૃહિ-ધર્મ(શ્રાવક-ધર્મ) સ્વીકાર્યો હતો, તેના પરિગ્રહ-પ્રમાણને સૂચવતો તે જ સમયમાં પ્રાકૃતભાષામાં રચાયેલો અને લખાયેલો એક ગ્રંથ વિદ્યમાન છે (જૂઓ પાટણ કેટ. વૉ. ૧, પૃ. ૩૯૨).

ફેલવર્ધિ-પાર્શ્વનાથ અને જીરાવલા-પાર્શ્વનાથનો પ્રાદુર્ભાવ તથા પ્રતિષ્ઠા-પ્રસંગનો સમય વિ. સં. ૧૧૮૧-૯૧ વાસ્તવિક હોય તો તે કલ્પ-પ્રબંધમાં મુખ્ય કાર્યકર્તા તરીકે સૂચવાયેલ શ્રીમાન્ શ્રાવક આ જ હોવો જોઈએ.

રવિપ્રભસૂરિ નામના એક સમકાલીન કવિએ (ભક્ત શિષ્યે) આ આચાર્યની પ્રશસ્તિરૂપ પ્રશસ્ત સ્તુતિ ૩૩ કાવ્યો દ્વારા રચી છે, જે અમ્હે ત્યાં(પૃ. ૩૬૬ થી ૩૭૦) દર્શાવેલ છે. એ ઉપરથી વિદ્વાનો જાણી શકે તેમ છે કે-એ ધર્મસૂરિની વાણીનો લાભ શાકંભરીના સદ્ગુણી રાજાઓએ સારી રીતે લીધો હતો, અને એમની અમૃત-રસમય વાણીનું પાન કરી હર્ષિત થયેલા શાકંભરીન્દ્રોએ એ આચાર્યની અદ્વિતીય ગુણી તરીકે વારંવાર સ્તુતિ કરી હતી.^૧

“ શ્રોતા અજયેન્દ્ર(અજયમેર વસાવનાર ?)ની સમક્ષ વિદ્વાનોની સલામાં આ ધર્મસૂરિદ્વારા થતી સાંખ્યશાસ્ત્રની મધુર વ્યાખ્યાઓમાં સૂક્ષ્મતા ઉચ્ચરાતી હતી, ત્યારે તે રાજા હર્ષથી માથું ધુણાવતો હતો. અજય રાજાની પર્ષદમાં વચસ્વી આ ધર્મસૂરિની ગદ્ય-ગોદાવરીની લહરીઓ ચોતરફ ઉછળવા લાગી, ત્યારે તેમાં મગ્ન થયેલો દ્વિગંજરોનો અગ્રેસર [વિદ્વાન્ વાદી] ગુણુચંદ્ર ‘ હું કોણ છું ? ’ ‘ આ સ્થાન કયું છે ? ’

૧ “ x x ક્રીડન્ત્યો હૃદયાક્ષણે ગુણવતાં શાકમ્ભરીભૂમુજાં
જીયામુઃ સુચિરં ગિરો ભગવતઃ શ્રીધર્મસૂરિપ્રભોઃ ॥ ૬ ॥ ”

x x પીત્વા શાકમ્ભરીન્દ્રૈરમૃતરસમુચાં વાચમુચ્ચૈરુદચ્ચદ્-
રોમાચ્ચૈરીદગન્યઃ ક્વચિદપિ ન ગુણીત્યન્વહં તુષ્ટુવે યઃ ॥ ૨૩ ॥

‘અહિં શું પ્રસ્તુત છે ?’ એમાંનું કંઈ પણ વિચારી-સમજી શક્યો ન હોતો.

એ સૂરિએ અણ્ણેરાજ રાજાની સલામાં, વિદ્વાનોની સમક્ષ દ્વિગંજર વાદી પર અસાધારણ જય-લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી.^૨ આગમિક વસ્તુવિચાર-સારના વિવરણકાર યશોભદ્રસૂરિએ પણ એને અનુસરતી પ્રશસ્તિ ઉચ્ચારી છે (વિશેષ માટે જૂઓ-પાટણગ્રંથ-સૂચી ભા. ૧, પૃ. ૩૬૫-૬).

વિગ્રહરાજે આ ધર્મસૂરિની વિદ્વત્તાની અને ચારિત્રની ઘણી પ્રશંસા કરી હતી કે-‘ પૃથ્વીમાં આવો વિચક્ષણ ખીજો કોણ છે ? ’ ધર્મસૂરિ સ્તુત્ય કેમ ન ગણાય ? કે જેમના ઉપદેશથી વિગ્રહરાજે પોતાના નગરમાં જલ્દી જૈનવિહાર (જિન-મંદિર) કરાવ્યું હતું, અને જેમના વચનથી મોટા બિંબની પ્રતિષ્ઠા-વિધિ કરી હતી, તથા પોતાની ભૂમિમાં એકાદશી

૧ “ શ્રોતા યસ્યાજયેન્દ્રઃ સદસિ તિલકિતે કોવિદાનાં ઘટાભિઃ

સાહ્ય-વ્યાખ્યાસુ સૂક્તીર્મધુમધુરસાઃ સ્વૈરમાસાય સયઃ ।

ઘૂર્ણન્મૌલિપ્રવેલ્લપ્રવિકચકુસુમોત્તંસલોલિજાલ-

વ્યાજાન્નીલાતપત્રં સ્વયમધૃત સમસ્તસ્ય કો ધર્મસૂરેઃ ? ॥ ૨૫ ॥

નન્ધાદાચન્દ્રમિન્દ્રઃ સ જગતિ ગુણિનાં ધર્મસૂરિર્વચસ્વી

યસ્યોદ્યદ્ગદ્ય-ગોદાલહરિષુ પરિતઃ હ્રાવયન્તીષુ મગ્નઃ ।

કોડહં ? કિં સ્થાનમેતત્ ? , પ્રકૃતમિહ કિમિત્યાદિ નામંસ્ત કિચ્ચિદ્

દિગ્વાસઃશેઝરોડસાવજયનરપતેઃ પર્વદિ શ્રીગુણેન્દુઃ ॥ ૨૬ ॥

૨ “ અર્જોરાજમહીપતેરધિસમં પશ્યત્યશેષં જગ-

ત્યસ્તિત્વાઽખિલશાસ્ત્રવિન્મલયજૈરાકલ્પિતં દિક્પટમ્ ।

આયાન્ત્યા જયસમ્પદા પ્રકટિતઃ સૌભાગ્ય-ભાગ્યોદયો

યસ્યાનન્યસમઃ ચિરં સ જયતિ શ્રીધર્મસૂરિપ્રભુઃ ॥ ૨૭ ॥ ”

તિથિએ વધ નિવાર્યો હતો. “ હાથ ઉચો કરીને હું કહું છું કે—‘ધર્મસૂરિનાં વચનોનું આ અનુપમ આદેયત્વ છે કે, એમના વચનથી વિગ્રહરાજે સ્વયં (પોતે-બોતે) એ ઉપર્યુક્ત જૈનમંદિર રાજ-વિહાર ઉપર દંડ, કલશ ચડાવવાના અને પ્રતિષ્ઠાના દિવસે અરિસીહ અને માલવ-મહીન્દ્ર(રાજ) સાથે ધ્વજાઓ લગાડી હતી. ”

વિ. સં. ૧૨૧૨ માં ચૈત્ર શુ. ૧૩ ગુરુવારે, અજયમેરુ દુર્ગમાં મહારાજા વિગ્રહરાજના વિજયવંત રાજ્યમાં લખાયેલી ઉપદેશપદ-ટીકા(વિ. સં. ૧૦૫૫ માં વર્ધમાનસૂરિએ રચેલી)ની તાડપત્રીય પોથી જેસલમેર કિલ્લાના જૈનભંડારમાં વિદ્યમાન છે.

[જૂઓ-જેસલમેર ભાં. ગ્રંથ-સૂચી ગા. ઓ. સિ. પૃ. ૭]

પર્યુષણકલ્પ-ટિપ્પન રચનાર પૃથ્વીચંદ્રસૂરિ આ ધર્મધોષસૂરિના પ્રશિષ્ય હતા, તેમણે તેના અંતમાં

૧ “ એકોઽસ્મિન્ ભુવનત્રયે વિજયતે શ્રીધર્મસૂરિર્ગિરાં

વ્યુત્પત્તિર્ન શમસ્ય યસ્ય ચ શતં સ વિગ્રહક્ષમાપતિઃ ।

ईदंक् कोऽस्ति विचक्षणः क्षितितलेऽत्रेत्यूचिवाज्ञापरं

वक्त्रेण स्तवनोच्छलद्भुजलताऽलङ्कारनादैरपि ॥ ૨૮ ॥

स्तुत्यः कस्मिन् न धर्मसूरिसुगुरुर्यस्योपदेशात् पुरे

स्वस्मिन् कारयति स्म विग्रहनृपो जैनं विहारं द्रुतम् ।

यस्मिस्तस्य गिरा चकारं च गुरुबिम्ब-प्रतिष्ठा[વિધિ]

भूयोऽप्यस्य गिरा निवारितवधामेकादर्शीं स्वक्षितौ ॥ ૨૯ ॥

ऊर्ध्वाकृत्य भुजं वदाम्यनुपमं श्रीधर्मसूरेगिरा-

मादेयत्वमसौ यदस्य वचसा श्रीविग्रहेशः स्वयम् ।

यस्मिन् राज-विहार-दण्ड-कलशारोप-પ્રતિષ્ઠાદિને

સાર્થ શ્રીઅરિસીહ-માલવમહીન્દ્રાભ્યાં ધ્વજે લગનવાન્ ॥૩૦॥”

પણુ ધર્મઘોષસૂરિને વાઢીઓના મદના હરનાર તરીકે, પટ્ટર્ક (દર્શનશાસ્ત્ર)રૂપી કમળોને ખીલવવામાં સૂર્ય જેવા તથા શાકંભરીના રાજાઓને યોધ કરનારા તરીકે ઓળખાવ્યા છે. ૧

વિ. સં. ૧૩૭૮ વર્ષમાં જેઠ શુ. ૬ સોમવારે, આખૂ ઉપર વિમલ-વસહી જૈનમંદિરના ઉદ્ધાર-પ્રસંગે અનેક જૈનમૂર્તિયોની પ્રતિષ્ઠા કરનાર, ત્યાંના પ્રતિમા-લેખ, શિલાલેખ આદિમાં સૂચવાયેલ જ્ઞાનચંદ્રસૂરિ ગુરુ એ આ સુપ્રસિદ્ધ ધર્મસૂરિની પદ-પરંપરા (ધર્મઘોષગણ)માં થયેલા આનંદસૂરિ-શિષ્ય અમરપ્રભ-સૂરિ (જેમના ઉપદેશથી ઊકેશવંશી સૂરાણા હરિપાલ વગેરેએ વિ. સં. ૧૩૩૫માં અને વિ. સં. ૧૩૪૪માં કંઠપસૂત્ર તથા કાલકાચાર્ય-કથાની પુસ્તિકાઓ લખાવી હતી. જેની પ્રશસ્તિમાં પણ દુર્વાદીઓના ગર્વ હરનાર, વિગ્રહરાજ-પ્રતિયોધક તરીકે ધર્મસૂરિનું સ્મરણ છે. વિશેષ માટે જૂઓ-પાટણગ્રંથ-સૂચી ગા. ઓ. સિ. ૧, પૃ. ૩૬-૩૭; ૩૭૯)ના પદધર હતા. ધર્મસૂરિનો સંક્ષિપ્ત પરિચય ત્યાં એક પદમાં આપેલો છે—

“વાદિચન્દ્રગુણચન્દ્રવિજેતા ભૂપતિત્રયવિબોધવિધાતા !

ધર્મસૂરિરિતિ નામ પુરાઽસીત્ વિશ્વવિશ્વવિદિતો મુનિરાજઃ॥”

—આખૂ-વિમલ-વસહી-પ્રશસ્તિશિલાલેખ સ્લો. ૩૬.

ભાવાર્થ:—વાઢીઓમાં ચંદ્ર જેવા ગુણચંદ્ર પર વિજય

૧ “અભવદ્ વાદિમદહરઃ પદતર્કામ્મોજબોધનદિનેશઃ ।

શ્રીધર્મઘોષસૂરિર્બોધિતશાકમ્ભરીભૂપઃ ॥”

—વિશેષ માટે જૂઓ-પાટણ જૈનભં. કંટલોગ (વૉ. ૧, પૃ. ૩૭
ગા. ઓ. સિ. નં. ૭૬)

મેળવનાર, ત્રણ રાજાઓને વિશિષ્ટ બોધ કરનાર, સમસ્ત વિશ્વમાં વિખ્યાત ‘ધર્મસૂરિ’ એ નામના મુનિરાજ પહેલાં થઈ ગયા.

આ શિલાલેખનો અંગ્રેજીમાં પરિચય કરાવતાં પ્રો. ફીલ્ડોર્ન એપીગ્રાફીઆ ઈડિકા (વૉ. ૧૦, પૃ. ૧૪૮)માં અને તેનાં ભાષાંતર અને નકલ કરનારાઓએ વાદિયંદ્ર અને ગુણચંદ્ર એ બે વ્યક્તિઓના વિજેતા-એવો અર્થ સૂચવ્યો છે, તે પ્રામાણિક જણાતો નથી. વાસ્તવિક રીતે વાદિ-ચંદ્ર એ ‘ગુણચંદ્રનું’ વિશેષણ જણાય છે. વાદિયંદ્ર નામની કોઈ વ્યક્તિ ઉપર આ ધર્મસૂરિએ વિજય મેળવ્યાનું હજી સુધી જાણવામાં આવ્યું નથી. ‘વસુ-વેદ-[ર]સાગ્જાઢ્ઢે’ જ્ઞાનસૂર્યોદય નાટક રચનાર વાદિયંદ્ર, એ પછીની સદીમાં થયા જણાય છે.

પ્રો. ફીલ્ડોર્ન ત્રણ રાજાઓમાંથી શાકંભરીના રાજા વિશ્વહરાજનું નામ અન્યાન્ય સાધનોથી સૂચવી શક્યા હતા,

૧ રાજગચ્છમાંડન શીલભદ્રસૂરિના પદ પર પ્રતિષ્ઠિત થયેલા અને મહાવાદી દિગંબર ગુણચંદ્ર પરના વિજયથી પ્રતિષ્ઠા પામેલા ધર્મધોષ-સૂરિએ વિ. સં. ૧૧૮૧ માં ફલવર્ધિ-પાર્શ્વનાથ-ચૈત્ય શિખરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, ષાછળથી સુલતાન સાહયદીણે (શહાબ્-ઉદ્-દીને) તે મૂલ ઝિંબનો ભંગ કર્યો હતો-એવું સૂચન જિનપ્રભસૂરિએ ફલવર્ધિપાર્શ્વ-કલ્પમાં કર્યું છે—

“ **एगारससएसु इकासीइसमहिएसु विक्रमाइचवरिसेसु घम्मघोस-**
सूरीहिं पासनाहचेईअसिहरे चउव्विहसंघसमक्खं पइट्ठा कआ । कालंतरेण
कलिकालमाहप्पेणं केलिप्पिआ वंतरा हवंति, अथिरचित्ता य त्ति पमायपरव्वसेसु
अहिट्ठायगेसु सुरत्ताणसाहवदीणेण भगं मूलत्तिवं । x x ”

પરંતુ જે જે રાજાઓનાં નામો તેઓ જાણી શક્યા ન હતા, તે રવિપ્રભસૂરિએ રચેલી આ *ધર્મસૂરિ-સ્તુતિ દ્વારા અહિં સ્પષ્ટ જણાવવામાં આવ્યાં છે. તે ૧ અજયરાજ અને ૨ અર્જુનરાજ સમજવા જોઈએ.

વિક્રમની ૧૨ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં શાકંભરી-સપાદલક્ષ (સવાયલક્ષ) દેશની શ્રી-વૃદ્ધિમાં ધર્કટ-મહામાત્ય ધનદેવ વંશના શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠી ધનદેવ નામના મહામાત્ય શ્વેતાંબર શ્રાવકનો ઉચ્ચ હિસ્સો હતો- એવું ઐ. પ્રમાણથી જણાય છે. શાકંભરીના બાળરાજાઓ જેમના ખોળામાં ખેલ્યા હતા, જેમના બુદ્ધિ-પ્રયોગોથી શાકંભરીશ્વરે અસાધારણ અભ્યુત્થાન પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા; જેમના આરાધન માટે પ્રતિદિન આવતા મહાસામંતોના મંડલના ઘોડાઓની ઠઠ, જેમના ઘર-આંગણા આગળ જામતી હતી, અને જેમના વિરોધીઓનાં ઘરો તરફ લક્ષ્મી સ્ખલના પામતી જોવાતી હતી. ? -તેમના પૌત્ર કવિ યશશ્ચંદ્રે ગૂર્જરેશ્વર

* વિ. સં. ૧૯૮૨ માં પાટણમાં જૈન-ભંડારોના નિરીક્ષણ-પ્રસંગે આ ઐ. પ્રશસ્તિ તરફ અમ્હારું લક્ષ્ય ખેંચાતાં અમ્હે પૂરી ઉતારી લીધી હતી, અને તેને પત્તનસ્થપ્રાચ્યજૈનભાષાગારીયગ્રન્થસૂચી (ગા. ઓ. સિ. નં. ૭૬) દ્વારા પ્રકાશમાં મૂકાવી હતી.

૧ સૂત્ર-“ અયે ! શ્રીસપાદલક્ષ-લક્ષ્મીવિલાસવલભીમૂલસ્તમ્ભાયમાનદોઃકન્દલેડકપાલી-શયાલુશાકમ્ભરીભૂપાલકરાજુલીકિશલયિતકૂર્વકુન્તલે, વરિષ્ઠશ્રેષ્ઠિસીમ્નિ ધનદેવનામ્નિ પરાં बहुमानसम्पदमुद्वहन्त्यमी सभासदः । तत् तत्पौत्रसूत्रितप्रत्यग्रप्रबन्धाभिनयेन चमत्કरोम्येतच्चेतांसीति ॥

તૈસ્તૈર્વૃદ્ધિસુધારસવ્યતિકરૈઃ શાકમ્ભરી-ભૂમુજો

येनास्यां भुवि चेतसोऽप्यविषयामभ्युत्ति लम्बिताः ।

સિદ્ધરાજની અધ્યક્ષતામાં વિ. સં. ૧૧૮૧માં બનેલી વાદ-ઘટનાને ‘મુદ્રિતકુમુદચંદ્ર’ નામના પ્રકરણ-રૂપક દ્વારા પ્રરૂપી છે. શ્વે. વાદી દેવસૂરિ દ્વારા અભિમાની દિ. વાદી કુમુદચંદ્ર વાદમાં પરાસ્ત થઈ મુદ્રિત થયાનું તેમાં વિસ્તારથી વર્ણન છે.^૧ એ કવિએ ૨ મહાકાવ્યો અને ૪ નાટકો રચ્યાનું તેના ઉપલબ્ધ થતા રાજમતી-પ્રબોધ નાટકના ઉલ્લેખથી જાણવા મળે છે.^૨

સ શ્રીધર્મકટવંશ-વારિધિ-સુધારોચિર્જગદ્વિશ્રુતો

યસ્ય શ્રીઘનદેવ इत्यभिधया ख्यातः पिताऽभूत् पितुः ॥

यस्याराधनबुद्ध्युपागतमहासामन्तचक्रोल्लसद्-

वाह्लीकाश्वमुखान्तरालविगलललाजलैः पङ्क्तिः ।

वेश्मद्वारवसुन्धरा प्रतिदिनं तावद् बभूवादभुतं

तत्कर्णेजपमन्दिरेषु कमला दृ(अ ? ह)ष्टा स्वलन्ती पुनः ॥ ”

—મુદ્રિતકુમુદચંદ્ર પ્રકરણરૂપક (ય. વિ. અં.)

૧. આ ઘટનાને સૂચવતાં બન્ને વાદીઓનાં પ્રયાણ વગેરેને સૂચવતાં પ્રાચીન રંગીન ચિત્રો જેસલમેર-ભંડારની વિ. સં. ૧૨૭૪ ની તાડપત્ર-પોથી ઉપર લાકડાની પટ્ટીઓ પર આજેખાએલાં છે, એનો ઉલ્લેખ અમ્હે જે. ભાં. સૂચી(પૃ. ૩૨)માં કર્યો છે. વિ. સં. ૧૯૮૩ માં અમ્હારે જેસલમેર જવાનું થયું, ત્યારે મ. હ. ફોટોગ્રાફર પાસે પોથીઓના ફોટા સાથે તેના ફોટા લેવાવ્યા હતા, પરંતુ તેમની પાસે ચિત્રોના ફોટા માટેનું ખાસ સાધન સાથે ન હોવાથી ફોટાઓ ખરાખર રૂપરૂ આવી શક્યા ન હતા.

૨ “ મહાકાવ્યદ્વન્દ્વોજ્જ્વલમસૃણશૃંગ્યુતિમતી

ક્ષરત્કાવ્ય-ક્ષીરામૃતભરચતુર્નાટક-કુચા ।

સમુન્મીલદ્વાક્યામૃતલલિતલાઙ્ગુલલતિકા

યદીયા દત્તે ગૌરહહ ! કૃતિનઃ કસ્ય ન મુદમ્ ? ॥ ”

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ (૨).

વિ. સં. ૧૨૪૮માં ચાહુયાણ(ચૌહાણ) કુળના પ્રદીપ પૃથ્વી-રાજ નરેન્દ્ર(૨), સહાળદીણ(શહાળ્-ઉફ્-દીન) દ્વારા મૃત્યુ પામ્યાનું સૂચન જિનપ્રભસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૮૯ માં દિલ્લીમાં પૂર્ણ કરેલા તીર્થ-કલ્પ(કન્નાણુચનયર-કલ્પ)માં કર્યું છે.^૧

સહાળદીને(શહાળ્-ઉફ્-દીને) ઉપદ્રવો કરતાં મૂલસ્થાન (મૂલતાન)માં રાજધાની જમાવી. એ અવસરમાં સુપ્રસિદ્ધ દિલ્લીશ્વર આ ચૌહાણ વીર પૃથ્વીરાજ પાસે ચંદ્રરાજ વગેરે હિંદુ રાજાઓએ વિજ્ઞપ્તિ કરતાં તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે- ‘ તે તેને મયૂર-ખંધથી ખાંધી પગે પાડશે. ’ એ રીતે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી સાત સાત વાર યુદ્ધમાં જીતી શહાળ્-ઉફ્-દીનને ઉદારતાથી છોડી મૂકનાર શૂરવીર બહાદુર પૃથ્વીરાજ અંતમાં દગાથી પકડાયો હતો. હુદ્દૈવથી અકસ્માત્ દિલ્લીને તથા તેની છાવણીને ઘેરી લેતાં, અશ્વપાલને અને વાળવાળાને ફેંડી નખાતાં છેવટે તે પકડાયો હતો ! અત્યંત ઉગ્ર રોષવાળા શહાળ્-ઉફ્-દીન પાતશાહે તેને લાવીને [જીવતો ને જીવતો] કિલ્લામાં અણાવી લીધો હતો !!! જે દૃશ્ય જોઈ ન શકાતાં વીરેન્દ્રો લજ્જાથી શરમાઈને જમીન તરફ નજર કરી ગયા હતા,

૧ “ બારહસયજડ્યાલે(૧૨૪૮)વિક્રમાદિત્યસંવત્ચરે ચાહુયાણકુલ-પરિવે સિરિપુહવિરાયનરિંદે સુરત્તાણસાહવદીણેણ નિહળં નીણ ... ”

—તીર્થ-કલ્પ(કન્યાનયનીય મહાવીર-પ્રતિમા-કલ્પ), વિશેષ માટે જૂઓ-‘ જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ ’

સર્જનો આંસુ-પ્રવાહો દ્વારા શોક દર્શાવી રહ્યા હતા!! ત્યાં રહેલા, રાજાઓમાં તિલક જેવા પૃથ્વીરાજ રાજાએ સ્થિર મનવાળા થઈને શૈવો જેને ‘શિવ’ તરીકે ઓળખે છે, બૌદ્ધો જેને ‘સુગત’ કહે છે, અને અર્હન્તમતના પ્રાણો જેને ‘સર્વજ્ઞ’ તરીકે જાણાવે છે; તે અદ્ભુત જ્ઞાનમય પ્રશ્નનું સ્મરણ કરતાં શાશ્વત શિવ(મૃત્યુ) પ્રાપ્ત કર્યું હતું.”^૧

—વિક્રમની ૧૫મી સદીના તોમર વીરમરાજના માન્ય કવિ નયચંદ્રસૂરિએ(શ્લે. જોને) ૧૪ સર્ગોવાળા વીરાંક હમ્મીર-મહાકાવ્યમાં એ વર્ણન કર્યું છે.

૧. “વીરેન્દ્રેષ્વથ દત્તદૃષ્ટિષુ ધરાપીઠે હિયા સાક્ સતાં
સાન્દ્રાશ્રુસ્રુતિસિક્તશોકલતિકાકન્દેષુ વૃન્દેષુ ચ ।
આનીયૈષ નૃપં તમુપ્પતરરુદ્ધ *દુર્ગાન્તરેઽચીચયત્
કાર્યાકાર્યવિચારણાન્ધ-બધિરા હા હાઽધમાઃ સર્વતઃ!! ॥

શૈવા યચ્છિવમામનન્તિ સુગતં બૌદ્ધા યદાચક્ષતે
સર્વજ્ઞં યદુદાહરન્તિ નિતમામર્હન્મતે છેકિલાઃ ।
તદ્ બ્રહ્માદ્ભુતચિન્મયં સ્થિરમનાસ્તત્ર સ્થિતોઽસૌ સ્મરન્
પૃથ્વીરાજનૃપો નૃપાલિતિલકો લેભે શિવં શાશ્વતમ્ ॥”

“કાવ્યં પૂર્વકવેર્ન કાવ્યસદૃશં કશ્ચિદ્ વિધાતાઽધુને-
ત્યુક્તે તોમરવીરમક્ષિતિપતેઃ સામાજિકૈઃ સંસદિ ।
તદ્ભ્રૂચાપલકેલિદોલિતમનાઃ શૃંગાર-વીરાદ્ભુતં
ચક્રે કાવ્યમિદં હમ્મીરનૃપતેર્નવ્યં નયેન્દુઃ કવિઃ ॥”

મહાકવિ નયચંદ્રસૂરિના હમ્મીરમહાકાવ્યમાં [સર્ગ ૩, શ્લો. ૭૧-૭૨;
સર્ગ ૧૪, શ્લો. ૪૩ સન્ ૧૮૭૯માં પ્ર. ની. જ. કીર્તને સંપાદિત.

* સંપાદકે અંગ્રેજીમાં આનો ‘પૃથ્વીરાજને કિલ્લામાં લઈ ગયા’
એવો અર્થ કર્યો જણાય છે, તે વાસ્તવિક નથી.]

જાલોરના ચૌહાણોના રાજ્યમાં.

સુપ્રસિદ્ધ વાઢી દેવસૂરિના ગચ્છને ઉદ્ધાસિત કરનાર
 સૈદ્ધાન્તિકાગ્રેસર જયપ્રભસૂરિના શિષ્ય કવિ
 સમરસિંહના રામભદ્રે(રામે) વિક્રમની ૧૩ મી સદીના
 રાજ્યમાં મંત્રી મધ્યભાગમાં રચેલા ‘પ્રબુદ્ધરૌહિણ્ય’ નામના
 યશોવીર અને પ્રકરણ ૩૫૬-પ્રબંધમાં સૂચન કર્યું છે કે-
 અજયપાલ પાર્શ્વચંદ્રના કુલમાં સૂર્ય-ચંદ્ર જેવા યશો-
 વીર અને અજયપાલ થઈ ગયા; જેઓ
 ચાહમાન(ચૌહાણ) રૂપી વિજ્ઞાના વક્ષઃસ્થલને શોભાવનાર
 કૌસ્તુભ જેવા હતા, અસાધારણ ગુણ-ગણથી વિભૂષિત એ બન્ને
 રાજ-પ્રિય હતા, તે સાથે સર્વ જનોનું સદા હિત કરવામાં
 ચિત્તવાળા હતા. જૈન-શાસનની સારી રીતે અભ્યુન્નતિ કર-
 વામાં અસાધારણ પ્રયત્નશીલ હતા. અનર્ગલ દાન-વૈભવથી
 ઉત્પન્ન થયેલી જેમની કીર્તિની સુવાસ દરેક દિશાઓમાં ફેલાયેલી
 હતી. એ બન્ને રાજમાન્ય સુશ્રાવકોએ કરાવેલ યુગાદિદેવ
 (આદીશ્વર)ના ચૈત્ય(મંદિર)માં પ્રવર્તેલ યાત્રોત્સવના
 પ્રસંગ ઉપર અભિનય કરવા(ભજવવા)માટે ઉપર્યુક્ત રસિક
 પ્રબંધ રચાયો હતો. જાલોર-સોનગિર ગઢ ઉપરના શિલા-
 લેખથી જણાય છે કે-ત્યાંના ચાહમાન સમરસિંહ રાજાના
 આદેશથી વિ. સં. ૧૨૪૨માં ભાં. પાસૂના પુત્ર ભાં. યશોવીરે
 કુમારપાલ-વિહારનો સમુદ્ધાર કર્યો હતો, તે જ ઉપર્યુક્ત
 યશોવીર જણાય છે (વિશેષ માટે જૂઓ-‘ પ્રબુદ્ધરૌહિણ્ય ’
 આ. સલા ભાવનગરથી પ્ર.)

વિ. સં. ૧૨૪૫ તથા ૧૨૬૧ માં મંત્રી યશોવીરે આખૂ
 ઉપર વિમલ-વસહી અને લૂણસીહ-વસ-
 ઉદયસિંહના મંત્રી હીમાં પોતાના પુણ્ય માટે, પિતાના શ્રેય
 ઉદય અને માટે અને માતા(ઉદયશ્રી)ના શ્રેય માટે
 યશોવીર નમિનાથ, સુમતિનાથ અને પદ્મપ્રભ જિંબ
 મૂલનાયકવાળી મનોહર તોરણવાળી-શિલ્પ
 કલામય ૩ દેવકુલિકાઓ કરાવી હતી. ત્યાં ૪ પદ્મોમાં પરિચય
 આપ્યો છે કે-“ મોટા સ્કંડેરક ગચ્છમાં, યશોભદ્રસૂરિ-સંતાનમાં
 શાંતિસૂરિ બિરાજમાન છે. તેમના ચરણ-કમલમાં ભમર
 જેવા ઉદય થયા, જેમણે ધન-સમૂહનું દાન કર્યું હતું, જેમણે
 લાખો વિપક્ષોના અગ્રણીઓને હણ્યા હતા, અને જેમણે મોટાં
 રૈવત(ગિરનાર) પ્રમુખ તીર્થોના મોટા યાત્રોત્સવો કર્યા હતા.

રાજાઓના હર્ષ માટે દુઃસાધતા (દુઃખે કરીને સાધી શકાય-
 ન જીતી શકાય તેવા હોઈ ‘દુઃસાધ’ એવી અન્વય-સંજ્ઞા-
 અવટંક)ને ધારણ કરનારા, વિશદ બુદ્ધિવાળા તે (ધીસચિવ-
 મંત્રીશ્વર) એ રીતે ત્રણ પ્રકારના વીરો(દાનવીરો, યુદ્ધવીરો,
 અને ધર્મવીરો)માં ચૂડામણિ જેવા થઈ ગયા.

તેમનો અંગજ-પુત્ર કવીંદ્રોનો બંધુ, મંત્રી યશોવીર
 એવા નામે પ્રસિદ્ધ છે, સરસ્વતી અને લક્ષ્મી દ્વારા
 ગુણોથી ઉત્પન્ન થયેલ વિરોધની શાંતિ માટે જાણે જે સમકાલ
 આશ્રિત થયો છે. સુમતિ, કૃતજ્ઞ, જિનમત-નિપુણ એ મંત્રીએ
 ઉપર્યુક્ત દેવકુલિકાઓ કરાવી હતી. એવી રીતે આ મંત્રીએ

૧. “ સં. ૧૨૪૫ વર્ષે [૨, ૩ સ્વસ્તિશ્રીવિક્રમનૃપાત્ સંવત્ ૧૨૧૧ વર્ષે]

શ્રીષ્કંડેરકગચ્છે મહતિ યશોભદ્રસૂરિસંતાને ।

શ્રીશાંતિસૂરિરાસ્તે તત્પાદસરો(ચરણાંબો)જયુગમુંગઃ ॥

વિ. સં. ૧૨૮૮ માં માતાના શ્રેય માટે માદકી(મારવાડ)માં જૈનમંદિર-મૂર્તિઓ કરાવ્યાનું પણ જણાય છે.

મંત્રીશ્વરવસ્તુપાલ અને તેજપાલની યશઃપ્રશસ્તિ રચનાર કવિ જયસિંહસૂરિએ વિ. સં. ૧૨૮૬ લગભગમાં રચેલા હુમ્મીરમદ્-મર્દન નાટક(અંક ૫)માં, પ્રતિલા અને પરાક્રમથી હુમ્મીર વીરને પરાસ્ત કરી ગુજરાત સાથે સંધિ કરવાની ફરજ પાડ્યા પછી આખૂ તરફથી મહારાણા વીરધવલ સાથે ઘોળકામાં થતા પ્રવેશમહોત્સવ-પ્રસંગે એ મંત્રીશ્વરોના મુખથી યશોવીરની શિક્ષા-સલાહની પ્રશંસા ઉચ્ચરાવી છે—

“તેજઃપાલ-આર્ય ! (વડિલખંધુ વસ્તુપાલ !) સર્વ કાર્ય-પ્રસંગોમાં જેમ હું આપને પૂછતો તેવી રીતે આપની શિક્ષાથી ઉદયસિંહ(રાજા)ના સચિવ તરીકે ઉદય રચનાર,

વિતીર્ણધનસંચયઃ ક્ષતવિપક્ષલક્ષાગ્રણીઃ

(કૃતોરુગુરૈવતપ્રમુખતીર્થયાત્રોત્સવઃ ।)

દધત્ ક્ષિતિમૃતાં મુદે વિશદધીઃ સ દુઃસાઘતા-

મમૂદુદયસંજ્ઞયા ત્રિવિધવીરચૂડામણિઃ ॥

તદંગજન્માસ્તિ કવીંદ્રવંધુર્મેત્રી યશોવીર इति પ્રસિદ્ધઃ ।

બ્રાહ્મી-રમામ્યાં યુગપદ્ ગુણોત્થવિરોધશાંત્યર્થમિવાશ્રિતો યઃ ।

૧. [તેન સુમતિના જિનમતનૈપુણ્યાત્ કારિતા સ્વપુણ્યાય ।

શ્રીનમિર્બિબાધિષ્ઠિતમધ્યા સદ્દેવકુલિકેયં ॥ ૪ ॥]”

૨. [.....નિપુણેન શ્રેયસે પિતુરકારિ ।

શ્રીસુમતિનાથર્થિવેન સંયુતા દે.....]

૩. [.....માતુઃ શ્રેયોર્થ કારિતા કૃતજ્ઞેન ।

શ્રીપદ્યપ્રમર્બિબાલંકૃતસ.....]

ઉદય પામતા યશવાળા, ઉદયના નંદન યશોવીરની સલાહ લેતાં—આપના મુખરૂપી ચંદ્રથી નીકળતા વચનામૃતરસ જેવી તેમની શિક્ષાદ્વારા, વારંવાર રણુ—સંગ્રામના પરિશ્રમથી ઉત્પન્ન થતા ઉત્કટ પરિતાપને મેં હંમેશાં દૂર કર્યો હતો.

વસ્તુપાલ—વત્સ ! (બંધો !) આપે એ સારું કર્યું. અદ્ભુત મતિના નિધિ પિતાજી અશ્વરાજની જ ગંગા જેવી પવિત્ર શિક્ષાએ આપણા ચિત્તને નિર્મળ કર્યું છે; તો પણ કોઈ પણ પ્રકારે મંત્ર (સલાહ—વિચાર) ઉત્પન્ન થતાં ખરેખર અદ્વિતીય જ્યેષ્ઠ બંધુ મદલદેવજેવા યશોવીરથી આપણે કર્તવ્ય બાણીએ ?”

ગૂર્જરેશ્વર—પુરોહિત સુપ્રસિદ્ધ કવિ સોમેશ્વરે મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલની કીર્તિકૌમુદી વિસ્તારતાં ચાહમાન (ચૌહાણ) રાજાના સદ્ગુણી મંત્રી યશોવીરની ઉચ્ચ કવિત્વશક્તિ, સરસ્વતી, લક્ષ્મીની પ્રસન્નતા અને દાનવીરતાની પ્રશંસા કરી છે—

૧ “ તેજઃપાલઃ—આર્ય ! સર્વકાર્યપ્રપન્નેષુ યુષ્મન્ચિહ્નયા યુષ્માનિવ શ્રીમદુદયસિંહસાચિવ્યરચિતોદયમુદયનન્દનમુદયમાનયશસં શ્રીયશોવીરમેવા-
પૃચ્છન્ ભવદાસ્ય—સુધાંશુ—વાક્—સુધારસેનેવ તદીયશિક્ષયા ।
અહમન્વહમત્યજં મુહુઃ પરિતાપં કટકક્લમોત્કટમ્ ॥

વસ્તુપાલઃ—વત્સ ! સાધુ વિહિતં ભવતા—

તાતસ્યૈવાદ્ભુતમતિનિધેરશ્વરાજસ્ય શિક્ષા
ચેતોઽસ્માકં સુરસરિદિવ ક્ષાલયામાસ શુદ્ધા ।
સૂતે મન્ત્રે કથમપિ તથાઽપ્યેકતો મલ્લદેવાદ્
બન્ધોર્જ્યેષ્ઠાદિવ નનુ યશોવીરતો વિદ્યઃ કૃત્યમ્ ॥”

—હુમ્મીરમદમર્દન (ગા. એા. સિ. પૃ. ૫૪)

“ ન માધઃ શ્લાઘ્યતે કૈશ્વિન્નાભિનન્દોઽભિનન્દ્યતે ।

નિષ્કલઃ કાલિદાસોઽપિ યશોવીરસ્ય સન્નિધૌ ॥

પ્રકાશ્યતે સદા સાક્ષાદ્ યશોવીરેણ મન્ત્રિણા ।

મુખે દન્તચુતા બ્રાહ્મી કરે શ્રીઃ સ્વર્ણમુદ્રયા ॥

અર્જિતાસ્તે ગુણાસ્તેન ચાહમાનેન્દ્રમન્ત્રિણા ।

વિધેરબ્ધેશ્ચ નન્દિન્યૌ યૈરનેન નિયન્ત્રિતે ॥

વસ્તુપાલ-યશોવીરૌ સત્યં વાગ્દેવતા-સુતૌ ।

एको दानस्वभावोऽभूदुभयोरन्यथा कथम् ? ॥ ”

—કીર્તિકૌમુદી (સર્ગ ૧, શ્લો. ૨૬ થી ૨૯)

વિક્રમની ૧૩મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં વિદ્યમાન વાયટગચ્છના

જિનદત્તસૂરિએ જણાવ્યું છે કે—“ચાહુમાન

મહામાત્ય (ચાહુમાન-ચૌહાણ) વંશરૂપી સાગરની

દેવપાલ વૃદ્ધિ કરવામાં ચંદ્ર જેવા શ્રીમાન્

ઉદયસિંહ જાવાલિપુર(જલોર)ના રાજા

છે. તેનો વિશ્વાસપાત્ર, કૌશલ(ખજાના)ની રક્ષા કરવામાં

વિચક્ષણ, પ્રજા-નંદનવનમાં ચંદન જેવો(પ્રાણ) મહામાત્ય

દેવપાલ છે; જે સર્વ ધર્મેનો આધાર છે, જ્ઞાનશાલીઓમાં

અવધિ જેવો છે, સર્વ પુણ્યોના આસ્થાનરૂપ છે, સર્વ સંપ-

દાઓની ખાણ-સમાન છે. તેનો સ્વીકારેલો પુત્ર ધનપાલ,

વાયડ અન્વયમાં ઉત્પન્ન થયેલ છે, જે પવિત્ર, બુદ્ધિમાન્ અને

વિવેકથી ઉદ્દલસતા મનવાળો છે. તેના મનના સંતોષ માટે

જિનદત્તસૂરિએ વિવેકવિલાસ નામનો આ નિર્દોષ ગ્રંથ રચ્યો છે. ”

—આ સિવાય નાડોલ, સીરોહી વગેરેના ચૌહાણો સાથેના શ્વે. જૈનોનો ઇતિહાસ પણ બહુ ગૌરવભર્યો જણાય છે. તે ઉચિત પ્રસંગે, ઉચિત સ્થાને પ્રકાશમાં લાવવા સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય—એમ ઇચ્છીએ છીએ. —લા. ભ. ગાંધી.

૧. “***ચાહુમાન્વય**—પાથોધિ—સંવર્ધનવિધૌ વિદ્યુઃ ।
શ્રીમાનુદયસિંહોડસ્તિ શ્રીજાબાલિપુરાધિપઃ ॥
 તસ્ય વિશ્વાસસદનં **કોશરક્ષા-વિચક્ષણઃ** ।
દેવપાલો મહામાત્યઃ પ્રજ્ઞાનન્દનચન્દનઃ ॥
 આધારઃ સર્વધર્માણામવધિર્જાનશાલિનામ્ ।
 આસ્થાનં સર્વપુણ્યાનામાકરઃ સર્વસમ્પદામ્ ॥
 પ્રતિપન્નાત્મજસ્તસ્ય **વાયડાન્વયસમ્ભવઃ** ।
ધનપાલઃ શુચિર્ધીમાન્ વિવેકોલ્લાસિમાનસઃ ॥
 તન્મનસ્તોષપોષાય **જિનાર્વૈદત્તસૂરિભિઃ** ।
 શ્રી**વિવેકવિલાસા**ખ્યો ગ્રન્થોડયં નિર્મમેડનઘઃ ॥ ”

—વિવેકવિલાસ (પ્રશસ્તિ શ્લો. ૫ થી ૯)

[*૫. દામોદર ગોવિંદાચાર્યના ભાષાન્તર સાથે સં. ૧૯૫૪માં પરી. બાલાભાઈ રાયચંદ તથા પરી. દેવીદાસ હગનલાલ દ્વારા અમદાવાદમાં પ્ર. ત્યાં છપાયેલા પાઠમાં અને અર્થમાં બહુમા જણાવ્યું છે, તે ચ, બ નો ભેદ ન સમજી શકવાથી તથા ચાહમાન(ચૌહાણ)ને ન જણવાથી છપાયું લાગે છે.]

પરિશિષ્ટ અભિપ્રાયો.

ગુજરાતના વીર મંત્રી તેજપાલનો વિજય

(ગોધ્રા, પાવાગઢ અને ચાંપાનેરના અપ્રકટ ઇતિહાસ સાથે).

લે. પં. લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી.

પ્ર. અલયચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી.

મૂલ્ય ૦-૮-૦ : હેરીસરોડ, ભાવનગર.

[શ્રીજૈનધર્માભિયુદય ગ્રંથમાળાના ત્રીજા પુષ્પ તરીકે પ્રકટ થયેલા આ પુસ્તક સંબંધમાં જૈન, જૈનજ્યોતિ, જૈન-યુગ, જૈનધર્મપ્રકાશ, આત્માનંદપ્રકાશ, સમયધર્મ, પ્રજાબંધુ, પુસ્તકાલય, ગુજરાતી, નવગુજરાત, કૌમુદી, સાહિત્યકાર, સુવાસ વગેરે પત્રોના તંત્રી મહાશયોએ અને બીજા પણ કેટલાય સાક્ષર સર્જનોએ સદ્ભાવભર્યા અભિપ્રાયો પ્રકાશિત કર્યા છે. તેમનો તથા આ પુસ્તકને પુસ્તકાલયો અને શાલા-પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કરવા બદલ વડોદરા-રાજ્યના સુયોગ્ય અધિકારીઓનો અમહે આ સ્થળે આભાર માનવો ઉચિત સમજીએ છીએ. ઇતિહાસપ્રેમી ઘણા વિદ્વાન્ મુનિરાજોએ અમહને પત્રો દ્વારા અભિપ્રાયો જણાવ્યા હતા; તેમાંના કેટલાક પરિશિષ્ટ તરીકે આ સ્થળે પ્રકાશિત કરવા ઉચિત વિચારીએ છીએ.]

[૧]

અમદાવાદથી મુનિરાજ શ્રીન્યાયવિજયજી વિ. સં. ૧૯૯૨માં ગૌતમસ્વામિ-કેવલજ્ઞાન-દિવસે જણાવે છે કે—

“ પાવાગઢ અને ચાંપાનેરનો ઇતિહાસ જે અઘાવધિ અંધારામાં જ હતો અને તેમાંય જૈનોનો ત્યાં જે સંબંધ, જે ગૌરવ અને પ્રભુત્વ હતાં તેથી તો જૈનસમાજ નહિ કિન્તુ ગુજરાતના સાક્ષરો સુદ્ધાં અપરિચિત હતા. આ પુસ્તકથી ઘણું જાણવાનું મળે તેમ છે. આપનો આ ઇતિહાસ શોધવામાં પુષ્કળ પ્રયત્ન છે—એમ પુસ્તકને પાને પાને જોતાં માલુમ પડે છે. આ પુસ્તક માત્ર જૈનોને જ નહિ કિન્તુ ગુજરાતી આલમને ઉપયોગનું છે. આપે ગુજરાતના ઇતિહાસનું એક સુવર્ણ પાનું ઉખેળ્યું છે. તેમાંય તેજપાલની વિજયકથા એ તો સારા ગુજરાતના ગૌરવની મહાકથા છે. જૈનોમાં કેટલું બળ, તાકાત અને શક્તિ ભર્યાં છે—હતાં; માત્ર વાણીશૂરા કે કલમશૂરા જ જૈનો હતા અને છે એમ જ નહિ, કિન્તુ જૈનો તરવાર અને લાલાં ચલાવવામાં પણ શૂરવીર છે—હતા એમ આપે બરાબર પૂરવાર કરી આપ્યું છે.

વર્તમાન જૈનસમાજના યુવાનો તેજપાલની આ વિજયકથા વાંચે અને ભૂતકાલીન જૈનવીરનું પ્રભુત્વ, શક્તિ, તાકાત અને અમાપ બળ જોઈ સાચા વીરના ઉપાસક બની જૈનધર્મનું ગૌરવ વધારવા પ્રયત્ન કરે એ જ શુભ ભાવના. એકંદર પુસ્તક સરસ અને રોચક છે. દરેક જૈનને તે વાંચવા યોગ્ય છે. એકલો ઇતિહાસ ભર્યો છે, છતાંય તેને નિરસ કે વાંચવું ન ગમે તેવું

નથી બનવા દીધું એ જ ખૂબી છે. અન્તમાં આપેલી આપની સાહિત્ય-સેવા વાંચી અતીવ આનંદ. ”

[૨]

અમદાવાદથી મુનિરાજ દર્શનવિજયજી તા. ૨૬-૧૦-૩૫ ના પત્રમાં જણાવે છે કે—

—“ પુસ્તક જોતાં જ માલુમ પડે છે કે તેમાં તમે ઘણા ઘણા પ્રયત્ન કરી ગુજરાતના વીર નરની મહાકથા એકત્ર કરી છે. ગુજરાતના વીરોમાં તેજપાલનું સ્થાન અનુપમ-અનોખું જ છે. ઘઘુલ જેવા ઉદ્દંડ અને પરાક્રમી રાજવીને રણાંગણમાં સામી છાતીએ લડી જીવતો કેદ પકડવો-એ કેટલું મુશ્કેલ અને કઠિન કાર્ય હતું ? અરે જેની સામે યુદ્ધમાં જવા કોઈ તૈયાર ન થાય, તેની સામે એક જૈનવીર કમ્મર કસે અને યુદ્ધમાં વિજય-માળ વરે એ વાંચી કયા જૈનને હર્ષ, આનંદ અને ગૌરવ નહિ થતાં હોય ?

વિશેષમાં સાથે પાવાગઢ અને ચાંપાનેરનો અપ્રગટ ઇતિહાસ પ્રગટ કરી ત્યાં જૈનોનું પ્રભુત્વ, શ્વેતાંબર જૈનોનાં ગગનચુમ્બી ભવ્ય જિનાલયોનો જે પરિચય આપ્યો છે, તે ખરેખર વાંચવા યોગ્ય છે. ભૂતકાળમાં અને ઠેઠ ઓગણીશમી સદીના પૂર્વાર્ધકાળ સુધીમાં શ્વેતાંબર જૈનો અને જૈનમંદિરોનો જે ઇતિહાસ બહાર પાડ્યો છે-એ માટે તો આપની ઐતિહાસિક દૃષ્ટિને ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે.

દરેક જૈન પોતાના પૂર્વજ વિજયી વીરની શૌર્ય-ગાથાને ઉચ્ચારતી મહાકથાને વાંચે અને પાવાગઢના ભૂલભરેલા ગૌરવને તાજું કરે અને પુનઃ જૈનસમાજને ગૌરવવંતો અને મહત્તાવાળો બનાવવા માટે અદ્ભુત ઉત્સાહથી પ્રયત્નશીલ બને-એ જ શાસન-દેવને પ્રાર્થના.”

[૩-૪.]

મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી તથા સ્વ. મુનિ હિમાંશુ-વિજયજી ઉદયપુર(મેવાડ)થી તા. ૩૦-૧૦-૩૫ ના પત્રમાં—

“ આ પુસ્તકને લગભગ સંપૂર્ણ રીતે અમે અવધાન-પૂર્વક વાંચ્યું છે. મધ્યકાળમાં જૈનોએ ખાસ કરીને પોરવાળ જાતિએ તેજસ્વી નરરત્નો ગુજરાતને આપ્યા છે. તેમાં ચંદ્ર, સૂર્યની જેમ દીપતા મહામાત્ય વસ્તુપાલ અને તેજ:પાલ છે. અમારા ધારવા પ્રમાણે તેજ:પાલ ઉમરમાં નાના હોવા છતાં તેજ: અને પરાક્રમમાં લક્ષ્મણની જેમ આગળ પડતા હતા. વણિક-જાતિમાં મહાવીરો ન થાય એવી ભૂલભરેલી-જનતામાં ફેલાએલી કદપના, આ પુસ્તકમાં દોરેલા; તેજ:પાલના ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તથી જુદી પડે છે. મધ્ય કાળના ત્રણ સૈકા જેટલા ગાળામાં આખાય મહાગુજરાતમાં તેજપાલ જેવો યુદ્ધવીર સાહસિક નર શોધ્યો જડતો નથી. x x પંડિતવર્ય આવક લાલચંદ્રજી ગાંધીએ પ્રસ્તુત નિબંધ, સંશોધક બુદ્ધિથી તૈયાર કર્યો છે. ઠેકાણે ઠેકાણે મતાંતરો તથા પુરાવા આપી પુસ્તકના લખાણમાં મક્કમતા વધારી છે. પંડિતજી જૈન-સમાજના વિશિષ્ટ વિદ્વાનો પૈકીના એક વિદ્વાન છે. તેઓએ ગા. ઓ. સી. જેવું ઉત્તમ સાહિત્ય-કેન્દ્ર પ્રાપ્ત કરી

પોતાની વિદ્વત્તા-શક્તિ અને સંશોધન-કળામાં વખાણવા જેવી પ્રગતિ કરી છે. એથી અમને બહુ આનંદ થાય છે.

આ પુસ્તકમાં વીરધવલ રાજના તેજપાળ મંત્રીએ ‘ગોધ્રા (ધરા)ના ઉદ્ધત રાજા ઘૂઘુલ ઉપર ચઢાઈ કરી, તેને યુક્તિ અને શક્તિથી પરાસ્ત કરી, બાંધી, પાંજરામાં પૂરી સિંહસેનને ત્યાંનો રાજા બનાવ્યો’ એ વિષયનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. x x

સદરહુ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના પણ બહુજ મહત્વની છે. આમાં અંકોટ(હાલનું અકોટા), પાવાગઢ, ચાંપાનેર અને વટપદ્ર વિષે સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. ખાસ કરીને પાવાગઢ અને ચાંપાનેરમાં કંઈ કંઈ સદીમાં કોણે કોણે શ્વે. જૈનમંદિરો બંધાવ્યાં, ત્યાં શ્વેતાંબરોનું કેટલું મોટું તીર્થસ્થાન હતું, તે પંડિત લાલચંદ્રજીએ અનેક પૂરાવા સાથે સિદ્ધ કર્યું છે, તે બહુ મહત્વનું છે. વીસમી સદીમાં (ચાલુ સૈકામાં) દિગંબરોએ ત્યાં પગ-પેસારો કરી પોતાનું તીર્થ કેવી રીતે બનાવ્યું છે—તે પણ પંડિતજીએ નિર્ભયપણે સ્પષ્ટ કર્યું છે. પ્રસ્તાવના ૪૬ પેજ જેટલી અને ઉપયોગી છે. અમે પં. લાલચંદ્રજીના આ પ્રયત્નની અનુમોદના કરીએ છીએ અને સાચા હૃદયથી ઇચ્છીએ છીએ કે—તેઓ પોતાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધી જૈન-સમાજના ચરણે પોતાની કીમતિ સાહિત્ય-કૃતિઓ ધરી પુણ્ય અને યશના લાગી બને. ”

[૫]

શાસન-દાઝ ધરાવનાર ઉત્તમ જાણકાર તીર્થપ્રેમી એક મુનિરાજે સં. ૧૯૯૨ લાદ્રપદના પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે—

“ પાવાગઢ તીર્થને નાશ વડોદરાના વાણિયાના હાથે જ થયો છે. માહરા દેખતાં દેખતાં મૂર્તિઓ ગઢ ઉપરથી ઉઠાવી લાવ્યા ને દિગંબરોને મંદિરનું ખોખું હાથે ઝાલીને સોંપ્યું છે. એ મંદિર તથા આબુખાબુની જમીન અત્યારે લાખોને ખર્ચે પણ ન મળે એટલી જમીનની માલીફી સોંપી દીધી છે ! નવાં તીર્થો ઉભાં કરવાં—ને જુનાં તીર્થોના નાશ કરવો એવું કાર્ય આપણા અબ્બણ લોકો કરી રહ્યા છે ! દિગંબર લોકોએ એ જ આપણા મંદિરમાં હાંડી-ઝુમરો ને કિંમતી તકતાઓ મૂકીને ઝાકઝમાળ કરી મૂક્યું છે. ને એવા રળીઆમણા પહાડ ઉપર પગ મૂકવા જેટલું આપણા લોકોએ રહેવા લીધું નથી. સાઠ હજાર પાલીતાણે ભરવાના માથે લીધા x x છેવટ સાઠ હજાર ચોંઘ્યા, હવે ખલા મરડે છે. હવે તીર્થોને સંભારી સંભારીને મુઆ પાછળ રોવા જેવું છે. આપે જે પરિશ્રમ લીધો છે, તે કેટલું સાહિત્ય તપાસ્યું હશે ? ત્યારે એ તારવણી કરી હશે—એ તો સુઝ પુરુષો જ બાણે. ”

[વિશેષ વક્તાવ્ય]

[આ સ્થળે જણાવવું જોઈએ કે—‘ તેજપાલના વિજય ’ ના પ્રાસ્તાવિકમાં મેં જણાવેલા ‘ પાવાગઢ—ચાંપાનેર સાથે શ્વે. જૈનોનો ઇતિહાસ ’ નામના પૂર્વોક્ત પ્રકરણે શ્વે. જૈન-સમાજ સિવાય દિગંબર-જૈનસમાજના ઇતિહાસપ્રેમી સાક્ષરોનું પણ ધ્યાન ખેંચ્યું છે. ‘ ભાસ્કર ’ પત્ર (ભાગ ૬, કિરણ ૩, પૃ. ૧૪૭-૧૫૦) માં બીકાનેરનિવાસી શ્રીયુત અગરચંદ્રજી

નાહટાનો ‘કચા પાવાગઢ દિગંબર તીર્થ હૈ ?’ આવો એક લેખ, ઉપર્યુક્ત પ્રકરણના આધારે હિંદી ભાષામાં પ્રકટ થયો છે; તેના અંત(પૃ. ૧૫૦-૧૫૪)માં દિ. શ્રીયુત નાથૂરામ પ્રેમીજીએ ‘ મેરા નિવેદન ’ પ્રકટ કરાવ્યું છે, તે હાલમાં મહારા વાંચવામાં આવ્યું છે. તેમાં મહારાં જણાવેલાં સર્વ પ્રમાણોને માન્ય રાખવા છતાં તેઓ આવા શબ્દોમાં અનુમાન ખેંચતાં પાવાગઢ સાથે દિગંબર-સંબંધ જોડે છે કે—

‘ हमारे तीर्थक्षेत्र ’ नामक लेखमें यही लिखा गया है कि—
वहाँके प्रतिमा-लेखोंसे अथवा और किसी प्राचीन लेखसे पवागढका सिद्धक्षेत्र होना प्रकट नहीं होता । परंतु उसका यह अर्थ नहीं है कि श्वेताम्बर-सम्प्रदायके समान दिगम्बर-सम्प्रदायवाले इसे पहले पूज्य स्थान नहीं मानते थे या उनके प्राचीन मन्दिर वहाँ न रहे होंगे ॥ ”

પ્રાચીન સમયમાં પાવાગઢ પર દિગંબર જૈનમંદિર હોવા સંબંધમાં શ્રીયુત પ્રેમીજી એવી કલ્પનામય વિચિત્ર દલીલ સિવાય બીજું કોઈ પ્રાચીન પ્રમાણ દર્શાવી શક્યા નથી. એમની દલીલ પ્રમાણે તો કદાચ સર્વ દિગંબર તીર્થસ્થાનો પર શ્વેતાંબર જૈનમંદિરો પણ રહ્યાં હશે ! જે પ્રાચીન દિ. ૧ પ્રતિમા ભીંતમાં ઉકેરેલી જણાવી તેના આધારે ત્યાં દિ. મંદિર હોવાનું કલ્પે છે, તે પ્રતિમાનો ભેદ તો કોઈ યોગ્ય સમયે પ્રકટ થવા સંભવ છે. બીજો આધાર ન મળતાં ગોધરામાં દિગંબર જૈન-મંદિર હતું, તેનો દાખલો ટાંકે છે; જે દિ. જૈનમંદિરનો ઉલ્લેખ મેં જ ઉપર્યુક્ત ‘તેજપાલનો વિજય’ પુસ્તકના પ્રાસ્તાવિક(પૃ. ૬ થી ૮)માં અને અન્યત્ર કરાવ્યો.

છે. એ મુઘલજિનેશ્વર-ચૈત્યગૃહમાં કવિ અમરકીર્તિગણિએ વિ. સં. ૧૨૭૪ માં રચેલા ‘છકમ્મુવએસો’ નામના ગ્રંથને સંશોધિત કરી ગાયકવાડ એ. સિરીઝદ્વારા પ્રકાશિત કરાવવા મહારો વર્ષોથી પ્રયત્ન ચાલુ છે. તે ઉલ્લેખના આધારે ‘જૈન-સિદ્ધાન્ત ભાસ્કર’ ભા. ૨, અંક ૩ જામાં પ્રો. હીરાલાલજીએ ‘અમરકીર્તિગણિ ઔર ઉનકા ષટ્કર્મોપદેશ’ નામનો લેખ લખ્યો જણાય છે. ‘તેજપાળનો વિજય’ પુસ્તક મંગાવી વાંચ્યું જણાવનાર પ્રેમીજીની દૃષ્ટિ કદાચ મહારા તે ઉલ્લેખ ઉપર નહિ પડી હોય ! એથી ઉપર્યુક્ત માસિકનો લેખ વાંચવા ભલામણ કરી લાગે છે.

શ્રીયુત પ્રેમીજીએ સન્ ૧૯૧૨ ના માર્ચ મહિનાના અંતમાં પાવાગઢની યાત્રા કર્યા પછી, તેનું વિવરણ જૈનહિતૈષી(ભાગ ૬, અંક ૧૨)માં હિંદીમાં પ્રકાશિત કરેલું—તેમાં તેમને થયેલા ભાસ પ્રમાણે ‘ઉક્ત સ્થાન(પાવાગઢ) પર પહેલાં શ્વેતાંબર મંદિર રહ્યાં હશે’ એ વાતને ન છૂપાવ્યા બદલ તેમને પાઠકો ધન્યવાદ આપશે (જો કે શ્રીજૈન શ્વે. કો. તરફથી સં. ૧૯૬૫—સન્ ૧૯૦૯ માં પ્રગટ થયેલ ‘જૈન શ્વેતાંબર-ડીરેક્ટરી ’ (ગુજરાત) ભાગ ૧ અને ૨ ના પૃ. ૩૮૯ માં તથા પૃ. ૩૬૭ માં “ ત્યાં શ્વેતાંબરી મંદિરો હોવાથી તે તીર્થતરીકે ગણાતું હોવાનો તથા છેવટે ત્યાં જૈન વસ્તી નહીં હોવાથી, વ્યવસ્થા બરાબર નહીં સચવાયાથી, આશાતના બહુ થતી હોવાથી ત્યાંથી મૂળનાયક ભીડભંજન પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને વડોદરામાં લાવી દાદાપાર્શ્વનાથના દેહરાસરમાં બિરાજમાન કર્યાનો અને ત્યાંના મંદિરની શિલિકે કપડવંજમાં જમે હોવાનો ” સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરેલો હતો). એ નિવેદનમાં ઉદ્ધૃત કરેલા

અંશમાં પ્રેમીજીએ જણાવ્યું છે કે-“ પર્વત પર બધાં મળીને ૧૦ જીર્ણ મંદિરો છે, તેમાંથી ત્રણનો તો જીર્ણોદ્ધાર થઈ ગયો છે, અને એકની મરમ્મત થઈ ગઈ છે-શિખર બાકી છે. ત્રીજું અથવા ચોથું મંદિર જમણી તરફ ધરાશાયી થઈ રહ્યું છે, તેને મેં અંદર પેસીને જોયું તો માલૂમ પડ્યું કે x x ઉત્તર તરફની બહારની ભીંત પર જે ત્રણ મૂર્તિયો છે, તે શ્વેતાંબર સંપ્રદાયની છે, તેમની ભુજાઓમાં બાજૂબંધ અને હાથો પર કંકણ છે, આસનમાં હાથીનું ચિત્ર છે.

એની આગળ એક વિરાટ મંદિર ધરાશાયી થઈ રહ્યું છે, એમાં નંદીશ્વર દ્વીપની સમાન ચારે તરફ ૫૫ પર જિનાલયો હતાં-એ જગ્યાએ શેઠ ચુનીલાલ હેમચંદ જરીવાળાએ મંદિર બનાવી વીરનિ. સં. ૨૪૩૭ [વિ. સં. ૧૯૬૭-સન્ ૧૯૧૧] માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આગળ મોટા મંદિરની સામે એક નાનીશી દેહરી છે, જે હાલમાં જ બનેલી છે. એમાં જે ચરણ છે, તેની સ્થાપના સં. ૧૯૬૭ માં થયેલી છે. x x આ મંદિર બહુ વિસ્તારમાં હતું અને પ્રાચીન માલૂમ પડે છે, મરમ્મત માત્ર વચ્ચેના ભાગની કરી લીધી છે.

એની પાસે જ એ મંદિર બીજાં હતાં, જેમાંથી એકને તો *મકાન-જેવું બનાવી લીધું છે-હાલમાં તેમાં પર્વતના મંદિરોની

૫૫ પૃ. ૧૦-૧૨ અને ૧૬ ના કથન સાથે વિચારો.

* ધણા ખેદની વાત છે કે-જૂના મનોહર શ્વે. જૈનમંદિરને આડી ભીંત ચણી લઈ ઢાંકવા એ રીતે પ્રયત્ન કર્યો હોય-તેમ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જોનાર સુર નિરીક્ષકોને જણાઈ આવે છે.

પૂજા કરનારા પૂજારી રહે છે અને એક જિલ્લુલ નામશેષ છે—દાલાન એમ જ પડેલ છે. મંદિરની પાસે જ તળાવ છે.

અહિંથી કાલિકાની ટુંક પર ચડવાનું થાય છે....એનાં પગ-થીયાંઓમાં જે પથરો લગાડવામાં આવ્યા છે, તે પહાડ પરથી જ સંગ્રહ કરેલા છે. આ જોઈને અમને ખેદ થયો કે આ પગથીયાં-ઓમાં મામૂલી (નજીવા) પથરા સમજીને છ-સાત જૈન-મૂર્તિયો લગાડી દેવાણી છે; આ મૂર્તિયો ઘણું કરીને 'શ્વેતાંબર સંપ્રદાયની' છે, કેમકે એમાં લંગોટનું ચિહ્ન દેખાઈ આવે છે.

જો કે આ સમયે પર્વત પર કોઈ શ્વેતાંબર મંદિર નથી અને શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના યાત્રીઓ પણ અહિં આવતા નથી, તો પણ માલૂમ પડે છે કે—અહિં પહેલાં શ્વેતાંબર મંદિર જરૂર રહ્યાં હશે અને આ પ્રતિમાઓ તે મંદિરોની જ હશે. માલૂમ નથી કે—પાવાગિરિને શ્વેતાંબર-સંપ્રદાયમાં સિદ્ધ-ક્ષેત્ર માનેલ છે કે નહિ ”

—દિગંબર સાક્ષર શ્રીયુત નાથૂરામ પ્રેમીજીનું 'જૈન હિતૈષી 'માંનું ઉપર્યુક્ત વક્તવ્ય, પાવાગઢ-ચાંપાનેર સાથે શ્વે. જૈનોનો સપ્રમાણ ઇતિહાસ 'તેજપાલનો વિજય 'માં રજુ

૧. 'बम्बई प्रान्तके प्राचीन जैन स्मारक ' (वि. सं. १९८२ छस्वी सन् १९२५માં પ્રકટ થયેલ)ના સંગ્રાહક દિ० બ્રહ્મચારી શ્રીતલપ્રસાદજી, ઉપર્યુક્ત પુસ્તક (પૃ. ૧૬)માં પંચમહાલજિજ્ઞાનું વર્ણન કરતાં—પાવા-ગઢનો પરિચય કરાવતાં એ મૂર્તિયોને દિ० જૈન પ્રતિમાઓ જણાવે છે:—
“ नगरखाना द्वारके भीतर कालका माताके मंदिर तक २२६ सीढियां हैं (इनमें दि० जैन प्रतिमाएं भी चस्पा है), जिनको महाराज सिंधियाने बनवायी थीं । कालका माताका मंदिर करीब १५० वर्षका है । ”

કરતાં સુધી મહારા જોવામાં આવ્યું ન હતું; ‘ ભાસ્કર ’માં આવેલ તેમના નિવેદનના અવતરણદ્વારા હાલમાં જ હું એ જોઉં છું.

—મહાર્ગ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક પ્રકટ થયા પછી થોડા વખતમાં એક તીર્થપ્રેમીએ મહુને કાગળમાં એક નકલ લખી મોકલાવી હતી; તેમાં પાવાગઢ પર જૈન દેહરાં રિપેર કરવા સંબંધમાં સન ૧૯૧૩ = વિ. સં. ૧૯૬૯ માં સરકાર વી. મહાલકારી તા. હાલોલ તરફથી જે રીતે પરવાનગી અપાયેલી—તે જણાવાયેલ હતું, તે જાણવા યોગ્ય હોઇ દર્શાવું છું—

[રિપેર પરવાનગીની નકલ]

“ મોજે ચાંપાનેર સેથના તલાટી પટેલને માલુમ થાય જે ‘પંચ-મહાલના મે. કલેક્ટર સા. બા. નો ઇ. હુ. નં. આર તા. ૧-૫-૧૯૧૩ નીચે મે. આસિ. કલે. સા. બા. નો હુકમ ૪૪, તા. ૬-૫-૧૯૧૩ નો આવ્યાથી લખવાનું કે પાવાગઢ ડુંગર ઉપર જૈન કોમનાં જે ૯ દેહરાં જે વખતે મે. કલેક્ટર સા. બા. આવ્યા તે વખતે તમારી તથા સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર વીગેરે રૂબરૂ—તેમની તે જમીન ઉપર અગર ડુંગર ઉપરની બીજ કોઈ પણ જમીન ઉપર કોઈ પણ જાતનો હક નથી તેવી કબુલાત આપવાથી માત્ર રીપેર કરવા પરવાનગી આપવામાં આવી છે. તે કામ તેમને તમારી રૂબરૂ હદ નક્કી થયા પ્રમાણે રીપેર કરવા દેવું અને તે ઉપરાંત કંઈ પણ કામ કરવા દેવાનું નથી.

દુધીયા તળાવ પાસે નંબર ૯ ના દહેરા પાસે જે ચાતરો દબાણ કરી કરવામાં આવ્યો છે, તે કઢાવી નાખવાનો છે. તે પ્રમાણે તે કઢાવવા તજવીજ કરશો.

નવ દેહરાં પૈકી પાંચ નગારખાનાના દરવાજાની પાસે છે અને તે પાંચ દેહરા પાસે ધર્મશાળા તથા પુબરી માટે રહેવાની કોટડીનાં ખંડેર છે. એક દેહરૂં છાશીયા તળાવ પાસે છે જે તૈયાર છે. પણ કમ્પાઉન્ડની દીવાલ દુરસ્ત નથી, બાકીનાં ત્રણ દુધીયા તળાવ પાસે છે, જેમાંનું એક તૈયાર છે, બીજું રીપેર થાય છે અને ત્રીજું દુરસ્ત કરવાનું કામ હજી હવે હાથ પર લેવાનું છે. બે દેહરાંનો કમ્પાઉન્ડ હવે કરવાનો છે. દેહરા નં. ૯ પાછળનો ભાગ જે કહેવાય છે, તે બંધ કરવાનો નથી, તેમજ દેહરૂં નં. ૮ જે નાનું છે અને ચોતરો જ છે તે કાઢી નાખવાનો છે. ત્યાં પણ કંઈ બંધ કરવાનું નથી. ઉપર બતાવેલાં નવ દેહરામાં જે કામ કરવાનું છે, તેનો નકશો ફોટો ઝીન્કો ઑફિસમાં છપાય છે તે આવેથી તમારા તરફ મોકલવામાં આવશે. દરમિયાન મે. કલેક્ટર સા. બા. ની તપાસણી વખતે જે રૂબરૂમાં નીરાકરણ થયું છે તે પ્રમાણે રીપેર કામ હાલ કરવા દેશે. તા. ૧૫ મે ૧૯૧૩ રવાના ઈ. આ. સ. ઈ. ચાંપાનેરની (ઈંગ્લેન્ડમાં સહી) મારફતે પો. તા. ૧૬-૫-૧૩ મહાલકારી હાલોલ”

તે પછી તે સજ્જને કાગળમાં વધારામાં જણાવ્યું છે કે—

—“મચકુર દેવળો શ્વેતાંબર જૈનોનાં હોવાનો પુરાવો પુનાના આચર્યોલોકલ ખાતાથી મળવાથી અને તે પ્રસંગે શ્વેતાંબર જૈનો તરફથી કોઈ જાતની વ્યવસ્થા નહીં હોવાથી સરકારે પોતાની સલામતી ખાતર—દિગંબર જૈનોની—તેઓનો કોઈપણ—જાતનો હક નહીં હોવાની—કબુલત લઈને જ માત્ર રીપેર કરવા પુરતી પરવાનગી આપેલી છે, તે હકીકત આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થઈ શકે છે.

૨. દેવળોમાં દ્વિગંબર દેવ પધરાવવાની પરવાનગી તેમને સરકાર તરફથી મળેલી નથી—તે મૂર્તિઓ તેમજ બીનપરવાનગીએ પધરાવી દીધેલી છે.

૩. જ્યારે શ્વેતાંબર જૈનો સંઘબળથી તૈયાર થઈ શકે ત્યારે તેમનો હક આ દેવળો ઉપર સાબીત થવા હરેક રીતે સંભવ છે. છતાં હાલમાં.....
.....પ્રશ્ન ઊભો થયો છે. તેમાં શ્વેતાંબર હકને નુકસાન પહોંચવા તજવીજ ચાલી રહેલી હોવાનું જણાય છે, માટે ચેતશે તે જીતશે.

દ્વિગંબર જૈનોના હક બાબતનું પ્રકરણ હાલમાં ગોધરાના એસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર મારફત ચાલી તપાસ થાય છે. એથી આ મોખો શ્વેતાંબરો માટે અગત્યનો છે. જો તેનો લાભ લેવાની જરૂર હશે તો.

દેવળો શ્વેતાંબર પંથનાં છે અને દ્વિગંબર જૈનોનો કોઈ પણ હક તે ઉપર નથી—તે બાબત સહેલાઈથી સાબીત થઈ શકે તેમ છે. આ મોખો ગયા પછી ફરીથી મુશ્કેલી પડવા સંભવ રહેશે. x x ”

[—આવી એ સજ્જનની સૂચના હતી, પરંતુ શ્વે. જૈન-સમાજની શેઠ આ. ક. ની પેઢી અથવા જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ જેવી તીર્થપ્રેમી તીર્થ-સંરક્ષક કોઈ શ્વે. સંસ્થાનું આ પ્રત્યે ધ્યાન ખેંચાયું હોય અને તે પૈકી કોઈએ આ સંબંધમાં કંઈ ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરી હોય—એમ જાણવામાં આવ્યું નથી.—સૌને ન્યાયોચિત સંતુષ્ટિ પ્રાપ્ત થાઓ—એ જ શુભેચ્છા.

—લા. ભ.]

સંવત્-સૂચી.

વિક્રમસંવત્	પૃષ્ઠ.	વિક્રમસંવત્	પૃષ્ઠ.
૧૦૫૫...	... ૬૬	૧૨૯૫...	... ૯૨
૧૧૦૦...	... ૧૦, ૨૬	૧૩૨૦...	... ૪૯
૧૧૦૬...	... ૩૬, ૪૨, ૪૩	૧૩૩૫...	... ૯૭
૧૧૧૨...	૧, ૧૧, ૧૪, ૨૬	૧૩૪૦...	... ૪૯, ૫૦
૧૧૮૧...	૬૪, ૬૮, ૧૦૦	૧૩૪૪...	... ૯૭
૧૧૮૬...	... ૬૩	૧૩૪૬...	... ૮૦
૧૧૯૦...	... ૩૬, ૪૨, ૪૩	૧૩૫૩...	... ૮૧
૧૧૯૧...	૪૫, ૪૬, ૯૨, ૯૪	૧૩૫૪...	... ૮૧
૧૧૯૩...	... ૬૨	૧૩૬૮...	... ૩૮, ૩૯
૧૧૯૮...	... ૬૨	૧૩૭૨...	... ૧૬
૧૨૧૧...	... ૬૨	૧૩૭૮...	... ૯૭
૧૨૧૨...	... ૬૬	૧૩૮૭...	... ૫૦
૧૨૧૬...	... ૮૦	૧૩૮૯...	... ૧૦૧
૧૨૨૯...	... ૧૯	૧૪૦૬...	... ૪૬
૧૨૪૨...	... ૧૦૩	૧૪૨૬...	... ૫૨
૧૨૪૫...	... ૧૦૪	૧૪૩૨...	... ૬૭, ૭૧
૧૨૪૮...	... ૧૦૧	૧૪૪૦...	... ૪૭
૧૨૭૪...	૧૦૦, ૧૧૬	૧૪૪૫...	... ૫૨
૧૨૮૬...	... ૧૦૪, ૧૦૫	૧૪૪૯...	... ૪૭
૧૨૮૮...	... ૧૦૫	૧૪૬૮...	૧૫, ૪૭, ૫૩, ૫૪
૧૨૯૧...	... ૧૦૪	૧૪૭૧...	... ૫૨

विंशमसंवत्	पृष्ठ.	विंशमसंवत्	पृष्ठ.
१४७२...	... ५४	१५५६...	... ८०, ८१
१४७६...	... १६	१५५७...	... ८१
१४७७...	... ४७	१५६०...	... ८१, ८२
१४७८...	... ५४	१५६८...	... ८२
१४८३...	... ४७, ५८	१५६९...	... ८४
१४८५...	... ५५	१५७४...	... ८०
१४८६...	... ४६, ५६, ६०	१५८२...	... ८२
१४८९...	... ५६	१५८३...	... ५६
१४९०...	... ५८	१६०२...	... ४८
१४९१...	... ६०, ६१	१६०५...	... ८४
१४९८...	... ११	१६२६...	... १३
१४९९...	... ६२	१६३६...	... ८६
१५०३...	... ३६, ४८	१६४४...	... १२
१५०४...	... ५७	१६४६...	... ८७
१५०७...	... ६२	१६४८...	... १२
१५१७...	... ७५	१६६७(८)	... ८७
१५१९...	६२, ६३, ६७, ७१	१६८८...	... ८७
१५२१...	... ५१	१६९१...	... १६
१५२४...	... ४८, ६३	१७२१...	... ८८
१५२५...	... ६३, ६४	१७२५...	... ४१
१५२७...	... ४८	१७४६...	... ८८
१५४१...	६५, ६६, ७५, ७६	१७५५...	... ८९
१५४७...	... ६१	१७७९...	... ४१
१५५१...	... ७७	१८०६...	... ४५
१५५२...	... ८०	१८२४...	... २०
१५५४...	... ७८	१८५१...	... ८६

વિક્રમસંવત	પૃષ્ઠ.	વિક્રમસંવત	પૃષ્ઠ.
૧૮૫૨...	... ૧	૧૯૩૯...	... ૭
૧૮૫૬...	... ૨૦	૧૯૫૪...	... ૧૦૮
૧૮૭૦...	... ૨૧	૧૯૬૨...	... ૪૫
૧૮૭૫...	... ૨૦	૧૯૬૩...	... ૭, ૩૩, ૩૫
૧૮૭૭...	... ૧, ૨	૧૯૬૫...	... ૧૧૬
૧૮૮૯... ૧, ૭, ૨૩, ૨૪, ૩૦, ૩૨		૧૯૬૭...	... ૧૨, ૧૧૭
૧૮૯૦...	... ૩, ૨૩	૧૯૬૮ (સન્ ૧૯૧૨)	૧૧૬
૧૮૯૧...	... ૮૯	૧૯૬૯ (સન્ ૧૯૧૩) ૧૧૯, ૧૨૦	
૧૮૯૨...	૩, ૨૨, ૨૩, ૮૯	૧૯૭૨ (સન્ ૧૯૧૬)	... ૯૦
૧૮૯૩...	... ૨૨	૧૯૮૧...	... ૩૭
૧૮૯૬...	૬, ૭, ૩૪, ૯૦	૧૯૮૨...	૯૧, ૯૯, ૧૧૮
૧૯૦૩...	... ૨૦, ૨૨	૧૯૮૩...	... ૯૦, ૧૦૦
૧૯૦૪...	... ૨૦	૧૯૮૫...	... ૯૦
૧૯૦૫...	... ૨૨	૧૯૮૨...	... ૧૧૦, ૧૧૩
૧૯૧૩...	... ૨૦	૧૯૯૭...	... ૮
૧૯૩૫ (સન્ ૧૮૭૯)	૧૦૨		

ઐતિહાસિક વિશેષનામોની

અનુક્રમણિકા.

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ	વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
અકબ્બર ૧૨	*અભિધાન ત્રિતામણિ ૧૪, ૧૫	
અજમેર ...	૯૨-૯૬	અભિનંદ ૧૦૭
અજયપાલ (મંત્રી) ...	૧૦૩	અભિનંદનદેવ ૧૦-૧૫, ૨૬-૨૮	
અજયમેરુ=અજમેર	* ,, ચરિત્ર ૧૪, ૧૫	
અજયરાજ (અજયેન્દ્ર) ૯૩-૧૦૦		,, શાસન-રખવાલી ૨૮	
અજિતદેવ સૂરિ... ૪૫, ૪૬		અમરકીર્તિ ...	૧૧૬
અજિતનાથ ...	૫૦, ૫૧	અમરપ્રભ સૂરિ ૯૭
*અજિત-શાંતિસ્તોત્ર (સ્તવ) ૬૭		અમરસાગર ૯૦
અઝા(જઝા)હરો... ૫૨, ૮૮		અમરસાગર સૂરિ... ..	૧૬
અંચલગચ્છ ૪, ૧૩, ૧૬, ૧૭,		*અમારિ ૯૧
૪૧, ૪૩, ૫૧, ૫૨, ૫૮		અમીઝરો ૮૮
અણહિલપુર(વાડ)=પાટણ...		અરબદ=આખૂ
અંતરિક (ખ)=અંતરિક્ષ...		અરિસીહ ૯૬
અંતરિક્ષ ...	૫૨, ૮૮	અર્જુનરાજ ...	૯૨-૯૯
*અપભ્રંશકાવ્યત્રયી ...	૯૨	અર્બુદગિરિ=આખૂ
અભયદેવ સૂરિ ૯૧	,, તીર્થ= ,,	...

* આવાં ચિહ્નથી સૂચવાયેલાં નામો ગ્રંથોનાં છે, જેનો આધાર અહિં આપેલો જોવાશે.

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
અર્ચુદાયલ= ,,
*અર્ચુદ-પ્રાચીનજ્ઞેનલેખ—	
મંદોહ ...	૪૭, ૫૯
*અલંકારમંડન ૫૭
અલક્ષ-દેવકુલિકા	૫૦, ૫૧
અલ્હરાજ=આલ્હા	...
અવંતી ૫૨
અશ્વસેન ૬૭, ૭૨, ૭૩, ૭૫, ૭૯, ૮૬	
અષ્ટાપદ ...	૫૯, ૬૦
* ,, પૂજા ૨
અસસેલુ=અશ્વસેન	...
અહમ્મદાવાદ ...	૨૨, ૬૩
આગમગચ્છ ૮૨
*આગમપૂજા ૨
*આગમિક વસ્તુવિચારસાર	૯૫
આગર ૭૬
*આચારદિનકર...	... ૧૫
*આચારાંગ-નિર્ચુકિત ૭૭
આંચલિકમત=અંચલગચ્છ	
આલુદસાગર સૂરિ ૨૧
*આમાનાંદ-રમારક ગ્રંથ...	... ૫૫
આમારામજી જ્ઞેન જ્ઞાનમંદિર	૨
આદિજિન-ખિંખ ૧૮, ૪૬, ૪૯, ૬૪	
,, ભુવન (ચૈત્ય) ૬૦, ૧૦૩	
આનાંદ સૂરિ ૯૭
આનાજી ૩

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
આત્ર=અર્ણોરાજ
આખૂ ૪૨, ૪૯, ૫૩, ૫૪, ૫૭,	
૫૯, ૬૨, ૬૪, ૬૫, ૭૬, ૭૭,	
૮૧-૯૦, ૯૭, ૧૦૫	
,, ચેત-પ્રવાહિ (૨) ૭૮, ૮૪	
,, ભીમ-વિહાર ...	૬૪
,, લુણસીહ-વસહી ...	૧૦૪
,, વિમલ-વસહી ૯૭, ૧૦૪	
આંખા ૫૯
આર્યરક્ષિત સૂરિ	૧૩, ૧૬
આલમ શાહ ૫૭
આલ્હા ૫૭
*આવશ્યક-નિર્ચુકિત ૯૨
આસસેલુ=અશ્વસેન	...
ઘડર ગઢ ૭૫, ૭૬, ૮૭
ઘલા દુર્ગ=ઘડર...	...
ઊજલ=ગિરનાર...	...
ઊજ્જવલ=ઊજલ	...
*ઉત્તરાધ્યયન ૬૦
ઉદય (મંત્રી) ૧૦૪-૧૦૬
ઉદયચંદ્ર સૂરિ ૪૮
ઉદયધર્મ ૬૨
ઉદયપુર ૪૬
* ,, ગજજલ ૨
ઉદયશ્રી ૧૦૪
ઉદયસાગર સૂરિ...	... ૮૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ઉદયસિંહ ...	૧૦૪-૮
ઉપકેશગચ્છ ૮૪
ઉપકેશ પ્રાતિ=ઓસવાળ ...	
,, વૃદ્ધશાખા=વીસા ...	
*ઉપદેશતરંગિણી ...	૭૫
*ઉપદેશપદ્મ-ટીકા ...	૯૬
*ઉપદેશસપ્તતિ (૧) ...	૩૬, ૪૧
* ,, (૨) ...	૬૧
*ઉપસર્ગમંડન ...	૫૭
ઊકેશ વંશ=ઓસવાળ ...	
ઊજલ ...	૬૫, ૬૬
ઋષભેશ્વર ૮૪
,, ચૈત્ય૧૧૬
એપિગ્રાફિઆધ. (વૉ. ૧૦) ...	૯૮
*ઐ. જૈન કાવ્ય-સંગ્રહ ...	૧૨
*ઐતિહાસિક જૈન રાસમાળા ...	૨૧
ઓસવાળ ૧૦, ૧૮, ૨૨, ૪૭,	
૪૮, ૫૮-૬૦, ૮૯, ૯૭	
,, (વીસા) ...	૮૦
કક્ક સૂરિ ૮૪
કચ્છ ૧૯
કટારીયા ગોત્ર ૫૯
*કથાકોશ ૫૧
કપડવંજ૧૧૬
કમલાધ ૧૧
કરમાધ ૮૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
કરહેટક=કરહેડા
કરહેડા-પાર્શ્વ ...	૭૧, ૭૪
કર્મચંદ્ર મંત્રીશ્વર ...	૧૨
કલવર્ગાનગર ૫૮
*કદપસૂત્ર-પુસ્તિકા ...	૮૧, ૯૭
કલ્યાણ-પાર્શ્વનાથ ...	૬, ૩૩
કલ્યાણરત્ન ૮૭
કલ્યાણસાગર ૮૯
કવિયણ ૮૪
કાળ ...	૬૫, ૬૬
કાનપુરવાળાનું મંદિર ૨૩
કાનાળ ૩
કાંતિવિજય ૮૮
કાર્યક=કાળ
*કાલકાચાર્ય-કથા ૯૭
કાલિકા=કાલી
કાલિદાસ ...	૩૧, ૧૦૭
,, ૩૩
કાલીદેવી ૪, ૧૨-૧૯, ૨૭, ૨૮, ૧૧૮	
કાલુ શાહ ૭૭
*કાવી-તીર્થ-વર્ણન ૨
*કાવ્યમંડન ૫૭
*કાવ્યમનોહર ...	૫૭, ૫૮
કાશ્મીરપુર ૫૫
*કીર્તિકૌમુદી ...	૧૦૬, ૭
કીલહોર્ન ૯૮

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
*કુપક્ષકૌશિકસહસ્રકિરણ=	
પ્રવચનપરીક્ષા
કુમારપાલ ૯૩
કુમારપાલ-વિહાર ૧૦૩
કુમુદચંદ્ર (દિ. વાદી) ૧૦૦
કુંભકર્ણુ રાણા ...	૬૦, ૬૧
*કુલધ્વજ-રાસ ૮૪
કુશલસંયમ કવિ ૮૪
કેરોળ... ૨૦, ૨૯
*કેસરિયાળની લાવણી ૨
કોચર... ૫૯
કોરંટ... ૫૯
,, ગચ્છ ...	૫, ૭૮, ૮૫
ખંભાત ૧૦, ૧૧, ૪૭, ૫૨-૫૪,	૮૦, ૯૨
* ,, ગળજલ... ૨
ખરતર ગચ્છ (ગણુ) ૪, ૧૨, ૬૧,	૬૩, ૭૩, ૭૯, ૮૮, ૯૨
ખિમઝાધિ-રાસ ૮૨
ખેતા રાણા ...	૬૦, ૬૧
ગજસિંધળ ૮૯
*ગણધરસાધ્વંશતક-બૃહદ્વૃત્તિ ૯૨	
ગણુપતરાવ ૨૦, ૨૯
ગદરાજ=ગદા શાહ
ગદા શાહ ...	૬૩, ૬૪
ગંધાર ખંદર ૮૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ગવાલિયર ૯૧
* ગહુલીઓ ૨
ગાયકવાડ ૧, ૩, ૨૦, ૯૦, ૧૦૬	
ગિરધરદાસ પાટીલ ૨૩, ૩૦	
ગિરનાર ૫૩-૫૫, ૭૭, ૯૦,	૯૨, ૧૦૪,
ગિરિસ્થલી ૮૬
ગુજર દેસ=ગુજરાત
ગુજરાત ૯, ૨૫, ૯૧
ગુડી=ગોડી
ગુણચંદ્ર (દિ. વાદી) ૯૪-૯૮	
ગુણરાજ (૧) ૭૫
,, (૨) ૭૭
ગુણવિજય ગણિ ૮૭
ગુણુસાગર સ્મરિ ...	૧૧, ૧૪, ૨૬
ગુમાનચંદ ૮૯
*ગુરુગુણુરતનાકર કાવ્ય ૬૩, ૬૫,	૬૬, ૭૫, ૭૬
ગૂર્જર યાત્રિ ૬૩
ગૂર્જરેશ્વર ૯૩, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૬	
,, પુરોહિત ૧૦૬
ગોડી-પાર્શ્વનાથ ૪૭, ૮૨	
* ,, રતવન ૨, ૮૭	
ગોપગિરિ=ગવાલિયર
ગોવિંદરાવ ૩, ૨૦, ૨૯
ગ્યાસદીન શાહ ૬૨, ૬૩

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ધોધા ૮૭
ચક્રેશ્વરી ...	૧૩, ૧૪
*ચંદ-ગુણાવલી-લેખ	... ૨
ચંદ અરદાષ ૧૦
ચંદ્ર સૂરિ ૧૦૨
ચંદ્રપ્રભ-બિંબ ...	૨૨, ૪૭
ચંદ્રયશા ૪૨
ચંદ્રરાજ ૧૦૧
ચંદ્રવંશી ૧૭
*ચંદ્રવિજય-પ્રબંધ	... ૫૭
ચંપક દુર્ગ=ચાંપાનેર	...
ચંપાવતી=	,, ...
*ચંપૂમંડન ૫૭
*ચરિત્ર-પંચક-વૃત્તિ	... ૬૩
ચહૂઆણ=ચૌહાણ	...
ચાંદા ૨૨
ચાંપલદે ૪૭
ચાંપાને(નય)ર ૯, ૧૨, ૧૩, ૧૭,	
૨૦, ૨૫-૨૯, ૧૦૯-૧૨૧	
ચારુપ ૫૨
ચાહડ... ..	૪૭, ૫૭
ચાહમાન(યાણ)=ચૌહાણ	...
ચાહુમા=ચૌહાણ	...
ચિત્કોશ ૭૭
ચિતામણિ-પાર્શ્વનાથ ૭૧
*ચિત્રસેન-પદ્માવતી કથા...	૪૮

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ચિલ્લતલાવડી ...	૫૦, ૫૧
*ચૈત્ય-પરિપાટી	૫, ૭૪
ચૌહાણ ૬, ૯, ૧૦, ૪૬, ૯૧-	
૧૦૧, ૧૦૩, ૧૦૭, ૧૦૮	
*છકમ્બુવએસ ૧૧૬
*જંખૂસર-ગજમલ ૨
જયકીર્તિ સૂરિ ૫૮
જયપ્રભ સૂરિ ૧૦૩
જયરાજપદ્મી=જરાપદ્મી ...	
જયશેખર સૂરિ ૫૨
જયસિંહ (૧ પતાઈ રાવળ) ૧૦	
,, (૨)=જેસિંગ ...	
,, (૩) સૂરિ ૧૭, ૧૮, ૫૧	
,, (૪) ,, ...	૯૧
,, (૫) ,, ...	૧૦૫
,, (૬) રાજા ...	૯૧
જરાસંધ ૭૧
જલહણા ૯૩
જસમાધ ૫૧, ૭૭, ૧૦૫,	
જલિર નગર ૪૮
જલહિર=જલોર...	...
જલોરગઢ(સોનગિર) ૬, ૩૮, ૭૩,	
૧૦૩, ૧૦૬, ૧૦૮	
,, સંધ ૧૨
જવાલિપુર=જલોર ...	
જિઘૂજ(ઝિંગોજ)રાવ ૨૦, ૨૯	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
જિનકુશલ સૂરિ ૬૧
જિનચંદ્ર સૂરિ ૧૨
* ,, ૧૨
જિનતિલક સૂરિ ૭૪
જિનદત્ત સૂરિ ૯૨
,, (વાયટગચ્છીય)	
... ..	૧૦૭, ૧૦૮
જિનદેવ ૫૩
જિનપ્રભ સૂરિ ૩૭, ૫૦, ૯૮, ૧૦૧	
* ,, અને સુલતાન મહમ્મદ	
... ..	૪૯, ૫૦, ૧૦૧
જિનભદ્ર સૂરિ ૫૭, ૫૮, ૬૨, ૬૩	
જિનમહેન્દ્ર સૂરિ ૮૯
જિનવર્ધન સૂરિ ૬૦
જિનવલ્લભ સૂરિ ૬૨
જિનસાગર સૂરિ ૬૨
જિનસૂર ૮૬
જિનસોમ વાચક ૬૪
* જિનસ્તોત્રરત્નકોશ ૫૫
જિનહંસ વાચક ૬૫
* જિનોદયસૂરિ-વીવાહલો ૬૭
જીરાઉલ=જીરાપક્ષીગચ્છ ...	
જીરાઉલા=જીરાવલા-પાર્શ્વનાથ	
જીરાઉલી(લિ)=જીરાવલી ...	
જીરાપક્ષી=જીરાવલી ...	
જીરિકાપક્ષી=જીરાવલી	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
જીરાપક્ષી-ગચ્છ ૪૭, ૪૮, ૮૭	
* ,, પાર્શ્વનાથ-કાગ ૬૭-૭૧	
* ,, ગીત ૭૮
* ,, છાહુલી ૮૩
* ,, વીનતી (૧-૨) ૭૧, ૭૨	
* ,, સ્તવન-સ્તોત્રો ૨૪, ૨૫,	
... ..	૪૧, ૮૩, ૮૬
જીરાપુર ૪૯
જીરાવલ=જીરાવલી(લા) ...	
જીરાવલા પાર્શ્વનાથ ૧-૧૨૧	
જીરાવલી ૧-૧૨૧
જીરાવક્ષી=જીરાવલી ...	
જેસલ... ૪૭
જેસલમેર ૧૨, ૫૯, ૮૯, ૯૦, ૧૦૦	
* જેસલમેરભાં. ગ્રંથ-સૂચી ૫૬, ૬૩,	
... ..	૯૦, ૯૬, ૧૦૧
જેસિંગ શાહ ૭૬
* જૈન ઐ. ગૂર્જરકાવ્ય-સંચય ૬૭	
* જૈનતીર્થોનો ઇતિહાસ ૩૭
જૈનધર્મ ૧૭, ૧૯
* જૈનપ્રતિમા-લેખસંગ્રહ ૨૨, ૪૭,	
... ૪૮
જૈનમંદિર-મૂર્તિયો ૪, ૨૨, ૬૪, ૬૬	
* જૈનલેખસંગ્રહ (ખં. ૧) ૨૨, ૪૮, ૮૯	
* ,, (ખં. ૨) ૨૩, ૪૬, ૪૮, ૫૯	
* ,, (ખં. ૩) ૯૦

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
જૈનવિહાર	૯૫
*જૈનશ્વેતાંબર ડીરેક્ટરી ...	૧૧૬
*જૈનસાહિત્ય-સંશોધક ૪૫, ૯૦	
*જૈનસાહિત્યનો ઇતિહાસ...	૮૭
*જૈનસિદ્ધાન્ત-ભાસ્કર (ભા. ૨, અ. ૩) ...	૧૧૬
*જૈનસ્તોત્ર-સંગ્રહ ...	૫૭
*જૈનહિતૈષી (ભા. ૯, અ. ૧૨) ...	૧૧૬
જૈનજ્ઞાનમંદિર (છાણી) ...	૫૧
જૈનાનંદ-પુસ્તકાલય ...	૪૮
જોધપુર દુર્ગ ...	૮૭
જ્યોતિ ખૂટ ...	૮૫
ઝંઝણુશાહ (૧)... ..	૫૭
ઝંઝણુશાહ (૨)... ..	૪૯
ઙ્ગર'શાહ ૬૩, ૬૫, ૭૭, ૮૧	
ડોણુ	૧૯
તપાગચ્છ (ગણુ) ૧, ૫, ૧૩, ૧૪, ... ૨૧, ૨૨, ૨૯, ૩૬, ૪૫, ... ૫૦, ૫૩, ૫૫, ૬૩, ૫૮, ... ૭૩, ૮૨-૮૮	
તારંગા	૯૦
*તીર્થકંદપ	
,, -કન્નાણુયકંદપ ...	૧૦૧
*તીર્થમાલા (૧) ૫, ૭૪	
* ,, (૨) ...	૮૮

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
* ,, (૩) ...	૮૯
તેજપાલ ૧૦૫-૭, ૧૦૯-૧૨૧	
*તેજપાલનો વિજય ૪, ૧૦, ૧૧, ૧૦૯-૧૨૧	
તોમર	૧૦૨
*ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ ...	૫૨
*ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ-ચરિત્ર	૧૪, ૧૫
*ત્રૈલોક્યવિજય યાત્ર ૪૨-૪૪	
થંભણુ=સ્તંભન... ..	
દમાળુ રાવ ... ૩, ૨૦, ૨૯	
દયાવિજય	૩૩
દાદા-પાર્શ્વનાથ... ૪૧, ૪૮, ૭૯, ૮૮, ૧૧૬	
દામાળુ રાવ (૨)... ૩, ૨૦, ૨૯	
દાહડપણિ	૭૪
દિલ્લી નગર ... ૪૬, ૧૦૧	
,, પતિ(દિલ્લીશ્વર) ૯, ૨૬, ૧૦૧	
દીપવિજય ૧-૩, ૧૨, ૧૪, ૨૩-૩૩	
દીવ	૫૨
દુર્લભદાસ ૩, ૨૩, ૩૦, ૩૪, ૩૫	
દુઃસાધ (અન્વય) ૧૦૪, ૧૦૫	
દેખ	૪૭
દેઉલવાડા	૬૦
દેવકુતપાટક=દેઉલવાડા ...	
* ,,	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
દેવપાલ(મહામાત્ય)	૧૦૭, ૧૦૮
દેવરત્ન સૂરિ ૪૮
દેવસિંહ મંત્રી ...	૧૭, ૧૮
દેવસૂરિ (વાદી)...	૧૦૦, ૧૦૩
દેવાયત ૭૬
દેવીત્રી ગિરિ ૩૭
દેહડ ૫૭, ૫૮
દોણુ ગામ ૧૯
દોદ ૬૧
*દ્વાચાશ્રય મહાકાવ્ય(સં.)...	૯૩
ધનદ ૫૮, ૫૯
* ,, શતકત્રય ૫૮
ધનદેવ(મહામાત્ય)	૯૯, ૧૦૦
ધનપાલ ...	૧૦૭, ૧૦૮
ધનરાજ ૫૯
ધંધલ=ધાંધલ
ધરણેન્દ્ર ...	૪૩, ૪૫
ધર્કટ વંશ ...	૯૯, ૧૦૦
ધર્મ સૂરિ ...	૯૩-૧૦૦
* ,, -સ્તુતિ ,,
ધર્મધોષ સૂરિ=ધર્મસૂરિ
ધર્મચંદ્ર ગણિ ૬૨
ધર્મચિંતામણિ પાર્શ્વ ૬૦
ધર્મનાથ-પ્રતિમા ૨૨
ધર્મરત્ન સૂરિ ૮૦
*ધર્મવિલાસ ૬૨

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ધર્મસાગર ઉ. ૧૩
*ધર્મોપદેશમાલા-વિવૃત્તિ ...	૯૨
ધાંધલ ...	૩૭, ૩૮, ૪૧, ૪૩, ૪૫, ૪૬, ૯૩
ધાંધુ=ધાંધલ
*ધૂલેવા કે. લાવણી ૨
ધોળકા૧૦૫
નટપદ્રીય ૧૩
નન(ન) સૂરિ ...	૧૩, ૭૮, ૭૯
નંદાજી ૨૦
*નંદીશ્વર-પૂજા...	... ૨
નંદુરખાર ૭૭
નમિનાથ-ખિખ...૧૦૪
નયચંદ્ર સૂરિ(નયેંદુ કવિ) ...	૧૦૨
નરસિંહ ઉ. ૧૩
નર્મદ... ૫૩
નવખંડા પાર્શ્વનાથ ૪૭, ૪૯, ૫૦,	૫૨, ૭૧
નવપદ્મવ ,,	૫૨, ૭૧
નવલ... ૨૨
નાગદા ...	૪૯, ૫૦, ૭૪
નાગદ્રહ=નાગદા...	...
નાગપુર ૯૨
નાગહુદ=નાગદા
નાડોલ૧૦૮
નાઢી(થી) ૧૩

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
*નિર્વાણકલિકા	... ૧૫
નેમિકુમાર	... ૫૫
* ,, ચરિત્ર	... ૫૪
પંચતીર્થી	... ૬૦
*પંચશતી-પ્રખ્યાત=કથાકોશ	
પંચાસરા-પાર્શ્વનાથ પર, ૭૧, ૮૦	
પઠાણ	... ૪૬
પતાઇ રાવળ	... ૬, ૧૦, ૨૬
પત્તન=પાટણ	...
*પત્તનસ્થપ્રાચ્યજ્ઞેનભાંડા-	
ગારીય-ગ્રંથ-સૂચી	૯૧-૯૯
પદ્મપ્રભ-જિનચિંત્ર	... ૪૭, ૧૦૪
પદ્મસિંહ	... ૧૬, ૫૭
*પદ્માનંદ મહાકાવ્ય	... ૧૫
પદ્માવતી	... ૪૫
*પરિગ્રહ-પ્રમાણ	... ૯૩
*પર્યુષણકલ્પ-ટિપ્પન	... ૯૬
પર્વત	... ૫૩, ૫૪, ૮૧
પાંચા...	... ૪૭
પાટણ ૬, ૨૧, ૪૮, ૫૪, ૫૮, ૬૫, ૮૧	
,, જ્ઞેનભાંડાર ૫૮, ૭૩, ૮૪	
* ,, ,, ગ્રંથસૂચી	૭૮, ૮૧, ૯૨
પાદલિપ્ત સૂરિ	... ૧૫
પાર્કર દેશ	... ૧૭
પાર્શ્વચંદ્ર	... ૧૦૩

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
પાર્શ્વનાથ	... ૧૧, ૩૮, ૪૨
* ,, ચૈત્યપરિપાટી	.. ૮૯
* ,, નામમાલા	૫, ૮૮
,, મૂર્તિ...	૨૫, ૪૬
* ,, વીવાહલો	૭૭, ૮૫
* ,, સ્તવનો	૬૭-૮૯
પાર્શ્વ યક્ષ	... ૪૫
*પાલણપુર-ગજજલ	... ૨
પાવકગિરિ=પાવાગઢ	...
પાવકાચલ= ,,	...
પાવાગઢ ૧, ૬-૧૪, ૧૭, ૨૬, ૨૮	
,, પતિ	૬, ૧૦, ૨૬,
*,, ચાંપાનેર સાથે શ્વે.	
જ્ઞેનોનો ઇતિહાસ ૪, ૧૦,	
૧૦૯-૧૨૧	
,, ની કાલિકા=કાલી દેવી	
,, આવન જિનાલય	૧૦, ૨૬
,, સંભવજિન-મંદિર...	૧૦
પાસ=પાર્શ્વનાથ...	...
પાસુ	... ૧૦૩
પાહુ	... ૫૭
*પિંડ-નિર્ધુક્તિ...	... ૭૭
પીપલગચ્છ	... ૫૫
પીલુડા ગામ	૧૭, ૧૮
પીલૂ (લા)જી રાવ	૨૦, ૨૯
પુણ્યસાગર	... ૪૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
* પુરાતત્ત્વ (પુ. ૧, અં. ૧) ૮૨	
પૂના-આચર્યોલોજીકલ ... ૧૨૦	
*પૃથ્વીચંદ્ર-ચરિત્ર ... ૫૪	
પૃથ્વીચંદ્ર સૂરિ... ... ૯૬	
પૃથ્વીરાજ (૧) ... ૯૨	
પૃથ્વીરાજ (૨) ૬, ૯, ૧૦, ૨૬, ૧૦૧-૨	
* ,, રાસો... ... ૧૦	
પેથ મંત્રી (૧) ૭૭, ૭૮	
પેથડ શાહ (૨) ... ૮૧	
પેથડ ,, (૩) ... ૪૯	
પોરવાડ ૪૭, ૭૭, ૮૦, ૮૧	
પ્રતાપસિંહ ૮૭	
*પ્રતિષ્ઠાકલ્પ ૮૬	
*પ્રતિષ્ઠાસોમ ૬૩	
*પ્રબુદ્ધરૌહિણેય નાટક ... ૧૦૩	
પ્રભા[સ] ૫૨	
*પ્રવચન-પરીક્ષા ૧૩, ૧૪	
*પ્રવચન-સારોદ્ધાર ... ૧૫	
*પ્રશસ્તિ-સંગ્રહ ... ૧૧	
પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતિ(વંશ)=પોરવાડ	
*પ્રાચીનજૈનલેખસંગ્રહ ... ૨૨	
*પ્રાચીનતીર્થમાલા-	
સંગ્રહ... ૬૨, ૮૭, ૮૯	
*પ્રિયંકરનૃપકથા ... ૮૬	
પ્રેમવિજય ૧	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ફતેહસિંહ રાવ ૩	
ફલધિ, ફલવદ્ધિ=ફલવધિ...	
ફલવધિ ... ૬૦, ૭૭	
,, (ફલોધી) પાર્શ્વનાથ ૩૭, ૭૧, ૭૪, ૯૪, ૯૮	
,, કલ્પ-પ્રબંધ ... ૯૫	
ફેરુ ઠક્કર ૧૬	
*અંબા પ્રાન્તકે પ્રાચીન	
જૈનસ્મારક ... ૧૧૮	
અંબાણવાડ ૯૦	
*અરોડા ગેઝેટિયર ... ૨૦	
બાફણા ૮૯	
બાલચંદ પટેલ ... ૬, ૨૩	
બાહડ... ... ૫૭	
બૂટી ૫૩	
બૃહત્પરતરગચ્છ ... ૮૯	
*બૃહચ્છાંતિ સ્તોત્ર ... ૨૪	
બૃહત્પાપક્ષ ૮૦	
બૌદ્ધ ૧૦૩	
બ્રહ્મર્ષિ ૪૮	
બ્રહ્માણુ ૩૬	
ભક્તિ [વિજય] ... ૭	
*ભગવતીસૂત્ર ૮૧	
ભરત ૬૦	
ભરુચચ્છ=ભરૂચ	
ભરૂચ ૯૧	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
ભાદ્ર શેઠ	૧૦
ભાનુરાજ	૬૪, ૭૬
ભાલજી	૭૪
*ભારકર (ભા. ૬, કિ. ૩)	૧૧૪
ભિંપટત (? ભીમપત્ની)	૭૪
ભીડભંજન પાર્શ્વનાથની	
પ્રતિમા...	૧૧૬
ભીમ	૭૭
ભીમ-વિહાર	૬૪
ભુવનપાલ	૯૧
ભુવનસુંદર સૂરિ	૫૬, ૫૮
*ભોજ-પ્રત્યંધ	૭૫
ભોલી	૧૧
મંગલનગર	૫૭
મંડન	૫૭, ૫૮
* ,, કાદંબરીદર્પણ	૫૭
* ,, ગ્રંથ-સંગ્રહ	૫૮
મંડપ દુર્ગ=માંડવગઢ	
મંડોવર	૧૨
મતિનંદન	૬૨
મથુરા	૭૮
મધુવન	૨૩
મરુદેવી	૬૦
મરુ દેશ=મારવાડ	
મહમ્મદ તખલક	૫૦
મહાકાલી	૧૭-૧૯

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
*મહાનિશીથ-સૂત્ર	૩, ૨૩
* ,, ,, બોલ ,, ,,	
મહાવીર જિન	૪૭
,, મંદિર	૯૧
મહીસમુદ્ર ગણિ	૭૭
મહેન્દ્ર સૂરિ	૫૧, ૫૨
મહેશ્વર કવિ	૫૭
માધ	૧૦૭
માણિક્ય	૧૧
,, સુંદર સૂરિ	૫૪
માંડવગઢ ૪૯, ૫૭, ૫૮, ૭૫	
માતર	૪૭
માદડી	૧૦૫
માનસિંહ રાઠોડ	૧, ૨
મારવાડ ૩૭, ૪૨, ૪૫, ૬૫, ૬૬, ૭૫	
મારવાડી ભાષા	૯૦
માલવ-મહીન્દ્ર	૯૬
માળવા ૪૯, ૫૭, ૬૩, ૬૫,	
૬૬, ૭૫, ૭૬	
માહિન્દ્રી	૧૬
મીઠડીઆ	૫૮
*મુદ્રિતકુમુદચંદ્ર પ્રકરણ ૧૦૦, ૧૨૦	
મુધાનયર	૩૩
મુનિસુંદર સૂરિ ... ૩૭, ૫૫, ૫૬	
*મુનિસુવત-ચરિત્ર (પ્રા.)	૯૨
મૂલસ્થાન (મૂલતાન)	૧૦૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
મેડાગામ ...	૮૦
મેત્ર (૧) ...	૫૩
„ કવિ (૨) ...	૬૨
મેધવિજય ...	૮૮
મેધા શાહ ...	૧૦, ૧૧
મેરુતુંગ સૂરિ ૪૧-૪૫, ૫૨, ૫૮	
મેરુનંદન કવિરાજ ઉ. ૬૭, ૭૧	
મેલાદેવી ...	૬૦
મેવાડ ...	૬૦, ૮૭
મોકલ રાણા ...	૬૦, ૬૧
મોઢ ...	૫૩
મોદી ...	૫૪
મ્યુનિક્ (ચ) ...	૪૮
મ્લેચ્છ ...	૪૬, ૬૯
* યતીન્દ્ર-વિહાર-દ્વિગૂર્દર્શન ૮૧	
યવન ...	૩૮
યશશ્રંદ્ર કવિ ...	૯૯, ૧૦૦
યશોભદ્ર સૂરિ ...	૯૫, ૧૦૪
* યશોવિજયજ્ઞેનત્રયમાલા ૮૮, ૮૯	
યશોવીર (૧) ...	૧૦૩
„ (૨) ...	૧૦૪-૧૦૭
યુગાદિદેવ=આદિજિન ...	
„ ચૈત્ય ...	૧૦૩
યોગિનીપુર ...	૮૭
યોધપુર=જોધપુર ...	
રણુથભોર ...	૬, ૯૨

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
રણુધીર ...	૬૦
રણુમલ્લ ...	„
રણુસ્તં(ખ)લ=રણુથભોર...	
રતલામ ...	૭૫
રત્ન શાહ ...	૭૬
રત્નકુશલ ...	૮૭
રત્નપાલ ...	૮૦
રત્નપુર ...	૪૨
રત્નમંડન ગણિ ...	૪૯
રત્નમંદિર ગણિ...	૭૫
રત્નવિજય ...	૧
* રત્નસાર કુમાર-ચોપાઇ ...	૮૪
રત્નસિંહ ...	૫૩
રત્નાકર ગચ્છ ...	૭૪
રવિપ્રભ સૂરિ ...	૯૪, ૯૮-૧૦૦
રાઉઆ ...	૩
રાજ ગચ્છ ...	૯૩, ૯૮
રાજનગર ...	૨૧
રાજવલ્લભ ...	૪૮
રાજવિહાર ...	૯૬
* રાજમતી-પ્રબોધ ...	૧૦૦
રાઠોડ ...	૧, ૨
રામ ...	૪૭, ૫૩
રામચંદ્ર સૂરિ ...	૪૬, ૫૯
રામા(મ)જી ...	૨૧, ૨૯
રામદેવ મંત્રી ...	૬૦

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
રામભદ્ર કવિ ૧૦૩
રાવળ ...	૧૭, ૧૮
રિસહેસર=આદિજિન
રુકિમણિ ૨૨
રૂપદેવી ...	૧૭, ૧૯
,, દેવકુલિકા ૧૯
રૈવત=ગિરનાર
લક્ષ(ખ)ધીર ...	૧૭-૧૯
લક્ષરાજ ૬૦, ૬૧, ૬૪, ૬૫	
લક્ષ્મી-વિશેષ (તિલક) ...	૭૪
લક્ષ્મીસાગર સ્મરિ... ૬૧, ૬૩,	
... ૬૪, ૬૬, ૭૩-૭૫, ૮૨	
લખનૌ ૪૮
લખમાર્ધ ૭૭
લલિતાદે ૭૭
લાખાળ=લક્ષરાજ
લાખા રાણા ,, ૬૦, ૬૧	
લાલણ ...	૧૬-૧૯
,, ગોત્ર
,, ,, દેવી... ...	૧૭
લાવણ્યસમય કવિ ૮૨, ૮૩	
લીંબડી-જૈનભંડાર ૪, ૬૦, ૭૭	
લોદ્રવા ૯૦
લોલપાટક=લોલાડા
લોલાડા ...	૪૩, ૪૪
* વખતચંદ્રશેઠ-રાસ (પુણ્ય-	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
પ્રકાશ) ૨૧
વટપદ્ર=વડોદરા
*વટપદ્ર(વડોદરા)ના ઐ.	
ઉલ્લેખો ...	૧, ૩, ૨૩
વડોદરા... ૧-૩, ૬-૯, ૧૯-	
૨૫, ૨૯, ૩૩-૩૫, ૪૭, ૭૪	
,, કલ્યાણ પાર્શ્વનાથ ૩૩-૩૫	
,, જૈનજ્ઞાનમંદિર ૨, ૭૭	
,, દાદા-પાર્શ્વનાથ ૪૮, ૧૧૬	
,, દેહરા પોળ ૪૭	
,, ના રાજ્યકર્તાઓ ...	૪
,, ના સૂત્રા ૩૦
* ,, ની ગજજલ ...	૧-૩
,, પૂલનો ઝાંપો ...	૩૪
,, પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર ૧૬, ૫૧,	
૮૦, ૮૬	
,, મામાની પોળ ...	૬, ૩૫
,, રાવપુરા ૨૧, ૨૯, ૩૪, ૩૫	
વઢિયાર દેશ ...	૪૩, ૪૪
વત્સરાજ ૫૩
વરકાણા પાર્શ્વ ૮૮
વરણગ ૯૧
વરદા ૨૫
વરસિંહ ૫૯
વર્ધમાન ...	૧૬, ૫૫

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
* વર્ધમાન-પદ્મસિંહ-ત્રેષ્ઠિ-	
ચરિત્ર ૧૮, ૧૯	
વર્ધમાન સૂરિ (૩) ૧૫, ૮૦, ૯૬	
વસ્તુપાલ ... ૧૦૫-૧૦૭	
વાદિચંદ્ર ... ૬૮	
વામાદેવી ... ૬૭, ૭૫, ૭૯	
વાયટ ગચ્છ ... ૧૦૭	
વાયડ... ... ૧૦૭, ૧૦૮	
વારાણસી (વાણારસી) ૭૨, ૭૪	
* વાસ્તુસાર ... ૧૬	
વિક્રમપુર ... ૧૨	
*વિક્રમાદિત્ય-પંચદંડાતપત્ર-	
ચરિત્ર ... ૮૧	
વિગ્રહરાજ ... ૬૫-૬૮, ૧૦૦	
*વિજયપ્રશસ્તિ... ... ૮૭	
*વિજયલક્ષ્મીસૂરિ-સ્તુતિમાલા ૨	
વિજયસિંહ સૂરિ... ... ૯૨	
વિજયાનંદસૂરિ-પક્ષ(ગચ્છ) ૧	
* વિઘ્નાવિલાસ-પવાડો ... ૫૫	
વિધિપક્ષ=અંચલગચ્છ ...	
વિનયપ્રભ ... ૬૧	
વિમલગિરિ ... ૧૨	
*વિમલ-પ્રબંધ... ... ૮૨	
વિવેકરત્ન ... ૮૨	
*વિવેકવિલાસ ... ૧૦૮	
વિશાલરાજ સૂરિ... ... ૮૬	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
વીજપુર ... ૧૧	
વીર... ... ૧૧	
,, ક્ષેત્ર=વડોદરા ...	
,, જિન જિંયા ... ૩૮	
*,, વંશાવલી ... ૪૫	
વીરધવલ મહારાણા ... ૧૦૫	
વીરભદ્ર સૂરિ ... ૪૭	
વીરમ ... ૧૦૨	
વીરાધ... ... ૭૭	
વૃદ્ધતપાપક્ષ ... ૮૧	
વેલ્લાક... ... ૭૫	
શત્રુજય ૧૨, ૫૦, ૫૩, ૫૫,	
૬૦, ૬૧, ૬૫, ૭૫, ૭૭,	
૮૪, ૮૬, ૯૨	
શં(સં)ભવજિન... ... ૧૧	
,, મંદિર ... ૧૦	
શહાબ્-ઉદ્-દીન ... ૯૮, ૧૦૧	
શાકંભરી ૧૦, ૯૧, ૯૨, ૯૭-૧૦૦	
શાકંભરીશ્વર ૬, ૯૧-૧૦૧	
શાંતિ સૂરિ ... ૮૪, ૧૦૪	
શાંતિકુશલ ... ૮૭	
શાંતિદાસ ... ૨૧	
શાંતિનાથ-દેવકુલિકા ૧૮, ૫૫	
,, જિંયા ૨૨, ૪૭, ૪૮, ૫૫, ૮૦	
શાંતિસમુદ્ર ... ૭૩	
શાંતિસાગર સૂરિ ... ૨૧-૨૩, ૯૨	

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
શાલિભદ્ર સૂરિ ...	૪૭, ૪૮
શિવા... ..	૮૦
શીલભદ્ર સૂરિ ...	૯૩, ૯૮
શીલવિજય ...	૮૮
શુભ ગણુધર ...	૪૨
શુભશીલ ગણી ...	૫૧
*શૃંગારમંડન ...	૫૭
શેખ ...	૩૭
શૈવ ...	૧૦૩
*શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર-વૃત્તિ ...	૪૮
શ્રીમાલ નગર ...	૪૧, ૫૯, ૮૭
શ્રીમાલ વંશ ૩૭, ૫૭, ૫૯, ૬૧	
શ્રીમાલી ...	૨૨
શ્રીરૌહિણી=સીરૌહી ...	
શ્રુતમાણિક્ય ...	૮૪
શ્રેયાંસનાથ ...	૪૭
*ષટ્કર્મોપદેશ=છક્રમુવએસ	
ષંડેરક=સંડેરક ...	
મંખવાલ ગોત્ર ...	૫૯
મંખવાલી ગામ... ..	૫૯
મંખેશ્વ(સ)ર ૫૨, ૭૧, ૭૪, ૯૦	
*સંગીતમંડન ...	૫૭
સંડ... ..	૬૩, ૬૫
સંડેર... ..	૮૧
સંડેરકગચ્છ ...	૧૦૪
સંતૂય... ..	૯૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
*સંદેહદોલાવલી-વૃત્તિ ...	૬૦
સપાદલક્ષ ...	૯૯, ૧૦૦
*સપ્તતિશતસ્થાન ...	૪૯
સમયરતન ...	૮૨
સમયસુંદર ...	૮૮
સમરસિંહ ...	૧૦૩
સમલિકા-વિહાર ૬૦, ૯૧	
સમુદ્રવિજય ...	૨૫
સયાજીરાવ (ખીજી)=સહાજી	
સરસ્વતી ...	૫૫, ૮૪
સર્વજ્ઞ... ..	૧૦૩
સહજવિમલ ...	૮૯
સહજસુંદર ...	૮૪
સહજ પ્રધાન ...	૬૦
સહાજીરાવ ૩, ૨૦, ૨૧, ૨૪, ૨૯, ૩૩	
સહાજદીન(ણ)=સહાજ-ઉદ્ધ-દીન	
સાગરગચ્છ ૨૧, ૨૨, ૨૯	
સાયઊર ...	૫૫
સાચા ...	૪૭
સાંખ્ય શાસ્ત્ર ...	૯૪, ૯૫
સાણુંદ... ..	૨૨
સાધારણ શાહ ...	૬૫
સાધુસોમ ગણી ...	૬૨, ૬૩
સાંભર=શાકંભરી ...	
સારંગ ...	૬૦
સારંગપાણિ ...	૭૧

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
સારંગપુર ...	૭૬
*સારસ્વતમંડન...	૫૭
સાહ્યાક ...	૫૩
સાહ્યાદીન=શહ્યાપ્-ઉદ્ધ-દીન	
સાહ્યા=સહ્યાજી
સાહ્યાલી=સેહ્યાલી
સિત્તુંજય=શત્રુંજય
સિદ્ધચક્ર ...	૨૨
સિદ્ધરાજ ... ૧૭, ૯૧, ૧૦૦	
*સિદ્ધરાજ અને જૈનો ...	૯૧
સિદ્ધશૈલ=શત્રુંજય
સિદ્ધાચલ= ,,
સિદ્ધાંતરુચિ ...	૬૨, ૬૩
સિદ્ધિ [વિજય] ...	૨૯
સિંધુ... ...	૧૨, ૧૭
*સીનોર-ગર્જલ ...	૨
સીપોર... ...	૨૨
સીરોહી... ૧૨, ૩૬, ૬૫, ૬૬, ૭૫,	
૮૦, ૮૭, ૮૮, ૧૦૮	
* ,, ચૈત્યપરિપાટી ...	૮૮
સીહડ... ...	૪૧
*સુકૃતસાગર ...	૪૯, ૫૦
સુગત... ...	૧૦૩
સુગરા... ...	૯૧
સુધર્મગચ્છ ...	૪૮
સુધાનંદન સૂરિ...	૬૪, ૭૩

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
સુધાભૂષણ ...	૮૬
સુમતિ ગણિ ...	૯૨
સુમતિનાથ ...	૪૭
,, બિંબ ... ૧૦૪, ૧૦૫	
સુમતિસુંદર આચાર્ય ૬૫, ૭૫	
સુરત્રાણ (સુલતાન) ...	૬૪
,, પુર ...	૧૧
* સુવાસ ...	૧, ૭
*સૂક્ષ્માર્થવિચારસાર-ચૂર્ણિ ૧૧	
સૂદા ...	૪૭
સૂરત બંદર ... ૩, ૨૩, ૪૮	
* ,, ગજજલ ...	૧, ૨
સૂરાજી ...	૧૯
સૂરાણા ...	૯૭
સેરીસક (સા) ૫૨, ૭૧, ૭૩, ૭૪	
સેહ્યાલી ... ૩૭, ૪૩, ૪૫	
સોઝીત્રા ...	૬૪
સોનગ(ગિ)રા ...	૬
સોના ...	૧૯
સોપારકપુરેશ્વર ...	૧૧
સોમકલશ ...	૪૮
સોમચારિત્ર ગણિ ૬૫, ૬૬, ૭૬	
સોમજય સૂરિ ... ૬૪, ૬૬, ૭૩,	
૭૫, ૮૨	
સોમજી ...	૧૨
સોમતિલક સૂરિ...	૫૦

વિશેષનામ	પૃષ્ઠ	વિશેષનામ	પૃષ્ઠ
સોમદેવ સૂરિ ...	૬૪, ૬૬, ૭૩, ૭૭, ૮૨	હરિપાલ ૯૭
સોમધર્મ ગણિ ૩૬	*હરિખલ-રાસ...	... ૮૪
સોમસુંદર સૂરિ...	૧૧, ૫૪, ૭૩	હર્ષપુરીય ગચ્છ	... ૯૧
*સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય ૬૩	હારેળ ૪૮
સોમેશ્વર કવિ ૧૦૬	હિસારકોટ ૬૧
સોરઠ-સંઘ ૧૨	હીર ૧૧
*સોહમકુલ-રત્ન-પટ્ટાવલી ૨, ૧૨		હીરવર્ધન ૨૧
સ્તંભતીર્થ=ખંભાત ...		હીરાણુંદ સૂરિ ૫૫
સ્તંભનપુર-પાર્શ્વ ૫૪, ૫૯, ૭૧,		હેમચંદ્રાચાર્ય(૧) ૧૪, ૧૫, ૫૯, ૬૩	
૭૪, ૭૮, ૮૨, ૮૮		હેમચંદ્ર સૂરિ (૨) ૭૪
હઠીસિંહ ૨૨	હેમરત્ન સૂરિ ૮૭
હણાદ્રા ૮૮	હેમવિજય ગણિ ૮૭
હથિણા ઉર ૫૫	હેમવિમલ સૂરિ ૮૪
હમીર રાણા ...	૬૦, ૬૧	ક્ષેમકાર્તિ ૬૧
હમી(મ્મી)ર (૧) ૧૦૨	ક્ષેમરાજ ,
,, (૨) ૧૦૫	ક્ષેમવર્ધન ૨૧
હમ્મીર ગઢ ૮૦	*જ્ઞાતાસૂત્ર ૫૪
*હમ્મીર-મદ-મર્દન નાટક ૧૦૫	જ્ઞાનચંદ્ર સૂરિ ૯૭
*હમ્મીર-મહાકાવ્ય ૧૦૨	જ્ઞાનવિમલ ૮૯
હરકુંવર શેઠાણી ૨૨	*જ્ઞાનસૂર્યોદય...	... ૯૮
હરજી... ૨૦, ૨૯	જ્ઞાનહંસ ગણિ...	... ૬૦

* પાઠ-ભેદ.

ષ્ટક	પંક્તિ	ર્તી.	મો.
૨૫	૩	-ય	-ય નમઃ
„	૪	તસ્ય સ્તવનમ્	શ્રી
„	૫	બુહારી	બાહરી
„	૬	વેરું કુલ હસીને	વેરે કૂલ હસિ
„	૭	સ(કુ)લ	સુત
„	૮	-[યા]	યાજી એ દેશી
„	૯	-પતિ	પતી
„, ૨૬	„, ૧૪	જીરાવલી	જિરાવલી
„	૧૩	ગુજર	ગુજ્જર
„, ૨૭	૧૫, ૮	ઉતપતિ	ઉતપત
„	„	કહું	કહું
„	૧૬	અહિહાણુ	એહેહાણુ
„	૧૭	વેવહારીયા	વેહેવારિયા
„	૧૯	ચોરાશી	ચોરાસિ
„	„	બહ્	બહુ
૨૬	૩	વાસો વસે તિહાં	વાસ વસે બહુ
„	૪	સૂલતાન	સુલતાન
„	„	પ્રથિવરાજ	પ્રથિરાજ

*પૃ. ૩૪ ની ટિપ્પનીમાં જણાવ્યા પ્રમાણેની પાછળથી પ્રાપ્ત થયેલી શ્રીયુત સાક્ષર મોહનલાલભાઈ દ. દેશાઈની મો. પ્રતિનો ર્તીબડી-ભંડારની ર્તી. પોથી સાથેનો પાઠ-ભેદ અહિં દર્શાવ્યો છે.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	હીં.	મો.
૨૬	૪	ચહુઆણુ	ચહુઆણુ
„	૫	વંસમાં	વંસમેં
„	૭	-પતી	-પતિ
„	૯	ચૂનડલી	ચૂનડલી
„	૧૦	હાં રે મારે	મ્હારે
„	૧૩	ગાંન	ગ્યાન
„	૧૬	-સલાક	સિલાક
„	૧૯	જયકારી	જયકાર
„, ૨૭, ૩૦, ૩૨	૨૧, ૨, ૨૦, ૪	સહુ	સહુ
૨૭	૨	જીરાવલિ	જીરાવલી
„	૫	કાલિ	કાલી
„	૬	લટકાલિ	લટકાલી
„	૧૨	વાહ્લોજી	વાહલો
„	„	-એ	માહરેં મંદરીઈં
„	૧૫	ભુગલિ	ભુગલી
„	૧૬	બહુ	સહુ
„	„	સારે છે સેવ	સારે સેવ રે
„	૧૭		આંકણિ
„	૧૮	બેહુ	બેહુ
„	૧૬, ૧૯ અંતમાં		રે
„	૨૦	ડાખા	ડાહવા
„	„	બેહું હાથમેં	હાથમેં બે
„	૨૨	પુન્યમ-ચંદ્રસી	પુનમ ચંદ્રની
„	„	ભલિ	ભલી
„	૨૩	વલી	વલિ

પૃષ્ઠ	પાંક્તિ	શ્લોકો.	મો.
૨૮	૨	અમિય	અમીય
„	૩	જડિત છે ભાલે	જડિત રહે ભાલ.
„	૭	જિન-	જન-
„	૯	પાયે	પાય
„	૧૦	ખીરાજે	ખિરાજે
„	૧૪	નારી-	નારિની
„	૧૫, ૨૧, ૨૨	સહ	સહુ
„	૧૯	જિનનાં સહ	જનનાં છો
„	૨૨	વીધન તે	વિધન
„	૧૧, ૧૩, ૧૫, ૧૭, ૨૧, ૨૩		રે [અંતમાં]
૨૯	૪	ચાંપાનયરથી	ચાંપાનેરથી
„	„	જીરાવલી	જિરાવલિ
„	૫	પહ-	પાહ-
„	„	વીરષેત્ર	વિરક્ષેત્ર
„	„	બડોદે	બડોદે
„	„	કહું	કહું
„	૬	સાહેબ	સાહિબ
„	૮	જિધુજી	જિધુજી
„	„	પ્રમાણું તે	પ્રમાણુ રે.
„	૧૦	પીલુજી	પપીલુજી
„	„	દામાજી	દદમાજી
„	„	ગોવંદરાવ	ગોવિંદરાવ
„	„	સનૂર	સનુર
„	„	હજૂર	હજુર
„	૧૩	દરીસણ દેવ	દરસન દેવા
„	૧૪	સહુને	સહુને

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	લીં.	મો.
૨૯	૧૬		ઇહાં રાજમંડલ- કખિત ભણવું.
„	૧૭	ભૂમિમાં	ભુમિમાં
„	૧૯, ૨૦	પુન્ય	પૂન્ય
„	૧૯	થાવે	પાવે
„	૨૨	સાગરગચ્છ	સાગરગણુ
„	„	-સૂર	-સુર
„	૨૩	સૂપન	સુપન
„	„	હજૂર	હજુર
૩૦	૨	સૂખા	સુખા
„	૩	પાટીલ	પાટિલ
„	„	ગીરધર-	ગિરધર-
„	„	સૂધમિ	સુધર્મિ
„ , ૩૨	૪, ૭, ૯, ૧૦, ૧૩, ૯	જીરાવલી	જીરાવલિ
„	૫	આગન્યાથી	આજ્ઞાથી
„	„	ભમ	ભુમ
„	૬	દીધૂં	દીધાં
૩૦ , ૩૨	૮	નવ્યાસી	નવ્યાસિ
„	„	વદિ	વદ
„	૯	એહ	એ
„	૧૩	સાહેબિયા	સાહિબિયા
„	૧૪	પ્રભૂ	પ્રભુ
„	૧૫	નીધ	નિધિ
„	૧૬	ધરે	ધેર
„	૧૭	મેહુલા	મેહુલા
„	૧૮	પુરવળ તૂઠા	પૂરવળ તુઠા

૧૪૬

પાઠ-ભેદ.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	લ્લી.	મો.
„	૧૯	મહને	મને
„	„	વાહલા	વાહલા
૩૧	૧૧	સેવકજન	સેવકને
„	૧૩	સૂંડાલા	સુંડાલા
„	૧૪	ભક્તા-	ભક્તિ-
„	૧૬	શ્રી	શ્રી
૩૨	૩	હં.....	હું વરણું તુમ ગુણ કેના.

*શુદ્ધિ-પત્રક.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨	૧૫	રચેલી સંબંધમાં	સંબંધમાં
„	„	કવિની	કવિની રચેલી
„	૨૪	૧૭૮૨	૧૭૪૨
૩	૨૨	-નું	-નો
૧૩	૧૫	પ્રો.	પૌ.
૪૫	૬	જાઈ	ચરવા જાઈ
૬૮	૩	દાખિ	દાખિ
૮૨	૧૦	જહા	જણુ
૮૩	૯	ભિમા હઉલધ	ભિમાહઉલધ
„	„	અલ જઈ	અલજઈ
„	૧૦	-તીએ	-તી એ
„	૧૨	-ણાંએ	-ણાં એ
„	„	જાઈ	જાહ
„	૧૫	ફરુહ	ફસહ
„	૧૬	જુકો	જુ કો
„	૧૭	ભગતઉ એ	ભગતઉ એ
„	૧૯	જલહર	જલહર
„	૨૧	પૂરણહારુ	પૂરણહારુ

* પૃ. ૮૩ માં છપાયેલી છાહુલી, સાક્ષર શ્રીમોહનલાલભાઈ દ. દેશાઈ તરફથી બહુ મોટી મળતાં મુદ્ર તપાસી ન શકતાં પદચ્છેદ વગેરેની તથા બીજી રહી ગયેલી અશુદ્ધિઓ અહિં દર્શાવી છે, તે શુદ્ધ કરી વાંચવું.

૫. લાલચંદ્ર ગાંધીએ સંપાદિત કરેલા અન્ય ગ્રંથો.

ગાયકવાડપ્રાચ્યગ્રંથમાલામાં પ્રકાશિત ૩. આ.

૨૧ *જેસલમેરજૈનભાણડાગારીયગ્રન્થસૂચી

(અપ્રસિદ્ધગ્રન્થ-ગ્રન્થકૃત્પરિચય સાથે) ૩-૪

૨૨ નલવિલાસનાટક કર્તા મહાકવિ રામચંદ્ર

(સં. પ્રસ્તાવના સાથે) ૨-૪

૨૭ અપભ્રંશકાવ્યત્રયી કર્તા જિનદત્તસૂરિ

(વિસ્તૃત ભૂમિકા વિ. સાથે) ૪-૦

૪૮ નાટ્યદર્પણ (સવિવરણ) કર્તા મહાકવિ રામચંદ્ર

અને ગુણચંદ્ર ૪-૮

૭૬ પત્તનસ્થપ્રાચ્યજૈનભાણડાગારીયગ્રન્થસૂચી (ભા.૧) ૮-૦

*સ્યાદિશબ્દસમુચ્ચય (અવચૂરિ સાથે) મહાકવિ

અમરચંદ્ર ૦-૧૨

જૈનધર્મભિયુદયગ્રંથમાલામાં—

૧ *પંચમી-માહાત્મ્ય (મહેશ્વરસૂરિના પ્રા.નો ગુ.અનુવાદ) ૦-૫

૨ *ત્રિભુવનદીપકપ્રબન્ધ (પ્રા. ગુ. આધ્યાત્મિક)

કવિ જયશેખરસૂરિ ૦-૮

૩ તેજપાલનો વિજય (ગોધ્રા, પાવાગઢ અને

ચાંપાનેરના અપ્રકટ ઇતિહાસ સાથે) ૦-૮

૪ પાવાગઢથી વડોદરામાં પ્રકટ થયેલા જીરાવલા

પાદ્યનાથ ૧-૦

પુસ્તક-પ્રાપ્તિ-સ્થાન—

અભયચંદ્ર ભગવાન્ ગાંધી.

ઠે. રાવપુરા રોડ,

ઠે. હેરીસ રોડ,

ગંભીરા બિલ્ડીંગ, વડોદરા.

ભાવનગર (કાઠિયાવાડ).

*આવી નિશાનીવાળા ગ્રંથોની થોડી નકલો જ શિલિકમાં છે.

